



Innst. S. nr. 191

(2008–2009)

**Innstilling til Stortinget
fra kommunal- og forvaltningskomiteen**

St.meld. nr. 28 (2007–2008)

Innstilling fra kommunal- og forvaltningskomiteen om samepolitikken

Árvalus S. nr. 191

(2008–2009)

**Árvalus Stuorradiggái
gielda- ja hálddašanlávdegottis**

St.dieđ. nr. 28 (2007–2008)

Árvalus gielda- ja hálddašanlávdegottis sámepolitihka birra



Innst. S. nr. 191

(2008–2009)

Innstilling til Stortinget fra kommunal- og forvaltningskomiteen

St.meld. nr. 28 (2007–2008)

Innstilling fra kommunal- og forvaltningskomiteen om samepolitikken

Til Stortinget

Stortinget besluttet i tilknytning til vedtak om sameloven at "Regjeringen framlegger inntil videre for Stortinget årlig stortingsmelding om Sametingets virksomhet. En gang i hver stortingsperiode fremlegges melding om de tiltak som foretas for å sikre og utvikle samenes språk, kultur og samfunnsliv". St.meld. nr. 28 (2007–2008) er den fjerde meldingen av en slik karakter.

1. GRUNNLAGET FOR REGJERINGENS SAMEPOLITIKK

1.1 Sammendrag

1.1.1 Regjeringens samepolitikk

De senere års samepolitiske utvikling ligger til grunn for arbeidet med stortingsmeldingen, herunder Sametingets vedtak, rapporter og innspill. I arbeidet med stortingsmeldingen har Regjeringen også søkt å hente inn synspunkter og innspill fra organisasjoner, institusjoner, skoler, kommuner og private.

Regjeringen vil føre en politikk som skal tjene den samiske befolkningen slik at samisk språk, kultur og samfunnsliv skal ha en sikker fremtid i Norge. Samtidig vil Regjeringen føre et aktivt samepolitisk samarbeid med de øvrige stater der samene bor, og fortsatt bidra til å utvikle internasjonalt urfolksarbeid i regi av FN og andre internasjonale institusjoner.

For Regjeringen er Sametinget, som samenes representative folkevalgte organ, den viktigste premissleverandøren for samepolitikken. Sametinget må ha reell innflytelse på alle områder som er viktige

for det samiske samfunn. Samtidig kan ikke samepolitikken isoleres fra det øvrige samfunn. Offentlige myndigheter på alle forvaltningsnivå må derfor ta et aktivt ansvar for utforming og iverksetting av samepolitikk innenfor sine myndighetsområder. Regjeringens mål er at samisk egenart må få utvikle seg i god sameksistens med det øvrige samfunn, samtidig som samenes stilling og rettigheter som urfolk i Norge blir ivarettatt.

1.1.2 Nasjonale rammer for samepolitikken

Regjeringen ønsker først og fremst å ivareta hele befolkningen gjennom den generelle lovgivningen. Det er imidlertid særregler for å sikre hensynet til den samiske befolkningen i Grunnloven § 110 a og Lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven). Videre er Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av betydning. Hensynet til samiske interesser er videre ivarettatt i andre deler av norsk rett – utenfor de lovbestemmelser som er vedtatt for særlig å sikre og utvikle samisk kultur.

1.1.3 Folkerettslige rammer for samepolitikken i Norge

Norge har sluttet seg til flere internasjonale konvensjoner, erklæringer og avtaler som har betydning for urfolk og etniske minoriteter. Art. 27 i FNs konvensjon av 1966 om sivile og politiske rettigheter og ILO-konvensjon nr. 169 av 1989 om urfolk og stamfolk i selvstendige stater er særlig viktige for norsk samepolitikk, men også andre folkerettsinstrumenter har betydning. Blant disse er FNs konvensjon om barnets rettigheter. Norge ratifiserte konvensjonen i 1991 og den ble inkorporert i menneskerettsloven i 2003. Også Konvensjonen om biologisk mangfold har betydning for samepolitikken. Den euro-

peiske pakten om regions- eller minoritetsspråk trådte i kraft i 1998. Paktens formål er å verne om minoritetsspråk for derved å bevare en mangeartet europeisk kultur.

FN-erklæringen om urfolks rettigheter ble vedtatt i FNs generalforsamling 13. september 2007. Erklæringen er ikke et folkerettslig bindende dokument, men vil legge viktige føringer i det videre arbeidet for å fastslå hvilke rettigheter urfolk har.

I forbindelse med arbeidet med erklæringen har den største debatten vært i tilknytning til urfolks rett til selvbestemmelse. Selv om begrepet selvbestemmelse ikke har et presist innhold, har Regjeringen og Sametinget vært i dialog om praktiske tiltak for å gjennomføre samisk beslutningsmyndighet og medbestemmelse innenfor dagens regelverk. Enkelte tiltak er gjennomført, som finnmarksloven og konsultasjonsprosedyrene.

Det vil være behov for å videreføre arbeidet med å fastlegge hva samenes rett til selvbestemmelse konkret kan innebære. Det er sannsynlig at de løsninger man kommer frem til i Norge vil kunne tillegges vekt i den internasjonale utviklingen knyttet til selvbestemmelsesretten for urfolk. Regjeringen forutsetter at utviklingen av samisk selvbestemmelse skal skje innenfor rammen av en eksisterende uavhengig og demokratisk stat, og innenfor Norges eksisterende geografiske grenser.

Videreføring av arbeidet med utkastet til nordisk samekonvensjon vil kunne være et viktig bidrag til fastleggelsen av det nærmere innholdet i samers rett til selvbestemmelse.

1.1.4 Internasjonalt urfolksarbeid

Deltakelse i det internasjonale arbeidet for å fremme urfolks rettigheter blir høyt prioritert fra norsk side. Størstedelen av samarbeidet på urfolksområdet har dreid seg om støtte til styrking av urfolks rettigheter i Latin-Amerika, men de siste årene har støtte til urfolk i Afrika og Asia fått økt oppmerksomhet. En betydelig andel av samarbeidet på urfolksområdet omfatter styrking av urfolks egne organisasjoner, og inngår som del av Norads samarbeid for støtte til styrking av det sivile samfunn. Samarbeidet kanaliseres via globale ordninger som Norad har ansvar for.

Norge var blant pådriverne for å etablere et permanent forum for urfolkssaker i FN. Forumet ble vedtatt etablert i 2001 som et rådgivende og koordinerende organ under FNs økonomiske og sosiale råd (ECOSOC).

Fra norsk side støttes det opp om virksomheten til FNs spesialrapportør for urfolks menneskerettighets-situasjon, som bidrar til å bringe urfolks situasjon til det internasjonale samfunns bevissthet.

Gáldu – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter ble etablert i 2002 med den målsetting å øke kunnskapen om og forståelsen for urfolks rettigheter.

1.1.5 Urfolkssamarbeid i Norden og nordområdene

I utviklingen av en helhetlig samepolitikk er det viktig å se samiske spørsmål i et felles nordisk perspektiv med utvikling og etablering av fellestiltak og samarbeid på tvers av landegrensene.

Regjeringen anser Samisk parlamentarisk råd som et viktig organ for det nordiske samarbeidet og et organ som har betydning i internasjonale sammenhenger for et styrket samarbeid urfolk imellom, og mellom urfolk og andre aktører.

Regjeringens nordområdepolitikk skal bidra til å trygge urfolkenes livsgrunnlag, næringer, historie og kultur i nordområdene. Urfolksdimensjonen er sentral i Regjeringens nordområdestrategi og i Norges formannskap i Arktisk råd.

For å styrke det internasjonale samarbeidet om reindrift ble Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift etablert i 2005 i Kautokeino. Senteret skal utveksle kunnskap og informasjon mellom reindriftsutøvere, forskere og forvaltning i forskjellige land og fremme reindriftssamarbeid mellom landene.

STRATEGIER OG TILTAK

Regjeringen vil

- bidra til lettere samordning av grenseoverskridende tiltak og fellesprosjekter som berører samene spesielt
- legge til rette for at samiske fag- og forskningsmiljøer i Finland, Norge, Sverige og Russland har gode vilkår for arbeidet med felles forskningsstrategier og standarder
- bidra til økt kontakt og samarbeid mellom reindriftnæringen og reindriftsmyndighetene i Norge, Sverige og Finland
- bidra til å sikre gode vilkår for Samisk parlamentarisk råds virksomhet
- vektlegge et videre arbeid med sikte på en nordisk samekonvensjon
- involvere Sametinget og urfolksrepresentanter til et nært samarbeid i nordområdespørsmål og i utviklingen av nasjonale tilpasningsstrategier
- bidra til at det utvikles felles urfolksstandarder for økonomisk virksomhet i nordområdene
- legge til rette for økt folk til folk-samarbeid og satse på økt kultursamarbeid med Russland
- videreføre 1 mill. kroner i 2008 til Barentssekretariatet for multilaterale tiltak og prosjekter på barne- og ungdomsområdet. Målgruppen er barn og ungdom fra de 13 regionene og urbefolkningene i Barentsregionen.

- bidra til å styrke nettverket mellom sameradioene i nordområdene og støtte etablering av en felles radiokanal når det digitale sendernet er ferdig utbygd i de nordiske landene
- i nært samarbeid med aktuelle samiske institusjoner og organisasjoner, bidra til utvikling og gjennomføring av konkrete prosjekter og tiltak som bidrar til kunnskaps- og kompetanseutvikling i nordområdene, herunder innenfor Arktisk råd og i prosjektsamarbeidet med Nordvest-Russland
- følge opp arbeidet med sikte på ytterligere lettelse for grensepassering i nord med russiske myndigheter
- vurdere muligheter og rammer for næringsutvikling i samiske områder
- bidra til oppbygging av kapasitet ved de samiske institusjoner innen urfolksrelatert forskning
- bidra til en videreutvikling av Arktisk Universitet
- arbeide for at urfolks kunnskap og observasjoner får en sentral plass i oppfølgingen av klimareporten (ACIA) til Arktisk råd
- prioritere videre kunnskapsoppbygging om klimaendringer, konsekvenser og tilpasninger for urfolks levesett i samarbeid med andre land i nord.

1.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, lederen Tore Hagebakken, Saera Khan, Inger Løite, Tom Strømstad Olsen og Arild Stokkan-Grande, fra Høyre, Bent Høie og Torbjørn Røe Isaksen, fra Sosialistisk Venstreparti, Rolf Reikvam, fra Kristelig Folkeparti, Bjørg Tørresdal, fra Senterpartiet, Anna Ceselie Brustad Moe, og fra Venstre, Vera Lysklætt, viser til at staten Norge opprinnelig er etablert på territoriet til to folk, samer og nordmenn, og at begge folkene har den samme rett til og det samme krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk.

Flertallet mener St.meld. nr. 28 (2007–2008) om samepolitikken er et solid og grundig dokument som uttrykker mange viktige intensjoner og som har en klart positiv grunntone. Flertallet har merket seg at det i stortingsmeldingen er foreslått mange gode tiltak som vil bidra til utviklingen av det samiske samfunnet. Flertallet er enig i at det er viktig å føre en samepolitikk bygget på rettferdighet og fellesskap mellom samene og landets øvrige innbyggere. Samtidig mener flertallet det er viktig å føre en politikk som skal tjene den samiske befolkningen slik at samisk språk, kultur og samfunnsliv skal ha en sikker fremtid i Norge. Flertallet er positivt til at meldingen klart vektlegger viktigheten av å stimulere og satse på samisk språk. For å fremme

forståelsen av samenes situasjon, og for å kunne fungere relevant i forhold til samiske brukere, er flertallet enig i at offentlige organer skal og må ha kunnskap om samiske forhold, samisk kultur og historie.

Flertallet er kjent med at det i 2002 ble etablert et fast, nordisk samarbeid mellom ministrene ansvarlig for samiske saker og de ulike sametingspresidentene. Flertallet ser positivt på et slikt samarbeid og mener det er viktig med felles innsats og felles målsettinger om å styrke og utvikle de samiske interessene på tvers av landegrensene. Flertallet er enig i at urfolksdimensjonen skal være sentral i nordområdepolitikken og bidra til å trygge urfolkens livsgrunnlag, næringer, historie og kultur.

Komiteen vil understreke alle norske statsborgeres likeverd og grunnleggende plikter og rettigheter.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener også at en levende samisk kultur og samisk språk er avhengig av at samene selv aktivt tar i bruk sin rike arv. Offentlig støtte kan ikke alene bevare og videreutvikle en kulturarv, bare bidra til å styrke de impulser som allerede finnes.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet, Per-Willy Amundsen, Åge Starheim og Ib Thomsen, mener at en levende samisk kultur og samiske språk først og fremst ivaretas ved at samene selv aktivt tar i bruk sin rike arv.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, vil understreke det samiske samfunnets mangfold og variasjon. Det er viktig at samepolitikken legger dette til grunn.

Flertallet understreker at den samiske politikken må koordineres og følges opp bedre over landegrensene. Mange i den samiske befolkningen har en livssituasjon som gjør at de arbeider i et annet land enn der barna går på skole.

Flertallet mener det er positivt at samiske institusjoner skal ha et ansvar for urfolksforskningen i nord, ut ifra målsettingen om reell innflytelse over egen situasjon, og ut fra kapasitetsbygging både i urfolkssamfunnene og urfolksinstitusjonene. Flertallet viser til at kapasiteten innen urfolksrelatert forskning ved de samiske institusjonene skal økes gjennom nordområdesatsingen.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre viser til at Regjeringens strategier for nordområdene er langsik-

tige og at konkretiseringen av disse vil skje løpende over flere år. Disse medlemmer vil videre påpeke at mange av tiltakene som foreslås i meldingen, er oppfølging av allerede vedtatte lover. Disse medlemmer savner en mer proaktiv holdning fra Regjeringens side og mener særlig det haster med å sette større trykk på utviklingen av de samiske språk, rekruttering av lærere og generell kompetanseheving.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, er tilfreds med at det i meldingen er et sterkt fokus på å følge opp tidligere vedtatte lover med tiltak som skal sikre den praktiske integreringen av samiske hensyn på alle samfunnsområder og forvaltningsnivåer. Flertallet viser for øvrig til merknader under punkt 19 om samisk språk.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet, viser til at enhver etnisk same med norsk statsborgerskap i utgangspunktet har de samme grunnleggende demokratiske og politiske rettigheter i det norske samfunn som enhver annen norsk statsborger.

Disse medlemmer tar sterk avstand fra at etnisk bakgrunn avgjør stemmerett og valgbarhet i sametingsvalg, og viser til Fremskrittspartiets grunnleggende menneskesyn om respekt for enkeltindividet uavhengig av etnisk opprinnelse, religion, politisk ståsted og nasjonal tilhørighet. Disse medlemmer mener at et politisk system bygd på etnisk tilhørighet er helt uakseptabelt, og at dette skaper grobunn for store kulturkonflikter.

Disse medlemmer påpeker at det å gi samene demokratiske tilleggsrettigheter skaper en farlig presedens, fordi samene ikke er i nærheten av å være den største minoriteten i Norge. Særlig i Osloområdet finnes det mange grupper som over tid kan gjøre krav på de samme rettighetene Stortinget på feil grunnlag har gitt samene. I Norge er det i dag dobbelt så mange barn som har urdu enn samisk i grunnskolen, og dette gir en god indikasjon på størrelsesforholdet minoritetene imellom. Den beste måten å unngå fremtidige konflikter på er å sikre alle grupper nøyaktig de samme rettighetene.

Disse medlemmer påpeker at nyere forskning avdekker at grunnlaget for å definere samer som urbefolkning i Norge stadig svekkes, og at samene sannsynligvis var blant de aller siste folkegruppene som innvandret til Nordkalotten. Fremskrittspartiet aksepterer derfor ikke at samene karakteriseres som urfolk da de ikke innfrir de krav som settes til en slik betegnelse, og ønsker at urbefolkningsstatusen revurderes og ILO-konvensjon nr. 169 tres ut av.

Disse medlemmer viser til at Finnmarkseiendommen i praksis førte til at de 96 pst. av Finnmark som tidligere var eid av Statskog SF, ble omgjort til et privat rettssubjekt der den samiske minoriteten har urettmessig kontroll over naturressursene. Området dekker omtrent 46 000 km², dvs. et areal større enn Sveits. Disse medlemmer mener at alle i Finnmark bør ha lik rett til å utnytte naturressursene, både i nærings-, friluftslivs-, jakt-, fiske- og rekreasjonsmessig sammenheng, uavhengig av etnisk eller kulturell bakgrunn. Disse medlemmer fremmet derfor i Dokument nr. 8:106 (2006–2007) forslag om å avvikle Finnmarkseiendommen. Disse medlemmer vil for øvrig påpeke at folk flest i Finnmark er imot finnmarksloven, og at Fremskrittspartiet dessverre ikke fikk flertall for forslaget om lokal folkeavstemning i Innst. O. nr. 80 (2004–2005).

Disse medlemmer viser til Fremskrittspartiets prinsipper om likebehandling og ikke-diskriminering, og er på denne bakgrunn prinsipielt imot at samene skal ha sitt eget folkevalgte organ. Disse medlemmer påpeker at ILOs konvensjon nr. 169 ikke stiller krav til sameting, og uansett har verken Sverige, Finland eller Russland knyttet seg til denne konvensjonen da de ikke anser samer som urfolk. Disse medlemmer mener at samiske tilleggsrettigheter skaper en farlig presedens, fordi andre større minoritetsgrupper på sikt vil kunne kreve tilsvarende rettigheter og særbehandling.

2. MANGFOLD I DET SAMISKE SAMFUNNET

2.1 Sammendrag

Det samiske samfunnet kan deles inn på ulike måter språklig, næringsmessig, geografisk og kulturelt, som for eksempel østsamer, nordsamer, lulesamer, pitesamer, sørsamer, bysamer, markasamer, sjøsamer og reindriftssamer. Disse gruppene har forskjellige tilpasninger til den felles samiske kulturen og utgjør til sammen den samiske kulturens helhet. Betingelsene for utøvelse av samisk språk og kultur er forskjellig rundt om i landet.

I meldingen påpekes det at på tross av en stadig mer offensiv utvikling av samepolitikk og samepolitiske tiltak fra nasjonale myndigheters side, har de forskjellige samiske gruppene mange spesielle behov og utfordringer som ikke så lett synliggjøres i den generelle samepolitikken. I politikktutforming må det derfor tas hensyn til variasjoner internt i det samiske samfunnet. Utviklingen har vist at det er nødvendig å sette inn tiltak direkte rettet mot de forskjellige gruppene samer, i nært samarbeid med de berørte grupper. Sametinget har, sammen med nasjonale myndigheter, et spesielt ansvar for å legge til

rette for å sikre de ulike språklige og kulturelle grupper samer en bærekraftig fremtid, samtidig som iverksettingen av politikk og tiltak i stor grad må skje gjennom kommuner og fylkeskommuner og lokale og regionale statlige organer.

I dag finnes det et mangfold av samiske organisasjoner og institusjoner som arbeider både med lokale og nasjonale samiske spørsmål. De samiske organisasjonene spiller en viktig rolle i arbeidet med revitalisering og utvikling av samisk identitet, språk, kultur, næringer og samfunnsliv i lokalsamfunnene. Lokale organisasjoner er viktige samarbeidspartnere for kommunene og fylkeskommunene i utviklingen av den lokale og regionale samepolitikken. Det er en nær sammenheng mellom forekomsten av samiske organisasjoner og institusjoner i ulike samiske områder og utviklingen av en offentlig politikk som tar hensyn til samiske interesser i de ulike lokalsamfunn og regioner. En fortsatt utvikling av samiske institusjoner og organisasjoner er derfor viktig.

Statistisk sentralbyrå har gjennomført en utredning om muligheter til å lage en individbasert statistikk over den samiske befolkningen. Arbeids- og inkluderingsdepartementet ønsker i samarbeid med Sametinget å se på hvordan man kan komme videre i arbeidet med individbasert samisk statistikk.

Med bakgrunn i prosedyrene for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget har Arbeids- og inkluderingsdepartementet sammen med Sametinget etablert en faglig analysegruppe for samisk statistikk som årlig skal legge fram en rapport til departementet og Sametinget. Rapporten legges til grunn for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

Strategier og tiltak

- Regjeringen har i 2008 satt av midler til å styrke østsamisk/skoltesamisk språk og kultur. Aktuelle tiltak vil bli utformet i dialog med østsamene og Sametinget.
- Regjeringen vil arbeide for å styrke østsamisk/skoltesamisk språk og kultur ved grenseoverskridende samarbeid mellom de østsamiske/skoltesamiske miljøene og myndighetene i Norge, Finland og Russland.
- Regjeringen oppfordrer Sør-Varanger kommune, Finnmark fylkeskommune og Sametinget til å etablere et målrettet samarbeid med sikte på å styrke østsamisk kultur i vid forstand, i nær dialog med østsamene/skoltesamene og deres organisasjoner.
- Regjeringen vil innenfor arbeidet med en handlingsplan for samisk språk også arbeide for å styrke sørsamisk og lulesamisk språk. Sametinget, aktuelle kommuner og fylkeskommuner og andre vil bli invitert til å delta i dette arbeidet.
- Regjeringen vil sammen med Sametinget sikre at det utvikles et sørsamisk korrekturprogram for elektronisk tekstbehandling.
- Kommunale og regionale myndigheter har et viktig ansvar for at samisk kultur og språk skal kunne bevares og utvikles også i byer og tettsteder. Det er viktig at kommunene, i samarbeid med lokale samiske organisasjoner og Sametinget, utvikler tilbud for sin samiske befolkning når det gjelder bl.a. barnehagetilbud, samisk i skolen, helse- og sosialtjenester, eldreomsorg og arenaer for utøvelse av samisk språk og kultur.

2.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til at det i meldingen gis en bred fremstilling av situasjonen for ulike områder og grupper innenfor det samiske samfunnet, herunder østsamer/skoltesamer, sørsamer, pitesamer, lulesamer og markasamer. Flertallet er enig i at det er viktig å sette fokus også på de mindre samiske gruppene og deres særegenhet og språk.

3. SAMISK IDENTITET I ENDRING

3.1 Sammendrag

Den samiske identiteten har mange former og er i stadig endring. Samisk identitet står i brytningspunktet mellom det tradisjonelle og det moderne, det samiske og det fleretniske, det lokale og det globale. Diskursen om samisk identitet er levende og foregår både på akademisk plan, på lokalplan, i møte med storsamfunnet og i den enkelte sames hverdag. I noen områder er det samiske en selvfølge, i andre områder er det en aktiv kamp for å vinne aksept for synlig samisk tilstedeværelse.

Den samiske kollektive identiteten er knyttet til det samiske fellesskapet, felles samiske kulturelle symboler og den allsamiske forståelsen av samiskhet på tvers av nasjonalstatens grenser. Den er også knyttet til urfolkssituasjonen og forståelsen av at samene, sammen med en rekke folk i verden, er urfolk.

Stortingsmeldingen påpeker at det samiske samfunnet i dag står overfor en viktig utfordring hva gjelder å definere samiskhet slik at så mange samer som mulig skal kunne inkluderes i denne definisjonen.

I den samiske bevegelsen har hovedfokus vært på å bevare og utvikle samisk kultur og språk, og bevare og utvikle det samiske samfunn på samenes egne premisser. For å skape et sterkt og levedyktig samisk samfunn har fokus hittil vært på fellesskapets verdier og normer, og utviklingen av en felles forståelse av samisk identitet. En viktig del av denne prosessen er inkludering i det samiske fellesskapet.

På grunn av språkets betydning er det viktig at flere får mulighet til å lære samisk. Samisk språk er

imidlertid ikke den eneste identitetsmarkøren i det samiske samfunnet. Tilhørighet til lokalsamfunnet, slekten og tradisjoner er viktige for mange. Dessuten spiller samiske symboler som klestradisjoner, duodji, joik osv. en viktig rolle for samisk identitet. For mange er også deltakelse i samepolitikken en vei inn i det samiske samfunnet.

3.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener at stortingsmeldingen og intensjonene om styrking og utvikling av politikken overfor samer som urfolk er nødvendig og må sees på bakgrunn av at fornorskningspolitikken var fremtredende norsk politikk fra 1880-tallet, særlig sterkt rundt 1900, og at den holdt seg som ideologi til langt ut i etterkrigstida. Flertallet er fornøyd med at de samiske læreplanene i Kunnskapsløftet – samisk er laget i samarbeid mellom Sametinget og Kunnskapsdepartementet og legger grunnlaget for samisk identitet for den oppvoksende generasjon.

4. DISKRIMINERING OG LIKESTILLING

4.1 Sammendrag

Stortingsmeldingen viser til at mye av arven fra fornorskningspolitikken henger igjen i folks holdninger, selv om den offentlige politikken er lagt om. Derfor er det viktig å ha fokus på spørsmål knyttet til diskriminering av samer, både personlig og strukturelt.

Strategier og tiltak

Arbeidet mot diskriminering av samer er først og fremst bygget på informasjon og holdningsarbeid. Her er skolen svært viktig. I arbeidet med læreplanene for Kunnskapsløftet er det blitt lagt vekt på at alle elever i grunn- og videregående skole skal tilegne seg grunnleggende kunnskap om samisk historie, kultur og samfunnsliv.

Regjeringen har gjort prosjektet Samiske veivisere til en permanent ordning fra 2008.

Barne- og likestillingsdepartementet vil gjennomføre en kartlegging av livssituasjonen og levekår for lesbiske og homofile samer. Kartleggingen bør munne ut i forslag til tiltak for å bedre levekårene for gruppene.

Barne- og likestillingsdepartementet ønsker i samarbeid med Landslaget for lesbiske og homofile (LLH) å drifte en samisk side under Landslagets hjemmeside, i første omgang på nordsamisk.

Regjeringen legger vekt på å styrke arbeidet mot diskriminering av samer og diskriminering i det samiske samfunnet. Regjeringen vil invitere Sametinget og Likestillings- og diskrimineringsombudet

til en felles satsing mot diskriminering i det samiske samfunnet.

Likestillings- og diskrimineringsombudet skal besitte kompetanse også på det samiske området. For å sikre at ombudet har en fast samarbeidspart i det samiske miljøet på likestillings- og mangfoldsspørsmål, vil Regjeringen i samråd med Sametinget tilrettelegge for at det kan bli opprettet en stilling forankret i det samiske miljøet som arbeider med slike spørsmål. Arbeidet skal skje i samråd med Sametinget.

Sametinget skal etter planen behandle en handlingsplan om likestilling i det samiske samfunnet våren 2008. Barne- og likestillingsdepartementet vil kunne bidra faglig og økonomisk til strategiske tiltak i planen.

4.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til at ulike undersøkelser bekrefter at et stort antall samer har opplevd å bli diskriminert på grunn av sitt opphav. Flertallet viser til at i arbeidet med læreplanene for Kunnskapsløftet er det blitt lagt vekt på at alle elever i grunn- og videregående skole skal tilegne seg grunnleggende kunnskap om samisk historie, kultur og samfunnsliv. Flertallet mener at økt kunnskap om den samiske kulturen kan bidra til å hindre diskriminering av samer.

Flertallet har merket seg at Regjeringen vil invitere Sametinget og Likestillings- og diskrimineringsombudet til en felles satsing mot diskriminering i det samiske samfunnet.

Flertallet er positivt til at Barne- og likestillingsdepartementet vil gjennomføre en kartlegging av livssituasjonen og levekårene for homofile og lesbiske samer. Flertallet mener også det er viktig at Sametinget arbeider med likestillingsspørsmål.

5. VELFERDSSAMFUNNET I ET SAMISK PERSPEKTIV

5.1 Sammendrag

Samepolitikken bygger på at hensynet til samiske og samisktalende brukere som hovedregel skal integreres i det ordinære offentlige tjenestetilbudet.

Det hviler følgelig et stort ansvar på offentlige virksomheter på alle nivåer når det gjelder å ivareta samiske hensyn i sin virksomhet. Det innebærer at det må tas hensyn til samiskspråklige brukere av tjenestene, og det innebærer at virksomheten må ha tilstrekkelig samisk kulturkompetanse til å vite hvordan eget tjenestetilbud skal innrettes for å ivareta samiske brukere av ulike tjenester og tilbud på en god og likeverdig måte.

Alle offentlige organ har ansvar for å ivareta samepolitiske hensyn i utøvelsen av sin virksomhet. Omfanget av dette ansvaret vil variere fra virksomhet til virksomhet, men alle må ha et bevisst forhold til at disse hensyn skal ivaretas. Det krever systematisk og planmessig tilnærming som må bygge på et kunnskapsgrunnlag om samiske forhold av betydning for egen virksomhet.

Regjeringen ønsker å sette et større fokus på hvordan samepolitiske målsettinger og etablerte rettigheter kommer til praktisk uttrykk innenfor velferdsstatens ordninger og tilbud, slik at samer kan ha trygghet for at deres behov imøtekommes.

Strategier og tiltak

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil i samarbeid med aktuelle departementer se på muligheten for at Samisk høyskole kan ha en sterkere rolle i kompetansegivende studietilbud rettet mot offentlig sektor, knyttet til for eksempel lærere, helse- og omsorgsarbeidere, saksbehandlere og ledere i offentlig forvaltning, politi og kriminalomsorg, arbeids- og velferdsstaten mv.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil, sammen med aktuelle departementer, Sametinget og Samisk høyskole, gjennomgå dagens tolketjeneste og vurdere hvilke tiltak som vil være nødvendig for å etablere en velfungerende tolketjeneste. I den sammenheng bør spørsmål knyttet til rekruttering til tolkeutdanningen, mulighet for etter- og videreutdanning, eventuelle muligheter for samarbeid mellom Samisk høyskole og Høgskolen i Oslo, og den eksisterende tolkeautorisasjonsordningen vurderes.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i sine styringssignaler til Arbeids- og velferdsdirektoratet gitt føringer for etatens oppfølging av samiske brukere. Departementet vil på denne måten prøve ut hvordan man på en bedre måte kan sikre at statlige etater ivaretar det samiske perspektivet i planleggingen av sin virksomhet, og i utformingen av praktiske tiltak. Departementet vil bearbeide og videreformidle erfaringene til andre departementer.

Justisdepartementet vil i arbeidet med utbedring av nødmeldetjenesten også legge vekt på samiske brukers behov for å kunne gi nødmeldinger på eget språk.

5.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er enig i at det i dag er for liten kunnskap om samiske forhold innenfor offentlige virksomheter. Flertallet vil gi uttrykk for at det er viktig at arbeidsgivere med behov for samisk kompetanse legger til rette for kompetanseutvikling gjennom egen kompetanseplanlegging og rekruttering.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre mener at Samisk høyskole kan ha en sterkere rolle når det gjelder kompetansegivende studietilbud rettet mot forholdene i offentlig sektor. Disse medlemmer vil for øvrig påpeke viktigheten av rollen til Samisk høyskole, både når det gjelder informasjon og bistand til å bygge opp tilbud i eksisterende studier. Ikke minst vil det være viktig at Samisk høyskole får muligheten til å etablere egne tilbud ved høyskolen. Disse medlemmer viser til at høyskolen kan utnytte infrastrukturen knyttet til de samiske språk- og kultursentrene i Norge, og at skolen også vil se på muligheten for nettbaserte løsninger. Disse medlemmer mener Samisk høyskole også kan påta seg oppdrag og ansvar for kompetanseheving når det gjelder å utvikle en mangelfull tolketjeneste, og vil peke på at Samisk høyskole selv ønsker å bygge opp et studieopplegg for tolking som en treårig utdanning som kan kombineres med språklige emner som samisk, norsk og engelsk med "flerkulturell forståelse", og med kunnskaper innen fagområder som helse- og sosialfag og jus.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener Samisk høyskole kan bidra med mer kompetanse også for offentlig sektor, men vil understreke at bevilgningsnivå må stå i forhold til pålagte oppgaver. Flertallet er tilfreds med den sentrale rollen Samisk høyskole er tiltenkt gjennom stortingsmeldingen.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, viser til at Samisk høyskole, som den eneste fullt ut samiskspråklige utdanningsinstitusjonen, har et særlig ansvar for samisk som vitenskapsspråk og for samisk lærerutdanning, og er en sentral institusjon for utviklingen av samisk språk. Høyskolen har også en viktig rolle i å formidle samisk språk og kultur, ikke minst overfor offentlig sektor.

6. SAMEPOLITIKK I KOMMUNER OG FYLKESKOMMUNER

6.1 Sammendrag

Som utgangspunkt har både kommunale og fylkeskommunale myndigheter den samme plikten som statlige myndigheter til å følge opp internasjonale forpliktelser og nasjonal rett med hensyn til samene i Norge.

Samene er i mindretall i de fleste kommuner, med noen få unntak. Dette gir utfordringer for kommunesektoren med hensyn til at politiske flertallsbeslutninger også skal ivareta samiske interesser.

Ut fra hensynet til det kommunale selvstyret og de betydelige regionale variasjonene i det samiske samfunnet, er det fra statens side utvist varsomhet med hensyn til å pålegge lokale og regionale folkevalgte myndigheter særskilte samepolitiske oppgaver. Samtidig har staten et ansvar for å påse at samene og de samiske samfunn i de ulike områder faktisk får nytte godt av den samepolitiske og rettslige utvikling som har funnet sted de siste tiårene. Dette ansvaret har også Sametinget, som er det fremste organ til å vurdere virkningen offentlig politikk har når det gjelder samene.

Strategier og tiltak

I kommuner med en betydelig samisk befolkning bør kommuneplanleggingen offensivt ta opp oppgaver for å legge til rette for vern og utvikling av samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv. Tilsvarende bør slike spørsmål tas opp i den regionale planleggingen. Hensynet til samiske interesser skal kunne ivaretas på samme måte som andre viktige nasjonale og regionale hensyn i planleggingen.

Det er viktig at kommunene legger til rette for at samisk kultur og språk skal kunne bevares og utvikles også i byer og andre sentra med mange samiske innbyggere. Slik tilrettelegging kan skje gjennom barnehagetilbud, samiskundervisning, helse- og sosialtjenester, eldreomsorg og arenaer for utøvelse av samisk språk og kultur.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil invitere KS og Sametinget til et nærmere samarbeid om kommunenes arbeid med samiske spørsmål. Det er i denne forbindelse aktuelt å gjøre en kartlegging.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil i samarbeid med aktuelle departementer vurdere hvordan fylkesmannens veiledningsrolle overfor kommunene kan utvikles når det gjelder samiske forhold.

Regjeringen vil ivareta samiske interesser i arbeidet med forvaltningsreformen.

6.2 Komiteens merknader

I likhet med Regjeringen er komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, bekymret over at den samiske befolkningen i mange kommuner ikke i tilstrekkelig grad får ivare tatt sine interesser og behov.

Flertallet viser til at det i dag ikke finnes noen systematisk oversikt over eller rapportering om samepolitiske tiltak i kommunesektoren. Flertallet er enig i at fylkesmannen bør få en mer aktiv rolle i dette arbeidet. Flertallet vil videre påpeke viktigheten av at fylkesmannen utfører tilsyn der det er nødvendig for å sikre at kommunene overholder sitt ansvar jf. gjeldende lovverk.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, viser i den forbindelse til sin merknad i Innst. S. nr. 5 (2008–2009) om tilsyn etter opplæringsloven overfor kommuner med samisktalende elever.

Dette flertallet viser til flertallsmerknad i kirke- og utdanningskomiteens Budsjett-innst. S. nr. 12 (2008–2009), som ber Kunnskapsdepartementet om å følge kommunenes ivaretagelse av sitt ansvar for de samiske elevenes opplærings situasjon tett. Dette flertallet ber departementet vurdere om det føres tilsyn med ivaretagelse av deres rettigheter, herunder også tilgang på læremidler.

7. SAMETINGET

7.1 Sammendrag

Sametinget ble opprettet i medhold av lov av 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven).

Det har skjedd en betydelig utvikling av rammevilkårene som er med på å bestemme Sametingets stilling og handlingsrom etter at sameloven ble vedtatt. Noe av det viktigste er tilføringen av forvaltningsoppgaver, myndighet gitt gjennom særlover, utviklingen i den budsjettmessige stillingen og konsultasjonsavtalen fra 2005.

7.1.1 Sametingets organisering, arbeids- og myndighetsområde

Sametinget har et parlamentarisk system, der Sametingsrådet utgår fra flertallet i Sametingets plenum. Sametingsrådet har det politiske ansvaret for Sametingets løpende virksomhet, herunder den administrative virksomheten.

Sametingets myndighet sorteres i to hovedkategorier, myndighet gitt i lov og/eller forskrifter og myndighet til å fordele økonomiske tilskudd. I meldingen er det gitt en nærmere beskrivelse av Sametingets myndighet, oppgaver og politiske virksomhet.

7.1.2 Konsultasjonsavtalen mellom statlige myndigheter og Sametinget

Ved kongelig resolusjon 1. juli 2005 ble det stadfestet at prosedyrene for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget skal gjelde for hele statsforvaltningen. Bakgrunnen for fastsettelsen av konsultasjonsprosedyrene er urfolks rett til å bli konsultert i saker som kan få direkte betydning for dem, jf. ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, artikkel 6.

Konsultasjonsprosedyrene har medført ny og mer formalisert kontakt mellom statlige etater og Sametinget.

Erfaringene med konsultasjonsordningen er stort sett positive. Det har i mange saker vist seg at dialog om beslutningsgrunnlaget har ført til praktiske og omforente løsninger som både ivaretar samiske hensyn og andre samfunnshensyn på en god måte.

7.1.3 Sametingets samarbeid med lokale og regionale myndigheter

Sametingets forhold til kommunene og fylkeskommunene er på enkelte områder regulert i lovbestemmelser.

Selv om mange kommuner i samiske områder fortsatt ikke har utviklet aktive samepolitiske tiltak, så har Sametingets samarbeid med kommunene utviklet seg positivt over tid.

Sametinget har de senere årene etablert et aktivt og formalisert samarbeid med fylkeskommunene i samiske områder gjennom samarbeidsavtaler. Formålet med avtalene er å styrke samisk kultur, språk og samfunnsliv, og å styrke samarbeidet og samarbeidsarenaene mellom fylkeskommunene og Sametinget, og slik styrke arbeidet med samiske og regionalpolitiske saker.

Sametinget deltar i det regionale partnerskapet (RUP) i Finnmark og Troms. Samarbeid om næringsutvikling skjer både med Innovasjon Norge, fylkeskommunen og fylkesmannens landbruksavdeling og kommunene.

7.1.4 Sametingets formelle stilling – tilknytningsform, delegering og instruksjon, kontroll og konstitusjonelt ansvar

En arbeidsgruppe la i april 2007 fram rapporten "Sametingets formelle stilling og budsjettprosedyrer". Arbeidsgruppen foreslår at den frie stillingen Sametinget har i dag bør formaliseres, dvs. fastsettes i lov. Gruppen går primært inn for at Sametinget fristilles fra staten, fordi dette "trolig er det beste sett i lys av dagens praksis og syn på Sametinget som selvstendig folkevalgt organ".

Regjeringen har vurdert arbeidsgruppens forslag, og legger til grunn at den betydelige utviklingen som har skjedd i rammebetingelser og forvaltningspraksis siden sameloven ble vedtatt og Sametinget etablert, tilsier at sameloven bør endres for å tydeliggjøre Sametingets spesielle og frie stilling.

Det foreligger etter Regjeringens vurdering ikke formelle hindringer for å etablere Sametinget som eget rettssubjekt. Etter Regjeringens vurdering er det knyttet usikkerhet til hvilken løsning som i det lange løp vil tjene Sametinget best.

7.1.5 Nye budsjettprosedyrer mellom Sametinget og Regjeringen

Sametinget utarbeider årlig sitt budsjettforslag og gir her sitt syn på behov for nye tiltak for å styrke samisk språk, kultur og samfunnsliv. Sametingets budsjettbehov inngår som et grunnlagsdokument i Regjeringens arbeid med satsingsforslagene på det samepolitiske feltet.

I meldingen påpekes det at det er viktig at Sametinget i større utstrekning enn i dag blir involvert i arbeidet med å utarbeide budsjettet til samiske formål og til Sametinget.

STRATEGIER OG TILTAK

Regjeringen vil sette i gang et lovarbeid med sikte på å utarbeide forslag til de lovendringer som er nødvendige for at Sametinget skal kunne etableres som et eget rettssubjekt, og for øvrig bringe loven i tråd med dagens praksis.

Regjeringen vil legge til rette for at det etableres en ordning med faste konsultasjonsmøter mellom finansministeren, statsråden med ansvar for samiske saker og Sametinget før Regjeringens første budsjettkonferanse. Nærmere prosedyrer for hvordan disse budsjettkonsultasjonene skal gjennomføres og hva de skal omfatte vil bli utarbeidet i samråd med Sametinget. Det tas sikte på at prosedyrene skal kunne legges til grunn for arbeidet med statsbudsjettet for 2010.

Med hensyn til organisering av samisk kulturminneforvaltning har Regjeringen foreslått en endring i kulturminneloven § 28 der hjemmelen for delegasjon til Sametinget blir presisert, jf. Ot.prp. nr. 23 (2007–2008).

Regjeringen la i februar 2008 fram et forslag til ny plan- og bygningslov (Ot.prp. nr. 32 (2007–2008)) der Sametinget gis innsigelsesrett og skal ha samme rolle når det gjelder planlegging som statlige organer. Regjeringen vil på denne måten sikre at samiske interesser ivaretas i planarbeidet.

Sametinget mener at myndigheten til å fastsette nærmere bestemmelser om sametingsvalget bør gis til Sametinget selv. Arbeids- og inkluderingsdepartementet tar sikte på å vurdere dette spørsmålet i tilknytning til lovarbeidet som skal settes i gang om Sametingets rettslige og formelle stilling. Sametingsvalget har hittil ikke vært gjenstand for valgforskning. Arbeids- og inkluderingsdepartementet ønsker i samarbeid med Sametinget å sette i gang et slikt arbeid for framtidige valg.

7.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til at Sametingets budsjett har økt jevnt fra 31,7 mill. kroner i 1990 til om lag 311 mill. kroner i 2008, en utvikling som er i

tråd med statlige myndigheters målsetting om å gi Sametinget større innflytelse og myndighet i saker som er av spesiell interesse for den samiske befolkningen.

Flertallet viser til konsultasjonsprosedyrene der det fastslås at det skal avholdes faste halvårslige politiske møter mellom statsråden for samiske saker og sametingspresidenten. I de faste halvårslige politiske møtene skal en ta opp situasjon og utviklingsbehov for samiske samfunn, saker av grunnleggende prinsipiell karakter og pågående prosesser. Det skal også avholdes halvårslige møter mellom Sametinget og det interdepartementale samordningsutvalget for samiske spørsmål. Flertallet er kjent med at Sametinget ønsker mer dialog og tilbakemeldinger, og faste konsultasjonsmøter før Regjeringens første budsjettkonferanse.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre, viser til at Regjeringen vil legge til rette for at det etableres en ordning med faste konsultasjonsmøter mellom finansministeren, statsråden med ansvar for samiske saker og Sametinget før Regjeringens første budsjettkonferanse. Dette flertallet er enig med Regjeringen i at det er viktig at Sametinget i større utstrekning enn i dag blir involvert i arbeidet med å utarbeide budsjettet til samiske formål og Sametinget.

Dette flertallet er kjent med at Regjeringen vil sette i gang et lovarbeid med sikte på å utarbeide forslag til lovendringer som er nødvendige for at Sametinget skal kunne etableres som et eget rettssubjekt. Dette flertallet avventer dette arbeidet og vil ta endelig stilling til spørsmålet om utskilling av Sametinget som et eget rettssubjekt når saken er ferdig utredet og kommer til Stortinget for behandling.

8. HELSESPØRSMÅL

8.1 Sammendrag

Regjeringen har som mål at befolkningen skal ha likeverdige tilbud av helse- og sosialtjenester uavhengig av språklig og kulturell bakgrunn. Gjennom prosedyrer for samarbeid mellom Helse- og omsorgsdepartementet og Sametinget vil Regjeringen sikre at et samisk perspektiv integreres i arbeidet med utviklingen av helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning.

Strategier og tiltak

Den overordnede statlige strategi er å utjevne forskjeller i helsetilbudet og at hele befolkningen skal ha likeverdige tilbud til helse- og sosialtjenester. For å oppnå dette for den samiske befolkning ønsker sta-

ten, gjennom forskning og bedre kunnskapsgrunnlag for ansatte i kommunale tjenester, og gjennom sin eierstyring av spesialisthelsetjenester, å bidra til at den samiske befolkning opplever større tilfredshet med helse- og sosialtjenesten. Følgende tiltak er konkrete virkemidler i en slik strategi:

Kommuner og fylkeskommuner

- Helse- og omsorgsdepartementet vil i samarbeid med Helsedirektoratet og fylkesmennene styrke råd og veiledning overfor de kommunale og fylkeskommunale tjenester mht. tilbudet til den samiske befolkningen.
- Helse- og omsorgsdepartementet vil i samarbeid med Sametinget vurdere hvordan tolketjenesten til den samiske befolkning kan bli bedre i helse-tjenesten.
- Som ledd i delplan til omsorgsplan 2015 "Demensplan 2015 – den gode dagen" vil Helsedirektoratet iverksette forsknings- og utviklingsprosjekter om ulike brukergrupper, herunder personer med demens som har samisk bakgrunn.
- For å bedre behandlingsresultatene til samiske pasienter i rusinstitusjoner vil Helse- og omsorgsdepartementet i samarbeid med Sametinget og samiske helse- og sosialfaglige miljøer etablere tilbud som tar opp i seg samisk kulturell erfaring.
- Helsedirektoratet vil utarbeide materiale som kan tas i bruk i helsestasjons- og skolehelsetjenesten som ledd i å bedre tannhelsen hos den samiske befolkning.
- Helse- og omsorgsdepartementet vil i samarbeid med Sametinget utrede nærmere hvordan likeverdighet i helsetjenesten kan bli ivaretatt i de lulesamiske og sørsamiske områdene.
- Helse- og omsorgsdepartementet vil bidra til finansiering av utviklingstiltak og av institusjoner med samisk kompetanse innenfor helsetjenesten.

Statlige virksomheter

- Helse- og omsorgsdepartementet ønsker å styrke samisk brukermidvirkning i statlige tjenester. Eksempel på dette er deltakelse i brukerrådene for helseforetakene.
- Helse- og omsorgsdepartementet vil stimulere til ytterligere forskning ved Senter for samisk helseforskning knyttet til samers helse og levekår.
- Helse- og omsorgsdepartementet vil i samarbeid med Statens helsetilsyn vurdere hvordan tilsynet ivaretar den samiske befolkningens rett til helsehjelp samt hvordan retten til nødvendig helsehjelp etterleves.
- Helse- og omsorgsdepartementet vil synliggjøre i oppdragsdokumentene til de regionale helsefore-

takene at samiske pasienters rett og behov for tilrettelagte tjenester må etterspørres og synliggjøres i planlegging, utredning og når beslutninger tas.

8.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til at dersom det skal bli god kvalitet i helsetilbudet, forutsettes det tilstrekkelig personell med kompetanse i samisk språk og kultur.

Flertallet har merket seg at Helse- og omsorgsdepartementet vil bidra til finansiering av utviklingstiltak og av institusjoner med samisk kompetanse innenfor helsetjenesten. Flertallet viser til at det er mange utfordringer når det gjelder psykisk helse, også i de samiske områdene, og vil understreke viktigheten av en økt kompetanse på området.

Flertallet viser til notat fra Barneombudet datert 17. november 2008 der det fremgår at ombudet er tilfreds med det arbeidet som ble satt inn i Kautokeino kommune etter at ulike overgrepssaker ble kjent.

Flertallet vil understreke viktigheten av at alle kommuner har planer, forebyggende tiltak og beredskap med hensyn til overgrepssaker.

Flertallet viser til at det er i gang med viktige helsetiltak rettet mot den samiske befolkningen, blant annet gjennom opptrappingsplanen for psykisk helse. Flertallet er kjent med at det fortsatt er noen utfordringer knyttet til arbeidet, blant annet som en følge av manglende kulturell og språklig forståelse og kompetanse i hjelpeapparatet. Flertallet mener det er viktig å ha stor oppmerksomhet mot det forebyggende og behandlende hjelpearbeidet, særlig rettet mot samiske barn og unge. Økt kulturell forståelse er i den forbindelse viktig.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti og Venstre mener at arbeidet med å tilrettelegge for en god og velfungerende tolketjeneste i helsevesenet nå må prioriteres. Det har blitt gjort altfor lite hittil i denne perioden for å finne konkrete løsninger som kan gi et bedre tilbud for de samiske pasientene. I kontakt med helsevesenet må den samiske befolkningen ha anledning til å bruke sitt eget språk dersom de ønsker det. Blant den eldre generasjon samisktalende er det mange som verken forstår eller snakker norsk, og de må sikres et tilbud om tolking og informasjon på sitt eget språk. I et skriftlig spørsmål til helse- og omsorgsministeren i Dokument nr. 15:1259 (2006–2007) tok Venstres representant Vera Lysklætt opp den mangelfulle tolketjenesten som er i dag, og helseministeren erkjente

da at tolketjenesten for den samiske befolkning i helsetjenesten ikke er god nok.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, viser til at Arbeids- og inkluderingsdepartementet, sammen med aktuelle departementer, Sametinget og Samisk høgskole, vil gjennomgå dagens tolketjeneste og vurdere hvilke tiltak som vil være nødvendig for å etablere en velfungerende tolketjeneste.

9. SAMISKE BARN OG UNGES OPPVEKSTVILKÅR

9.1 Sammendrag

Regjeringens mål er at samiske barn og unge skal kunne vokse opp med trygghet for egen kultur, språk og identitet.

Barneombudet har gjennom Barnekonvensjonens artikkel 30 et ansvar for å følge opp samiske barn og unges mulighet til å ivareta sin kultur. Barne- og likestillingsdepartementet styrket i 2007 Barneombudets budsjett for å sikre en bedre kompetanse på samiske spørsmål. Ombudet har fra 2008 en egen rådgiver med faglig ansvar for samiske barn og unge, barn av nasjonale minoriteter og barn med flerkulturell bakgrunn. For å sikre og styrke samiske barns rettigheter vil Barne- og likestillingsdepartementet fortsatt bidra til å styrke kompetansen på samiske spørsmål hos Barneombudet.

Sametinget arbeider for å skape gode og stabile oppvekstvilkår for samiske barn og unge. Ved fordeling av tilskudd prioriteres barn og unge. Samiske festivaler som har innslag for eller med samiske barn og unge gis støtte, likedan teatervirksomhet. Sametinget støtter informasjonskontoret for samisk ungdom Infonuorra.

Sametinget forvalter en egen tilskuddsordning for barns oppvekstvilkår.

Samiske ungdomsorganisasjoner har fått driftstilskudd fra Barne- og likestillingsdepartementets tilskuddsordning for grunnstøtte til frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner.

9.1.1 Barnevernet

Barne-, ungdoms- og familieetaten, region nord (Alta), har et spesielt ansvar for å gi den samiske befolkningen et godt barnevernstilbud. Et mål for virksomheten er at barnevernet skal ivareta det samiske perspektivet i arbeidet med samiske barn og familier. Barne- og likestillingsdepartementet har gjennom tildelingsbrev presisert at det statlige barnevernet skal ivareta det samiske perspektivet og ha kunnskap om barnevernet i samisk kontekst.

STRATEGIER OG TILTAK

Barne-, ungdoms- og familieetaten skal fortsatt ha fokus på utvikling av et kunnskapsbasert barnevern som tar hensyn til kulturen, og på å gi den samiske befolkningen et godt barnevernstilbud i samsvar med bl.a. lovverket og politiske føringer. Den samiske befolkningen er bosatt i hele landet, og det bør derfor være et nasjonalt fokus på kompetanseutviklingen.

Barne- og likestillingsdepartementet vil gjennom et flerårig kunnskaps- og kompetanseprogram, som ble iverksatt i 2007, bidra til å styrke kommunenes kompetanse om bl.a. barnevern i samiske områder.

Flere samiske kommuner vil i løpet av 2008 få tilbud om opplæring i familieråd. Modellen er også anvendelig i rekruttering av fosterhjem i barnets nettverk.

Barne- og likestillingsdepartementet ønsker å være i dialog med Sametinget om framtidige strategier for å styrke barnevernets kompetanse om et samisk barnevern.

9.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er kjent med at det er stor mangel på kunnskap om samiske barn i barnevernet, og at den kunnskapen som finnes, i hovedsak bare omhandler forhold i Finnmark.

Flertallet viser til at det er nedsatt et ekspertutvalg (Befringutvalget) som skal se på innholdet i utdanning til arbeid i barnevernet. Flertallet vil avvente anbefalingene fra utvalget.

Komiteens medlem fra Venstre mener at samiske barns rettigheter ikke alltid blir godt nok ivaretatt i barnevernet i dag. Tidligere barne- og likestillingsminister Karita Bekkemellem erkjente i sitt skriftlige svar til dette medlem i Dokument nr. 15:198 (2006–2007) at det kan være en utfordring å oppfylle rettighetene i praksis. Samme statsråd svarte også i spørretimen i mai 2007 på spørsmål fra dette medlem at familieråd ennå ikke har blitt en innarbeidet metode i arbeidet med samiske familier. I november 2008 svarte nåværende barne- og likestillingsminister Anniken Huitfeldt i en interpellasjon fra dette medlem et klart "ja" på at familieråd bør brukes i flere saker hvor samiske familier er involvert.

Dette medlem mener at det nå er på høy tid at vi får en barnevernstjeneste som sikrer at samiske barns rettigheter blir ivaretatt fullt ut. Dessverre har altfor lite skjedd hittil i denne stortingsperioden til tross for at Venstre har tatt opp og belyst denne problemstillingen ved flere anledninger. Familieråd må nå snarest bli en innarbeidet metode i arbeidet med samiske familier i barnevernet. Familieråd er en

beslutningsmodell hvor barnevernet gir storfamilien og nettverket rundt barnet eller ungdommen en mulighet til selv å finne løsninger og ta ansvar for å gjennomføre disse. Samiske familier er stort sett store familier med mange familiemedlemmer med tette bånd og samhold seg imellom. Et samisk barn som først opplever det å bli tatt fra sine foreldre, for deretter å bli plassert i et norsk og norsktalende fosterhjem som kanskje i tillegg ligger svært langt hjemmefra, opplever ikke bare å miste sine foreldre og eventuelt søsken, men blir samtidig fratatt muligheten til å utvikle sitt samiske språk og sin kultur – dvs. hele sin samiske identitet. De mister på mange måter alt – og slik kan ikke en barnevernstjeneste her i landet som skal hensynta barnets beste, fungere i fortsettelsen.

10. BARNEHAGER

10.1 Sammendrag

Regjeringens mål er å styrke bruken av samisk språk og å legge til rette for at samiske barn opplever samisk og norsk som likeverdige språk. Det er derfor viktig at samiske barn får et barnehage tilbud som styrker deres samiske språkutvikling.

Formålet med det særskilte tilskuddet til samisk barnehage tilbud er å legge til rette for at samiske barn skal få utvikle samisk språk og kultur i barnehagen. Øvrige tilskudd som går til stimulering av utbygging av barnehageplasser og finansiering av drift, gjelder for samiske barnehager på lik linje med norske barnehager.

I 2007 var det 41 samiske barnehager i Norge med om lag 1000 samiske barn.

Strategier og tiltak

- Som en oppfølging av Kompetansestrategien for barnehagen vil Kunnskapsdepartementet invitere Sametinget til samarbeid om tiltak rettet mot den samiske barnehagesektor, bl.a. tilsyn.
- Kunnskapsdepartementet vil se behovet for rekruttering av pedagogisk barnehagepersonale med samisk språk- og kulturkompetanse i sammenheng med fordelingen av kompetansemidler i barnehagesektoren.
- Kunnskapsdepartementet vil fra 2008 ta initiativ til to årlige administrative samarbeidsmøter med Sametinget om utfordringer og tiltak i den samiske barnehagesektoren.

10.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til at det er en stor utfordring å rekruttere barnehagepersonale med samiskspråklig kompetanse, og at Samisk høyskole,

som er den eneste høgskolen med denne utdanningen, enkelte år ikke har hatt søkergrunnlag nok til å igangsette førskolelærerstudiet. Flertallet er kjent med at Høgskolen arbeider med nye måter å rekruttere på, bl.a. gjennom desentraliserte opplegg og etterutdanningstilbud. Dette arbeidet bør videreutvikles. Flertallet viser for øvrig til sine merknader under punkt 11 om grunnopplæringen.

11. GRUNNOPPLÆRINGEN

11.1 Sammendrag

For den samiske befolkningen er retten til opplæring i samisk av avgjørende betydning for at språket skal utvikles og revitaliseres som talespråk og skriftspråk. I tillegg gir grunnopplæringen den samiske befolkningen forutsetninger for å velge høyere utdanning på sitt språk. Et godt tilrettelagt opplæringstilbud er derfor sentralt for samisk språks framtid.

For samfunnet for øvrig er det samiske innholdet i de nasjonale læreplanene grunnlaget for å øke kunnskapen om samiske forhold i Norge generelt.

Utviklingen i antallet elever som velger samiskopplæring gir et bilde av situasjonen for samisk språk i Norge. For Regjeringen er det et mål at flere elever velger samiskopplæring. For å oppnå dette må kommuner og fylkeskommuner legge til rette for at de som ønsker det, får et tilfredsstillende opplæringstilbud. Videre er det avgjørende at det foreligger gode læremidler og at det fins tilstrekkelige lærerefter med kompetanse til å undervise i samisk. Dette er utfordringer Regjeringen aktivt vil arbeide med.

11.1.1 Sametingets rolle, ansvar og oppgaver innen opplæring

Sametingets myndighet på opplæringsområdet framkommer først og fremst av opplæringsloven § 6-4. Sametinget har ansvar for utarbeiding av læreplaner for samiske elever på grunnskolen og for opplæring i samisk og særskilte samiske fag i den videregående skolen. Sametinget har også ansvar for å gi forskrifter om samisk innhold i de ulike fagområdene.

Videre gir Sametinget pedagogisk veiledning og informasjon om samisk opplæring. Sametinget arbeider for å sikre tilgang og kvalitet på læremidler, forvalter midler til utvikling av læremidler, og informerer om og låner ut læremidler til skoler og barnehager. Sametinget forvalter ulike stipendordninger innenfor utdanning.

I dialogen med Sametinget legger Kunnskapsdepartementet konsultasjonsavtalen mellom Sametinget og statlige myndigheter til grunn. Det gjennomføres for øvrig faste dialogmøter på administrativt nivå mellom Sametinget og departementet.

11.1.2 Samisk i grunnopplæringen

Staten har det overordnede ansvaret for at elever i grunnopplæringen får oppfylt retten til opplæring i samisk uavhengig av bosted, og for at det gis opplæring etter læreplanverket Kunnskapsløftet/Kunnskapsløftet – Samisk.

I henhold til opplæringslovens kapittel 6 har barn i grunnskolealder i samiske distrikt individuell rett til opplæring i og på samisk. Utenfor samiske distrikt har elever rett til slik opplæring dersom det er minst ti elever i en kommune, og dersom gruppene kan videreføres med minst seks elever, jf. opplæringsloven § 6-2. Departementet ser at lovfesting av rett til samiskopplæring har bidratt til at samiske barn og unge får en økt trygghet til å bruke morsmålet sitt i alle sammenhenger. I tillegg gir opplæringen en innsikt i egen kultur som medvirker til at de i langt større grad enn tidligere blir stolte av sin bakgrunn og får muligheter til å bringe sine tradisjoner videre.

Samer i videregående opplæring har rett til opplæring i samisk, jf. opplæringsloven § 6-3. For å bidra til at samiske elever/lærlinger i videregående skole får opplæring i samsvar med rettighetene sine, gis det øremerket tilskudd til slik opplæring.

STRATEGIER OG TILTAK

Kunnskapsdepartementet vil konsultere med Sametinget om de opplæringstiltakene som det tas sikte på å sette i verk.

- Kunnskapsdepartementet vil kartlegge i hvilken grad elever ikke får oppfylt sine rettigheter til et fullverdig opplæringstilbud i samisk, og hvordan dette eventuelt kan bedres.
- Som en følge av at faget samisk språk og kultur ikke er videreført i Kunnskapsløftet, er det totale antall som velger samiskopplæring noe redusert. Departementet vil følge utviklingen og se den i sammenheng med den undersøkelsen som fylkesmennene i de tre nordligste fylkene ønsker å sette i gang for å se på antall elever som velger samisk.
- Departementet vil iverksette en elevundersøkelse om hvordan samiske elever i grunnopplæringen, også utenfor samiske distrikt, opplever sin egen opplæringssituasjon. Departementet vil vurdere om det kan legges til rette for at flere som ønsker opplæring på samisk, kan få tilbud om dette, f.eks. gjennom fjernundervisning. I første rekke tar departementet sikte på å legge best mulig til rette for at alle får innfridd sin rett til opplæring i samisk.
- Når interessen for opplæring i samisk øker i videregående skole, vil det også bli økt oppmerksomhet på kvaliteten på tilbudene. Departementet vil

derfor fortsatt følge utviklingen og påse at det gis tilbud i samsvar med elevenes rettigheter.

- På bakgrunn av de forslagene som er framkommet i forbindelse med vurderingen av forvaltningsansvaret for de statlige samiske videregående skolene i arbeidsgrupperapporten og i Sametingets vedtak i saken, vil Kunnskapsdepartementet i samarbeid med Sametinget, Fylkesmannen i Finnmark og Finnmark fylkeskommune finne fram til hvordan forvaltningsansvaret best kan ivaretas.
- Departementet vil sørge for at det framskaffes et bedre kunnskapsgrunnlag over behovet for samiskopplæring blant voksne, og antall voksne som får samiskopplæring.
- Kunnskapsdepartementet ved Utdanningsdirektoratet vil, i samarbeid med Arbeids- og inkluderingsdepartementet og med invitasjon til Sametinget, sette i gang et prosjekt om samisk morsmåsanalfabetisme. Det bør vurderes samarbeid med alfabetiseringskampanjen som Troms fylkeskommune og Sametinget tar sikte på å sette i gang.

11.1.3 Fjernundervisning

Opplæringsloven åpner for at opplæring i samisk kan gis på alternative måter når lærer med samisk kompetanse ikke er tilgjengelig. Slik alternativ opplæring vil som regel omfatte fjernundervisning/nettlæring, hospitering/integreringsopphold ved en samisk skole og ambulerende lærer/besøkslærer.

STRATEGIER OG TILTAK

- Regjeringen vil arbeide videre for at alle elever som ikke kan følge ordinær undervisning skal få tilbud om fjernundervisning, og at kvaliteten på denne skal være høy uavhengig av bosted og av hvilket samisk språk de benytter.
- I løpet av 2008 skal Utdanningsdirektoratet utarbeide en plan for samisk fjernundervisning.
- På bakgrunn av erfaringene fra ulike prosjekter vil departementet arbeide for ordinær og forutsigbar drift av fjernundervisning på alle de tre samiske språkene.

11.1.4 Utvikling og innføring av Læreplanverket for Kunnskapsløftet og Kunnskapsløftet – Samisk (LK06-S)

Da opplæringsloven trådte i kraft i 1999, fikk Sametinget vesentlig større innflytelse og ansvar for utvikling av læreplaner.

Sametingene i Norge, Sverige og Finland har vedtatt å arbeide for samnordiske læreplaner i blant annet samiske språk og duodji.

STRATEGIER OG TILTAK

- Regjeringen vil videreføre det grenseoverskridende skolesamarbeid i samiske områder.
- I samarbeid med Sametinget utarbeides et eget rammeverk for nasjonale prøver i lesing på samisk.

11.1.5 Samiske læremidler

Tilgang til læremidler på samisk er en forutsetning for at skolen skal kunne gi et fullverdig undervisningstilbud til samiske elever. Innføring av Kunnskapsløftet – Samisk med nye læreplaner har ført til økt behov for samiske læremidler i de fleste fag. Per i dag er tilfanget av samiske læremidler tilpasset Kunnskapsløftet – Samisk begrenset.

For videregående opplæring er det kun produsert læremidler for enkelte prioriterte fag.

Sametinget har foretatt en eksternt evaluering av tilskuddsordningen og strategiplanen for samiske læremidler. Evalueringen viser at tilskuddsordningene Sametinget disponerer ikke har fungert tilfredsstillende.

STRATEGIER OG TILTAK

- Departementet vil våren 2008, i forståelse med Sametinget, opprette en bredt sammensatt arbeidsgruppe som skal utarbeide en plan for utvikling av samiske læremidler for grunnopplæringen. I tillegg skal arbeidsgruppen vurdere om læremidler beregnet for det norske markedet i større grad kan oversettes og tilpasses Kunnskapsløftet – Samisk. Arbeidsgruppen skal også vurdere økonomiske insitamentene som kan bidra til å stimulere ulike fagmiljøer til å engasjere seg i økt produksjon av samiske læremidler. Planen vil bli sett i sammenheng med Sametingets strategiske plan for læremidler.
- Departementet vil i samarbeid med Sametinget gjennomgå evalueringen for å se nærmere på hvordan støtteordningen for læremidler har fungert, og hvordan utvikling og oppfølging av støtteordninger kan forbedres.
- Departementet vil ta initiativ til, i samarbeid med Utdanningsportalen www.utdanning.no å kartlegge og lage en oversikt over trykte og digitale samiske læremidler. Det vil bli opprettet et eget nettsted for samiske læremidler på www.utdanning.no.

11.1.6 Kompetanseutvikling

I forbindelse med innføringen av Kunnskapsløftet overførte Regjeringen 2 mill. kroner til Sametinget til kompetanseutvikling for lærere som gir opplæring i/på samisk.

I tilknytning til implementering av læreplanene i Kunnskapsløftet har det vært stor etterspørsel etter ressursmaterieell om det samiske innholdet i de nasjonale læreplanene. For å møte dette behovet har Samisk høyskole, på oppdrag fra nasjonale utdanningsmyndigheter, utviklet en veileder for det samiske innholdet i nasjonale læreplaner. Veilederen Gávnos skal være en del av en informasjons- og motivasjonspakke for samisk innhold koblet til etterutdanning og opplæring av fagpersonell.

STRATEGIER OG TILTAK

- For å legge til rette for en nasjonal kompetanseheving har Utdanningsdirektoratet med utgangspunkt i Gávnos gitt Samisk høyskole i oppdrag å utvikle et opplegg for etterutdanning av lærere om samisk innhold i Kunnskapsløftet.
- Departementet ser det som viktig å styrke samisk leseopplæring og vil i samråd med Samisk høyskole vurdere hvordan dette best kan ivaretas.

11.1.7 Studieforbund og tilbud for voksne

Det er to samiske studieforbund, Samisk studieutvalg (SOL) og Sjøsamisk studieforbund (SSF) som har som hovedmål å jobbe for å gi opplæring i samisk språk og kulturarv.

En del av de øvrige studieforbundene, bl.a. Folkeuniversitetet, gir også tilbud om opplæring i samisk, ofte som fjernundervisning. De samiske språksentrene er også aktører som gir ulike kurs for voksne.

Gjennom program for Basiskompetanse i arbeidslivet (BKA) er det gitt midler til grunnleggende opplæring i matematikk, lesing og skriving på samisk og norsk og i IKT i regi også av samiske forbund/utøvere.

11.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er kjent med at interessen for samiskopplæring øker, men at tallet på studenter i dag er lavt i forhold til de behov som foreligger. Flertallet vil bemerke at situasjonen i barnehager og grunnskolen tilsier et økt behov for kvalifiserte samisklærere, både i skoleverket og i voksenopplæringsammenheng. Flertallet viser til sine merknader under punkt 12 om høyere utdanning og forskning.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre vil bemerke at Samisk høyskole tidligere utarbeidet nasjonale prøver på samisk, men at dette arbeidet stanset opp pga. manglende finansiering fra Regjeringen f.o.m. 2006. Disse medlemmer er kjent

med at Utdanningsdirektoratet har fått i oppdrag å utvikle nasjonale prøver i lesing på samisk for elever som har samisk som første språk og at det foreligger planer for videre arbeid på dette feltet. Disse medlemmer mener det er viktig å bruke og videreutvikle det arbeidet og den kompetansen som Samisk høyskole har på dette feltet. Disse medlemmer mener derfor at utarbeidelsen av nasjonale prøver på samisk igjen bør legges til Samisk høyskole, og at Regjeringen raskt stiller nødvendige midler til disposisjon for dette arbeidet.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, understreker betydningen av gode kvalitetsvurderingssystemer, og at nasjonale prøver er sentralt i denne sammenhengen. Etter evaluering av de nasjonale prøvene måtte prøvene forbedres, og det ble derfor en pause i 2006. For de samiske elevene har det vært nødvendig å ha en noe lengre prosess enn resten av grunnskolen for å klargjøre grunnlaget for nasjonale prøver. Det er en rekke faglige utfordringer knyttet til å utvikle en nasjonal prøve i lesing på samisk for elever som har samisk som førstespråk, bl.a. metodiske krav til pilotering og elevgruppens størrelse. Flertallet har merket seg at det er tett dialog mellom Kunnskapsdepartementet, Utdanningsdirektoratet, Sametinget og Samisk høyskole om dette. Flertallet viser til oppdragsbrev fra Kunnskapsdepartementet til Utdanningsdirektoratet 18. juni 2007 der det bl.a. heter:

"Departementet legger til grunn som prinsipp at alle elever i norsk skole skal gjennomføre nasjonale prøver, med mindre de gis fritak etter reglene i forskriften. Elever som har samisk som første- eller andrespråk bør ha like mange nasjonale prøver som andre elever, "og videre: "Arbeidet skal legges opp slik at nasjonale prøver i lesing på samisk kan gjennomføres første gang høsten 2009. Rammeverket for prøvene og prøvene skal utvikles på nordsamisk og oversettes til sørsamisk og lulesamisk."

Flertallet vil peke på viktigheten av å utvikle grunnleggende ferdigheter i samisk lesing, skriving og muntlig fremstilling. Det må tas i bruk flere virkemidler for å sikre kvalitet og kontinuitet i opplæringen. Flertallet viser i den forbindelse til flertallsmerknad i Budsjett-innst. S. nr. 12 (2008–2009) fra kirke-, utdannings- og forskningskomiteen der det heter:

"Flertallet har merket seg at Samisk høyskole jobber for å etablere et nasjonalt kompetansesenter for samisk i opplæringen. Flertallet ber Regjeringen komme tilbake med en vurdering av dette."

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti og Venstre viser til at sentrale

myndigheter har et ansvar for å bevare og videreutvikle den samiske kulturen og språket. I dette ligger også et ansvar for samiske elever i grunnopplæringen. Det er svært viktig at samiske barn får ivaretatt og utviklet sin språklige identitet. Samiske elever har krav på oppdatert læremateriell som er i tråd med Kunnskapsløftet Samisk, og utvikling av samiske læremidler må derfor prioriteres for å sikre en god opplæring i og på samisk. Dette gjelder læremidler både til elever som har samisk som førstespråk, til de som har det som andrespråk og til elever i det sør- og lulesamiske området. Det er derfor svært viktig at sentrale myndigheter ikke fraskriver seg det overordna ansvaret de har for at samiske elever og lærere har nødvendige samiske læremidler. Etter opplæringsloven har alle elever krav på opplæring, og i det ligger også krav på tilrettelagte læremidler. Det er i tillegg kommunens ansvar å sørge for at læremidler som er ferdigprodusert, er tilgjengelige for kommunens elever og lærere til enhver tid.

Disse medlemmer mener det er behov for en samisk læremiddelkoordinator, primært plassert hos fylkesmannen. Dette fordi fylkesmannen ikke bare skal være et tilsynsorgan, men også skal drive veiledning og oppfølging av kommunene og allerede har et kontaktnett mot kommuner, fylkeskommune og Sametinget. Disse medlemmer mener det er veien å gå framfor å frata Sametinget ansvaret for utvikling av samiske læremidler, slik Regjeringen har antydnet.

Disse medlemmer mener det i tillegg er viktig å bedre arbeidsvilkårene for samiske lærebokforfattere. Disse rekrutteres fra et svært lite miljø- og det er ofte lærere som tar permisjon fra sin stilling i skoleverket for å utvikle samiske læremidler. De frikjøpes til bistillinger som ofte ikke har pensjons- og forsikringsordninger og arbeidstakerrettigheter. Det er derfor behov for at det utarbeides frikjøpsavtaler på vegne av ansatte i kommuner som vil sikre arbeidstakerrettighetene i biarbeid for læremiddelproduksjon. Hvis ikke dette blir gjort, vil det også i fortsettelsen bli vanskelig å rekruttere samiske lærebokforfattere.

Komiteens medlem fra Venstre viser til at Venstre hvert år i denne stortingsperioden har foreslått å bevilge flere millioner mer til samisk læremiddelproduksjon i sine alternative statsbudsjett enn det Regjeringen har. For inneværende år har Venstre foreslått å bevilge 13 mill. kroner mer til samiske formål enn Regjeringen, hvorav 3 mill. kroner til økt produksjon av samiske læremidler og 2 mill. kroner til å bedre arbeidsvilkårene for samiske lærebokforfattere. Dette medlem har dessuten gjentatte ganger i inneværende periode tatt opp behovet for samiske læremidler tilpasset Kunnskapsløftet Samisk, bl.a. med statsministeren i spørretimen i mai

2008, med to ulike kunnskapsministre og med arbeids- og inkluderingsministeren, jf. Dokument nr. 15:1297 (2006–2007), Dokument nr. 15:703 (2007–2008), Dokument nr. 15:1009 (2007–2008) og Dokument nr. 15:1154 (2007–2008).

Dette medlem er glad for at interessen for samiskopplæring øker. Med en økende interesse for opplæring i samisk er det viktig at kvaliteten i tilbudene følges opp og utvikles. De fleste som ønsker det får opplæring i samisk i Finnmark og Troms, men dette medlem vil også understreke at det i 2007 ble gitt tilbud om videregående opplæring på samisk i 6 øvrige fylker. Dette medlem vil peke på at det er svært viktig at for eksempel Oslo, med et så stort antall samisktalende, er seg sitt ansvar bevisst, at det legges til rette for et samiskspråklig tilbud i videregående opplæring og at det blir gitt tilstrekkelig informasjon om dette og hvilke rettigheter elevene har.

Dette medlem vil for øvrig peke på at Finnmark er det fylket som har slitt mest med høyt frafall i videregående opplæring. På grunn av store avstander må mange flytte hjemmefra for å gå på videregående skole. Dette medlem vil sterkt understreke behovet for et bedre botilbud generelt for elever i den videregående skolen i Finnmark og at dette også vil komme samiske elever til gode. Det vises i så måte til et pågående prosjekt i Nordland, der både utleiery og leietakere (elever) får oppfølging for å bedre bosituasjonen for borteboende elever i videregående skole. Dette medlem vil oppfordre til at statlige aktører som Husbanken tar en mer aktiv rolle for å bidra til et bedre og mer tilpasset botilbud ved de videregående skolene i fylket. De statlige videregående skolene, Samisk videregående skole og reindriftsskole i Kautokeino og Samisk videregående skole i Karasjok, har begge behov for et hybelbygg i tilknytning til disse skolene dersom de skal kunne utgjøre reelle skoletilbud for samiske elever fra hele landet.

Det er også et behov for å styrke rådgivningstjenesten i den videregående opplæringen, både generelt og mer spesielt, for å få fram flere rådgivere med samisk bakgrunn og språk. Dette medlem vil også understreke betydningen av å få mer praksis inn i yrkesutdanningen også for samiske ungdommer i videregående opplæring.

Dette medlem mener dessuten at det er svært viktig at det jobbes videre med å få realisert planene om et nytt skolebygg ved Samisk videregående skole og reindriftsskole i Kautokeino og en utvidelse av Samisk videregående skole i Karasjok, slik at begge skolene tilfredsstiller dagens krav til spesialrom og opplæring.

Dette medlem mener det er på høy tid at stiftelsen Kárášjoga Dáiddaskuvla/Kunstscolen i Karasjok får realisert planene om en kunstscole på videregående skole-nivå i Karasjok. Det er et stort behov

for nettopp et slikt skoletilbud i denne delen av landet og i et samisk miljø. Det eksisterer ikke et slikt skoletilbud nord for Lofoten i dag, og det vil dermed heller ikke komme til å bli en konkurrent til noen offentlig skole i landsdelen. Mange barn og unge har interesser og ferdigheter innen kunst- og kulturfag, de har vært elever ved ulike kulturskoler i kommunene, og Kunsts skolen vil dermed fylle det behovet som er for en utdanning innen visuelle fag på dette nivået. Dette medlem har tatt denne saken opp med kunnskapsministeren i Dokument nr. 15:762 (2008–2009).

12. HØYERE UTDANNING OG FORSKNING

12.1 Sammendrag

Flere institusjoner er tillagt ansvar for å gi høyere utdanning og drive forskningsvirksomhet rettet mot det samiske samfunn. Universitetet i Tromsø har den mest omfattende og faglig bredeste virksomheten, mens Samisk høgskole som den eneste samiskspråklige institusjonen har et særlig ansvar for utvikling av samisk språk. Også høgskolene i Finnmark, Bodø og Nord-Trøndelag har utdanningstilbud beregnet på den samiske befolkning.

Ansvaret for samisk forskning er sektorovergripende, og forskningen blir finansiert av ulike departementer.

Strategier og tiltak

- Universitetet i Tromsø vil fortsatt ha et nasjonalt ansvar for urfolksrelatert forskning, utdanning og formidling, inklusive samisk. Forskerutdanning innenfor samisk- og urfolksrelaterte fagområder vil være en sentral oppgave for universitetet. Ved tildeling av rekrutteringsstillinger forutsettes det at universitetet prioriterer også disse fagområdene. For alle disse tiltakene vil Senter for samiske studier måtte spille en sentral rolle.
- Samisk høgskole har fortsatt et nasjonalt ansvar for å ivareta og utvikle reindrift, duodji og samisk språk som vitenskapsfag. Samorganiseringen med Nordisk Samisk Institutt og instituttets fagmiljø i samisk språk forventes å gi synergieffekter slik at faget samisk språk kan opprettes på høyere nivå.
- Det er en utfordring å rekruttere studenter til studier i samiske språk og til samisk lærer- og førskolelærerutdanning. Regjeringen vil vurdere å tildele ekstra midler til forkurs i nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk.
- Regjeringen vil vurdere hensiktsmessigheten av stipendordninger som virkemiddel for å øke rekrutteringen til samiske lærerutdanninger.
- Regjeringen ser det som viktig at Samisk høgskole kan bidra mer aktivt inn mot kompetanse-

oppbyggingen innen ulike deler av offentlig sektor; helse, skolevesen, politi/fengselsvesen osv. Dette kan også gjennomføres desentralisert.

- I forbindelse med gjennomgangen av nåværende allmennlærerutdanning vil Kunnskapsdepartementet vurdere hvordan samisk historie- og kulturforståelse kan styrkes i ny rammeplan for utdanningen.
- Det er et mål at en samorganisert Samisk høgskole/Nordisk Samisk Institutt skal bli godkjent som vitenskapelig høgskole. Det forutsettes at det ved akkreditering godtgjøres at fastsatte kriterier er oppfylt.
- Høgskolen i Bodø og Høgskolen i Nord-Trøndelag skal fortsatt ha nasjonalt ansvar for henholdsvis lulesamisk og sørsamisk som ledd i lærerutdanning.
- Regjeringen vil vurdere å nedsette et utvalg for å se nærmere på de utfordringer på området høyere utdanning og forskning som er skissert i kjølvannet av St.meld. nr. 34 (2001–2002). Det bør legges spesiell vekt på de forslag som fremkommer i utredningen "Samarbeid om samisk høyere utdanning og forskning" (Samisk høgskole/NSI). Spesielt vil koblingen mellom Samisk høgskole/Nordisk Samisk Institutt og Universitetet i Tromsø med sikte på å sikre kompetanseoppbyggingen rundt samiske forhold være av interesse i denne sammenhengen. Videre bør det tas utgangspunkt i at Samisk høgskole utvikles ut fra sin målsetting om samisk som administrativt og faglig hovedspråk og med tilbud til befolkningen i Russland, Finland, Sverige og Norge.
- Regjeringen vil som ledd i nordområdestrategien bidra til oppbygging av kapasiteten ved de samiske institusjonene innen urfolksrelatert forskning.
- Regjeringen legger til rette for tettere samarbeid mellom flere samiske institusjoner gjennom å realisere et felles vitenskapsbygg i Kautokeino.
- Regjeringen vil arbeide for fortsatt styrking av samisk forskning og rekruttering av samiske forskere.

12.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til følgende flertallsmerknad i Innst. S. nr. 12 (2002–2003):

"(...)Flertallet er enig med Regjeringens målsettinger om at Samisk høgskole/Sámi allaskuvla status kan utvikles til vitenskapelig høyskole. Flertallet mener dette vil kreve en målrettet satsning både fra Utdannings- og forskningsdepartementet og fra høgskolen selv. En slik målsetning forutsetter at det følges opp med ressurser. Flertallet mener departementet i samråd med Samisk høgskole/Sámi allaskuvla bør lage en forpliktende plan for finansiering og

fremgangsmåte for å kunne bli til en vitenskapelig høyskole.(...)”

Flertallet vil understreke viktigheten av at arbeidet følges opp.

Flertallet mener videre den samiske befolkningens geografiske spredning gjør det både naturlig og riktig å se forskningspolitikken i et nordisk perspektiv. Den samiske befolkningen bor i fire land. Det må også forskningen gjenspeile.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, er tilfreds med at flere institusjoner er tillagt ansvar for å gi høyere utdanning og drive forskningsvirksomhet rettet mot det samiske samfunn. For eksempel har Universitetet i Tromsø den mest omfattende og faglig bredeste virksomheten, mens Samisk høyskole som den eneste samiskspråklige institusjonen har et særlig ansvar for utvikling av samisk vitenskapelig språk. Samisk høyskole kan også bidra mer aktivt inn mot kompetanseoppbyggingen innen ulike deler av offentlig sektor; helse, skolevesen, politi/fengselsvesen osv.

Dette flertallet merker seg at antall studenter som uteksamineres fra lærerutdanningene på Samisk høyskole, er svært lavt. En av årsakene er at for få elever har nødvendige samiskkunnskaper slik at de har mulighet til å gjennomføre lærerutdanningene. Dette flertallet merker seg at stipendordninger for å øke rekrutteringen til lærerutdanningene vil kunne være aktuelt, samtidig kan det være et behov for å kanalisere ekstra midler til forkurs i de samiske språkene slik at rekrutteringsgrunnlaget til lærerutdanningene blir større.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti og Venstre mener det er svært gledelig at samisk språk og kultur opplever en revitalisering i kystområdene og i de lule- og sørsamiske områdene. Dette medfører et økt behov for kvalifiserte lærere i samisk, både innen skoleverket og i voksenopplæringsssammenheng i disse delene av landet. Det er da svært viktig at de samiske språksentrene og Samisk høyskole samarbeider om løsninger hvor det tilbys forkurs og semesteremne i samisk til søkere som senere kan tenke seg å ta en pedagogisk fagutdanning ved Samisk høyskole.

Disse medlemmer mener at det i tillegg til økt fokus på sør- og lulesamisk språk er viktig at det blir lagt til rette slik at det blir mulig å ta en høyere utdanning innen sør- og lulesamisk duodji/duetjie. Dette vil være svært viktig for at den samiske kulturen og tradisjonene skal kunne ivaretas og videreutvikles også i disse områdene. Høgskolen i Bodø har ansvar for lulesamisk og Høgskolen i Nord-Trønde-

lag har ansvar for sørsamisk. Komiteens medlem fra Venstre, Vera Lysklætt, har tatt denne saken opp med forsknings- og høyere utdanningsministeren i Dokument nr. 15:326 (2008–2009).

Komiteens medlem fra Venstre mener det ikke er tilstrekkelig slik Regjeringen legger opp til, når det i meldinga står at man vil vurdere å tildele ekstra midler til forkurs i nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk – og dessuten vil vurdere hensiktsmessigheten av stipendordninger som virkemiddel for å øke rekrutteringen til samiske lærerutdanninger. Dette medlem mener situasjonen i dag er dramatisk, og vi står overfor en svært stor utfordring i å rekruttere nok studenter til studier i samisk språk og til samisk lærer- og førskolelærerutdanning. Dette medlem støtter derfor rektor ved Samisk høyskole når han i høring med komiteen uttaler at stipendordninger ikke bare bør vurderes, men at de må omsettes i praktisk handling. Antall studenter som i dag blir uteksaminert eller som søker førskolelærer- og allmennlærerutdanningen ved Samisk høyskole er dessverre svært lavt, og det er helt avgjørende nå for ivaretagelsen av de ulike samiske språk at det tenkes i nye baner på dette området for å øke rekrutteringen.

Dette medlem har tatt opp den dramatiske nedgangen i antall søkere til den samiske allmenn- og førskolelærerutdanningen med forsknings- og høyere utdanningsministeren i Dokument nr. 15:1526 (2007–2008).

13. SAMISK KULTUR, TRADISJONELL KUNNSKAP OG OPPHAVSRETT

13.1 Sammendrag

Gjennom ratifikasjonen av FN-konvensjonen om biologisk mangfold 9. juli 1993 har Norge forpliktet seg til å ivareta samers og lokalsamfunns tradisjonelle kunnskaper knyttet til biologisk mangfold. UNESCOs konvensjoner om immateriell kulturarv og om et mangfold av kulturuttrykk har også betydning for tradisjonell kunnskap. Arbeidet i WIPO (World Intellectual Property Organization) er også viktig i denne sammenheng.

Samiske kulturuttrykk er vernet etter åndsverkløven såfremt de er "åndsverk", dvs. at de er skapt ved en selvstendig skapende åndsinnsetning.

Tradisjonell kunnskap og kulturuttrykk utgjør en viktig del av den samiske kultur og identitet. Tradisjonelle kulturuttrykk kan omfatte joik, fortellerkunst og tradisjonelt håndverk (duodji). Spenninger og konflikter kan oppstå der ulike krefter ønsker å kommersialisere deler av den samiske kulturarven og samisk tradisjonell kunnskap.

Strategier og tiltak

Et samarbeid mellom de nordiske land om tradisjonell kunnskap er viktig ut fra en målsetting om å sikre samisk kultur i et nordisk perspektiv. Det vil også bidra til å optimalisere ressursbruken med hensyn til det metodiske og praktiske arbeidet med tradisjonell kunnskap. Dette må ses i forhold til det kulturelle samarbeidet som ellers skjer i Norden og i dialogen med Russland, med sikte på å styrke og utvikle samisk språk, kultur, næringer og samfunnsliv.

Under konvensjonen om biologisk mangfold diskuteres registrering av tradisjonell kunnskap som ett av flere tiltak for å bevare tradisjonelle kunnskaper. Det er behov for å utrede spørsmål knyttet til et register for samisk tradisjonell kunnskap i Norge, som et samarbeid mellom Sametinget, aktuelle departementer og institusjoner. Spørsmålet er hvordan registrering kan bidra til synliggjøring, legitimering og videreutvikling av tradisjonelle kunnskaper, og dermed en styrking av de samiske lokalsamfunn. En utredning bør kunne gi grunnlag for en beslutning om hvorvidt et slikt register skal etableres i Norge.

Regjeringen ønsker å praktisere som et overordnet prinsipp at tradisjonell kunnskap som samles inn lokalt, skal komme lokalsamfunnet til gode, og således være en viktig faktor når det gjelder lokal aktivitet og utvikling. Innsamlet informasjon, for eksempel i registre, bør organiseres slik at innholdet blir lett tilgjengelig for de lokalsamfunnene som har frambrakt denne kunnskapen. Regjeringen mener at samiske lokalsamfunn gjennom regionale og lokale samiske institusjoner som språk- og kultursentra, museer, osv., bør kunne ha en viktig rolle som aktører i en prosess med kartlegging, bruk og oppbevaring av tradisjonell kunnskap. Som et samarbeid mellom Sametinget, aktuelle departementer og institusjoner, vil Regjeringen

- starte et arbeid hvor man ser i sammenheng de forskjellige internasjonale instrumenter som vil få innvirkning når man skal gjøre et praktisk arbeid med tradisjonell kunnskap i Norge
- identifisere samarbeidsmuligheter på nordisk nivå i et arbeid med tradisjonell kunnskap
- utrede spørsmål knyttet til et register for samisk tradisjonell kunnskap i Norge slik at rettslige, metodiske og etiske sider ved innsamling, lagring og bruk av slik kunnskap kan bli klarlagt

Regjeringen har i 2008 satt av 1,3 mill. kroner over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett til aktiviteter som tar sikte på å styrke arbeidet med innhenting, systematisering og bruk av samers tradisjonelle kunnskaper. Departementet vil samarbeide nært med Sametinget om bruken av midlene. Sametinget har også avsatt midler til tilsvarende for-

mål på sine budsjetter for 2008. Regjeringen ønsker som et samarbeid med Sametinget og samiske institusjoner å sette i gang:

- en konferanse som belyser spørsmål i forhold til det videre arbeidet med innsamling av tradisjonell kunnskap
- enkelte pilotprosjekter som gir erfaringer med arbeid med tradisjonell kunnskap fra forskjellige deler av det samiske bosettingsområdet
- et forprosjekt som gir en viss oversikt over innsamlet materiale, pågående og planlagte aktiviteter, samt de behov som forefinnes når det gjelder tradisjonell samisk kunnskap.

13.2 Komiteens merknader

Komiteens medlem fra Venstre savner et større fokus i meldinga på hvordan samiske tradisjoner og kunnskaper i forbindelse med høsting av utmarksressurser og utmarksnæringer skal kunne videreføres til barn og unge som vokser opp i dag. På dette området har skolen en svært viktig oppgave, og det er derfor nødvendig at skolen tilføres ressurser som gjør dette mulig. I den forbindelse viser dette medlem til at Venstre har satt av 2 mill. kroner til dette formålet i sitt alternative statsbudsjett.

14. SAMISK KULTURPOLITIKK

14.1 Sammendrag

Staten skal ivareta et selvstendig ansvar for samisk kultur gjennom en overordnet, nasjonal kulturpolitikk som også omfatter samisk kultur. Dette omfatter bevilgninger til statlige virksomheter, tilskudd til kunst- og kulturinstitusjoner og enkeltkunstnere, og tilskudd til investeringer. I meldingen er det gitt eksempler på hvordan samisk kultur kommer til syne gjennom disse ordningene.

Med noen unntak er institusjoner og ordninger med utelukkende samisk innhold lagt under Sametingets forvaltning. Kunstnere og kulturutøvere som søker støtte fra ordninger under Sametingets forvaltning, kan også søke om støtte gjennom nasjonale ordninger. Dette er ikke minst viktig for å sikre at overføringen av forvaltningsansvar til Sametinget ikke fører til marginalisering av samisk kultur.

Samarbeidsavtalene mellom Sametinget og fylkeskommunene må ses som viktige bidrag til å sikre og utvikle samisk språk, kultur og næringsliv.

Samisk kultur er i en positiv utvikling over hele kulturfeltet. Ikke minst er det verdt å merke seg at flere samiske kunstnere og prosjekter har markert seg innen det utøvende kunstfeltet, blant annet innen musikk.

Regjeringen har merket seg at Sametinget prioriterer kulturformål høyt, og vurderer Sametinget som

den institusjonen som er best egnet til å ha hovedansvaret for forvaltningen av samisk kultur. Regjeringen har fulgt opp dette med en økning i bevilgningen til Sametinget på kulturområdet med over 21 mill. kroner, eller over 60 pst., i 2006–2008. Bevilgningen er på 53,5 mill. kroner i 2008.

Overføring av ansvar til Sametinget har vært viktig for å utvikle samisk kultur. Samtidig er det vesentlig å ta med seg at de tiltakene og ordningene som er overført, er utviklet innen en norsk nasjonal kontekst. Den administrative avgrensingen av hva som faller inn under det kulturpolitiske ansvarsområdet, er historisk flyttbar og varierer. Det er derfor nødvendig at Sametinget fører en selvstendig kulturpolitikk for å ivareta et levende samisk kulturliv.

I meldingen omtales en del samiske kulturtiltak og -prosjekter både i institusjoner som ligger under Sametingets forvaltning og i andre institusjoner. Det blir også omtalt enkelte samarbeidsprosjekter mellom institusjoner som ligger under Sametingets forvaltning og andre institusjoner. Beskrivelsene er ikke uttømmende, men viser på hvilken måte samisk kultur kommer til syne innen ulike deler av kulturfeltet.

Strategier og tiltak

Myndighetene vil fortsette å arbeide langs to hovedlinjer for å ivareta det statlige ansvaret for samisk kultur. For det første vil Regjeringen legge til rette for at Sametinget kan føre en selvstendig kulturpolitikk ved å forvalte en rekke samiske institusjoner og ordninger på kulturfeltet. For det andre vil Regjeringen ivareta et selvstendig, statlig ansvar for samisk kultur gjennom en overordnet, nasjonal kulturpolitikk som også omfatter samisk kultur.

Regjeringen vil i minst mulig grad legge føringer på midlene som overføres til og forvaltes av Sametinget. Det er opp til Sametinget å prioritere mellom behovene på det samiske kulturfeltet innen de midler som stilles til disposisjon.

Regjeringen er tilfreds med at en rekke institusjoner ser samiske kunst- og kulturuttrykk som en naturlig del av sin virksomhet. Staten har et ansvar for å bidra til at samisk kultur inngår som en viktig del av den nasjonale kulturpolitikken.

Kultur- og kirkedepartementet vil se til at ABM-utviklings ansvar for samisk kultur kommer klart frem i føringene for tildelingene til institusjonen.

Kultur- og kirkedepartementet vil komme tilbake til oppfølgingen av Bibliotekreform 2014 i en egen stortingsmelding.

Det skal vurderes hvordan forslaget om innføring av en nordisk innkjøpsordning for samisk litteratur kan følges opp.

Kultur- og kirkedepartementet vil be Nasjonalbiblioteket om å presentere en plan for å fullføre Samisk bibliografi for årene 1988–1992.

Departementet vil følge utviklingen av formidling av samisk kunst og kultur i Den kulturelle skolesekken nøye i årene fremover.

Regjeringen foreslår at Sametinget får alt ansvar for å prioritere mellom aktuelle kulturbyggeprosjekter, og at en som hovedregel tar i bruk husleieordningen i statlig finansiering av nye kulturbygg som prioriteres av Sametinget. Kultur- og kirkedepartementet vil invitere Sametinget til konsultasjoner før husleieordningen eventuelt innføres.

Kultur- og kirkedepartementet anbefaler at statens aksjer i Beavváš Sámi Teáhter overføres til Sametinget vederlagsfritt.

14.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre, vil understreke viktigheten av intellektuell eiendomsrett i arbeidet med å ta vare på den samiske kulturen, og mener det er viktig å ha fokus på dette arbeidet med hensyn til internasjonale konvensjoner.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, legger vekt på at Sametinget kan føre en selvstendig kulturpolitikk ved å forvalte en rekke samiske institusjoner og ordninger på kulturfeltet. Dette flertallet er tilfreds med at Regjeringen i minst mulig grad vil legge føringer på midlene som overføres til og forvaltes av Sametinget. Dette flertallet har videre merket seg at Sametinget prioriterer kulturformål høyt, og vurderer Sametinget som den institusjonen som er best egnet til å ha hovedansvaret for forvaltningen av samisk kultur.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre mener det samiske teateret Beavváš Sámi Teáhter må sees på linje med de øvrige nasjonale teaterinstitusjonene. Disse medlemmer mener videre at teateret ikke bare er et teater for samene, men like mye et teater som med samisk utspring og forankring bidrar med forestillinger av allmenn interesse, jf. Budsjettt-innst. S. nr. 2 (2008–2009).

Komiteens medlem fra Venstre mener det er svært viktig å sikre videre framdrift i forbindelse med planene om et eget teaterbygg for Beavváš Sámi Teáhter i Kautokeino. Venstre foreslo å bevilge 3 mill. kroner til dette formålet i sitt alternative statsbudsjett for 2009, men forslaget fikk dessverre ikke støtte fra de andre partiene. Beavváš Sámi Teáhter har hatt svært stor betydning for oppblom-

stringen i samisk kulturliv etter etableringen i 1981 og det er derfor på høy tid at planene om et eget teaterbygg i Kautokeino kan bli en realitet etter snart 30 år. Dette medlem har tatt opp situasjonen for Beavvváš Sámi Teáhter med kulturministeren i Dokument nr. 15:92 (2008–2009).

Dette medlem viser også til at det i en årrekke har blitt arbeidet iherdig for å få etablert et samisk kunstmuseum i Karasjok. Til tross for stor innsats både fra kunstnerorganisasjoner og Sametinget er et slikt museum fremdeles ikke en realitet. I dag står samiske kunstsatter stuet vekk og er i ferd med å råtne bort i dårlige kjellerlokaler. Det haster derfor med å få på plass et samisk kunstmuseum slik at kunsten blir ivaretatt for ettertida og slik at offentligheten kan få sett den. Dette medlem viser til at Venstre i sitt alternative statsbudsjett for inneværende år foreslo å bevilge 3 mill. kroner til videre planlegging og etablering av et samisk kunstmuseum i Karasjok, men forslaget fikk dessverre ikke støtte fra de andre partiene.

15. FRIVILLIGHET

15.1 Sammendrag

Regjeringen ønsker å legge til rette for frivillig engasjement. Det er viktig innenfor samiske miljø å ha et sterkt organisasjonsliv som kan knytte personer sammen og som kan bidra til å vedlikeholde felles verdier og kulturell identitet. Samiske organisasjoner har alltid vært preget av samarbeid over landegrensene.

Strategier og tiltak

Kultur- og kirke departementet vil vurdere å sette i gang et prosjekt for å få økt kunnskap om forskjeller mellom samisk frivillighet og frivillighet i den øvrige befolkningen.

Videre vil det bli vurdert satt i gang prøveprosjekter ved en eller flere frivillighetssentraler, der formålet er å bidra til større bevissthet om eventuelle kulturforskjeller som har betydning for frivillig engasjement i den samiske befolkningen.

15.2 Komiteens merknader

Komiteens medlemmer fra Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre mener frivillige lag og organisasjoner sikrer at vi får et samfunn med større bredde og rom. Disse medlemmer mener videre at utgangspunktet må være at det frivillige liv er et produkt av enkeltmenneskenes deltakelse. Da må ikke staten legge føringer på hvordan frivilligheten drives. Disse medlemmer ønsker å gi rom for frivillige organisasjoner til å løse store og viktige oppgaver.

16. IDRETT

16.1 Sammendrag

Fra spillemidlene til idrettsformål har det siden 2005 blitt gitt tilskudd til samisk idrett. Formålet med tilskuddet er å opprettholde og videreutvikle de særegne samiske idrettsaktiviteter som er en del av tradisjonell samisk kultur. Det er også en målsetting at tilskuddet skal bidra til økt omfang av idrett og fysisk aktivitet i befolkningen. Tilskuddet skal primært benyttes til aktiviteter rettet mot barn (6–12 år) og ungdom (13–19 år).

Samisk idrett mottar i dag også økonomisk støtte fra Sametinget. I tillegg har samisk idrett mulighet til å motta tilskudd fra spillemidlene til nødvendig infrastruktur gjennom eksisterende tilskuddsordninger til idrettsanlegg. Samiske idrettslag vil også ha en mulighet til å motta midler gjennom tilskuddsordningen til lokale lag og foreninger.

Utover ordinære idrettsaktiviteter organiserer Sámi Valaštallan Lihttu (Samisk idrettsforbund) tradisjonelle idrettsaktiviteter som er særegent samiske og knyttet til samisk kultur.

17. SAMISK KULTUR I DEN NORSKE KIRKE

17.1 Sammendrag

Den norske kirkes stilling som majoritetskirke stiller særlige krav til måten minoriteter blir varetatt på.

Et overordnet hensyn i varetakelsen av samisk kirkeliv i Den norske kirke er at det må utvikles i pakt med samisk selvforståelse og samiske tradisjoner.

Med opprettelsen av Samisk kirkeråd i 1992 har Den norske kirke fått et representativt organ som kan fremme og følge opp tiltak for samisk kirkeliv. Kirkemøtet har vedtatt at samisk kirkeliv skal være et satsingsområde. De økonomiske midlene Kirkemøtet disponerer i denne sammenheng, blir kanalisert til og gjennom Samisk kirkeråd.

Ved å legge til rette for at samiske tradisjoner og uttrykksformer kan spille en levende rolle i gudstjenestelivet vil Den norske kirke samtidig kunne bidra til å styrke samiske språk. Særlig innen det lulesamiske og sørsamiske området er det behov for en styrking av samisk som språk i kirken.

Strategier og tiltak

Tilgangen på kvalifisert samiskspråklig arbeidskraft en utfordring i kirken. For å bøte noe på dette har Nord-Hålogland bispedømme det siste året utviklet språkopplæring for prester. Utfordringen må også ses i et større perspektiv. Det er for eksempel nødvendig å styrke rekrutteringsarbeidet rettet mot samisk ungdom også innenfor kirkelige utdanninger.

I tillegg til kirkefaglig kompetanse er behovet for kompetanse i samisk språk og kultur nødvendig for de fleste kirkelige stillinger i samiske områder. Dette gjelder alle nivåer i kirken, og dreier seg om for eksempel tolketjeneste, IT-løsninger, kursopplegg for tilsatte, og tospråklig skilting.

I kommuner med mange samiskspråklige innbyggere har ordningen med kirketolk eksistert lenge. Det er imidlertid en utfordring også å få dekket behovet for kirketolker.

Utgifter knyttet til tospråkighet dekkes innenfor virksomhetenes eksisterende budsjettrammer.

Bevilgningsbehovet for å sikre en forsvarlig kirkelig administrasjon vil variere etter lokale forhold. Kravet er at kirken skal ha tilstrekkelig administrative ressurser slik at oppgavene kan ivaretas på forsvarlig måte.

Det pågår arbeid for å etablere en samisk menighet i sørsamisk område. Kultur- og kirke departementet støtter dette.

17.2 Komiteens merknader

Komiteens medlemmer fra Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre mener Kirken bør bidra til å ivareta samisk kultur og språk, men vil understreke at Kirken selv bør styre indre anliggender.

18. MEDIA

18.1 Sammendrag

Regjeringen mener at pressefrihet og godt fungerende medier er avgjørende forutsetninger for ytringsfrihet, rettssikkerhet og et levende demokrati. Dette gjelder også for det samiske samfunnet.

Samiske aviser har mottatt statlig driftstilskudd siden 1978. Siden 1991 er tilskuddet tildelt over en egen post på Kultur- og kirke departementets budsjett. I 2007 omfattet tilskuddsordningen tre aviser, de samiskspråklige avisene *áššu* og *Min áigi* og den hovedsakelig norskspråklige avisen *Sáгат*. I tillegg mottok publikasjonen *Nuorttanaste* et øremerket tilskudd over samme budsjettpost.

Siden 2005 har dessuten *Lokalavisa Nordsalten* mottatt et mindre tilskudd til produksjon av avissider på lulesamisk.

Regjeringen mener at hovedvekten av tilskuddet fremdeles bør gå til avisproduksjon på samisk, og legger vekt på at det er mer kostnadskrevenne å produsere aviser på samisk enn på norsk. Innretningen av tilskuddet bør reflektere disse merkostnadene.

Den norske filmpolitikken skal bidra til å bevare og videreutvikle den samiske kulturen. Statlig støtte til filmproduksjon er et viktig virkemiddel for å sikre at publikum får et godt tilbud av filmer på eget språk,

forankret i egen kultur. Dette gjelder i like stor grad for samisk film som for norsk.

Allmennkringkasterne NRK, TV 2, Kanal 24 og P4 har programforpliktelser som pålegger dem å tilby programmer til den samiske befolkningen, enten på samisk eller med samisk innhold.

Strategier og tiltak

Samiskspråklige aviser spiller en viktig rolle i bevaring og utvikling av de samiske språkene, bl.a. som læremiddel i skolen. Samtidig er norskspråklige samiske aviser en viktig kilde til informasjon for samer som ikke behersker samisk skriftspråk. Regjeringen har økt tilskuddet til samiske aviser med 5 mill. kroner i 2008 til 18,9 mill. kroner. Regjeringen tar sikte på å øke bevilgningen ytterligere i statsbudsjettet for 2009. Budsjettøkningen og endringene i det samiske avismønsteret har gjort det nødvendig å gjennomgå den nærmere innretningen av pressestøtten til samiske aviser. Kultur- og kirke departementet vil endre forskriften for tilskudd til samiske aviser med virkning for tildeling av tilskudd for 2008.

18.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til at en av konklusjonene fra Barneombudets rapport "Retten til medvirkning for samiske barn og unge" er at det er stor mangel på ungdomslitteratur, TV-programmer og aviser tilpasset samisk ungdom, og samiske blader og tidsskrifter som barn og unge finner interessante. Flertallet er enig i at barneperspektivet bør komme tydeligere fram i behandlingen av mangfoldet i ytringskanaler for alle grupper i samfunnet.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre vil understreke viktigheten av et livskraftig samisk filmmiljø innenfor filmstøtteordningene. Et slikt miljø må bygge på variasjonen og mangfoldet i den samiske kulturen.

Komiteens medlem fra Venstre mener at tilskuddet til samiske aviser også i fortsettelsen skal forvaltes av Medietilsynet i henhold til forskrift fastsatt av Kultur- og kirke departementet, og at statens konsultasjonsplikt overfor samiske interesser tilsier at det også gjennomføres konsultasjoner direkte med den samiske pressen. Stortinget har gjentatte ganger påpekt at samiske dagsaviser "er helt avgjørende for informasjonsformidling, identitetsutvikling og demokratiet i det samiske samfunnet", jf. bl.a. Innst. S. nr. 92 (2005–2006) og Innst. S. nr. 202 (2006–2007). Det er viktig at også tilskuddet til produksjon av lule- og sørsamiske avissider økes. Dette må finansieres ved friske midler og ikke ved å redu-

sere tilskuddet til de to samiske dagsavisene. En differensiert samisk presse er av stor betydning for utvikling av demokrati, ytringsfrihet, identitet, språk og kultur i de ulike samiske samfunn.

Dette medlem tok opp pressestøtten til samiske aviser med kultur- og kirkeministeren i Dokument nr. 15:1274 (2007–2008).

19. SAMISK SPRÅK

19.1 Sammendrag

Både norsk og samisk regnes som offisielle språk i Norge. Samisk språk skal ha en sikker framtid i Norge.

Etter lang tid med fornorskning er samisk språk i en revitaliseringsfase. I mange samiske områder legges det ned et stort arbeid for å revitalisere språket.

I sør- og lulesamiske områder er samisk et truet språk. Innlemmingen av Tysfjord kommune og Snåsa kommune i forvaltningsområdet for samisk språk gir imidlertid nye muligheter. For Regjeringen er det viktig at innlemmelsen av disse kommunene i forvaltningsområdet skal stimulere til en forsterket innsats for samisk språk i disse områdene, både fra Sametingets, kommunenes, fylkeskommunenes og statens side.

For at samisk språk skal være et levende språk, er det også helt avgjørende at det fins gode tilbud i barnehager og skoler. Revitaliseringen av samisk språk må ytterligere stimuleres gjennom at det legges enda bedre til rette for samiskopplæring gjennom hele skoleløpet. Videre er det viktig å legge til rette for opplæring i samisk for voksne samer som har mistet morsmålet sitt, og lese- og skriveopplæring for voksne samer som snakker samisk.

Det er stor mangel på personer med kompetanse i samisk språk på alle nivåer i Norge. Det er statens ansvar, sammen med Sametinget, å sørge for at samfunnet får denne nødvendige kompetansen. Utfordringen fremover vil derfor være å skape best mulig rekrutteringsgrunnlag i befolkningen samt å stimulere rekrutteringen til samiskspråklig utdanning på alle nivåer.

For at samisk språk skal kunne utvikle seg til et naturlig bruksspråk i områder hvor samiske språkbrukere er i minoritet, er det viktig å skape arenaer der samisk språk kan brukes som kommunikasjons-språk både i sosiale og kulturelle sammenhenger.

Samisk språk må være synlig i det offentlige rom. Bruk av samiske stedsnavn og skilting på samisk bidrar til å vise at samisk er et språk som er i bruk. Samiske sendinger på NRK Sámi Radio og TV-program om samisk kultur og samiske forhold på samisk bidrar til å synliggjøre samisk språk for allmennheten.

Mange offentlige virksomheter har samisk språk som et valg på sine nettsider, og har utarbeidet skjemaer og offentlig informasjon etc. på samisk. Arbeidet med å sikre at den samiske befolkningen får informasjon på sitt språk, skal fortsette.

Strategier og tiltak

Norge har tatt viktige skritt de senere årene for å styrke samisk språk, noe også Europarådets ekspertkomité understreker i sine kommentarer til den tredje rapporten om Norges etterlevelse av Minoritetsspråkspakten. Regjeringen vil fortsette arbeidet med å oppfylle Minoritetsspråkspakten generelt og de anbefalinger som er gitt av Ministerkomiteen spesielt.

Regjeringen vil invitere Sametinget til et samarbeid om å utarbeide en handlingsplan for samisk språk. Regjeringen vil innenfor dette arbeidet legge vekt på å styrke sørsamisk og lulesamisk språk.

Regjeringen vil styrke sørsamisk språk gjennom å bidra til finansieringen av et korrekturprogram for sørsamisk språk.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i 2008 avsatt midler til tiltak for østsamisk/skoltesamisk språk og kultur.

Det arbeidet som gjøres i flere kommuner, ved skoler, utdannings- og forskningsinstitusjoner og saksentre, viser en positiv utvikling. Likevel viser evalueringen av samelovens språkregler at de fleste offentlige organer som omfattes av reglene, ikke oppfyller lovens krav fullt ut. Hovedårsaken synes å være mangel på kompetanse i samisk språk blant ansatte innen offentlige etater. Evalueringen av samelovens språkregler vil være et viktig grunnlag for arbeidet med en handlingsplan for samisk språk.

Regjeringen mener det er viktig å etablere tospråklige samfunn der hvor dette er mulig, og er positiv til en ytterligere utvidelse av forvaltningsområdet for samisk språk. Innlemmelse av en kommune i forvaltningsområdet for samisk språk er viktig for den enkeltes rett til å bruke samisk i møte med det offentlige. I tillegg synes forståelsen av samisk og norsk som likeverdige språk å ha blitt en alminnelig oppfatning og har således stor betydning for identitet og selvspekt. Til slutt bidrar innlemmelse i forvaltningsområdet til økt kompetanse og til å styrke og utvikle samisk språk.

Det er et viktig mål for Regjeringen å øke bruken av samisk i det offentlige rom. Samisk språk skal kunne benyttes på alle samfunnsarenaer. Mer av den offentlig informasjonen må utgis også på samisk. For å gjøre forvaltningen mer bevisst om bruken av samisk språk, skal departementene omtale dette i tildelingsbrevene til aktuelle statlige virksomheter.

Det er en utfordring for offentlig forvaltning arbeidet med å godkjenne samiske termer går sakte, særlig i forbindelse med oversettelse av lover.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil vurdere hvordan bruk av samisk språk i lovoversettelser og andre offentlige dokumenter best kan kvalitetssikres.

Det er Regjeringens mål at alle offentlige registre skal kunne bruke samiske tegn, og at datautvekslingen mellom registrene skal fungere med samiske tegn. Fornyings- og administrasjonsdepartementet vurderer om det skal etableres et obligatorisk krav for etater og kommuner om bruk av en felles tegnsett-standard.

19.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, vil understreke at dersom samisk skal være et levende språk, er det helt avgjørende at det finnes gode språktilbud i barnehager og skoler.

Flertallet viser til at Regjeringen, i samarbeid med Sametinget, skal utarbeide en egen handlingsplan for samisk språk. Flertallet legger til grunn at det i den forbindelse igangsettes målrettede tiltak for å styrke samisk språk i hele det samiske området. Flertallet har spesielt merket seg at handlingsplanen vil legge vekt på å styrke sørsamisk og lulesamisk språk.

Flertallet viser til sine tidligere merknader om økt rekruttering av studenter og satsing på kompetansehevingstiltak i befolkningen.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre mener det er viktig at voksne samer som har mistet morsmålet sitt, kan få lese- og skriveopplæring.

Komiteens medlem fra Venstre har tatt opp situasjonen for samer og kvener som tapte skolegang under krigen og på grunn av fornorskingspolitikken med arbeids- og inkluderingsministeren i spørretimen og i Dokument nr. 15:1230 (2007–2008).

20. RESSURSUTNYTTING OG VERDISKAPING I SAMISKE OMRÅDER

20.1 Sammendrag

Rammebetingelser som gjelder generelt for distriktene har også betydning for verdiskaping og utvikling av næringslivet i samiske bosettingsområder. Regjeringen ser det som viktig at man utvikler en næringspolitikk som også er tilrettelagt for samiske bosettingsområder.

Regjeringen ønsker å skape ringvirkninger på land av utviklingen i olje- og gasssektoren i Nord-Norge. Det legges vekt på behovet for å fremme positiv utvikling innenfor andre viktige næringer som fiske og havbruk, reiseliv, landbruk og reindrift. Det

gjelder også næringer som er viktige for de samiske bosettingene og den samiske kulturen i tillegg til reindriften.

Regjeringen ønsker også å legge vekt på å fremme innovasjon og nyskaping i næringslivet. Soria Moria-erklæringen sier at Regjeringen vil sette i verk et verdiskapingsprogram for næringskombinasjoner i samiske strøk og satse på samisk reiselivsutvikling som skal sikre og styrke næringslivet i samiske områder.

Regjeringen vil at Sametinget skal ha reell innflytelse på utforming av jordbruks-, reindrifts- og fiskeripolitikken, og på forvaltningen av avgjørende ressurser for samisk samfunnsnivå.

20.1.1 Arbeidet med rettsforhold i samiske områder

Etter finnmarksloven skal det opprettes en kommisjon, Finnmarkskommisjonen, for å kartlegge eksisterende rettigheter til den grunnen Finnmarks-eiendommen 1. juli 2006 overtok fra Statskog SF. I tillegg skal det opprettes en særdomstol, Utmarksdomstolen for Finnmark, for å pådømme tvister som reiser seg i den forbindelse.

Samerettsutvalget som ble gjenoppnevnt i juni 2001, la i desember 2007 frem NOU 2007:13 Den nye sameretten som inneholder en rekke forslag om ny lovgivning og om endringer i eksisterende lover. Samtidig ble NOU 2007:14 Samisk naturbruk og rettsituasjon fra Hedmark til Troms fremlagt. Denne inneholder ulike historiske bakgrunnsutredninger.

Et samlet utvalg foreslår en ny lov om kartlegging og anerkjennelse av rettigheter til grunn og naturressurser i tradisjonelle samiske områder fra og med Troms og sørover.

Utredningen i NOU 2007:13 ble sendt på høring 15. februar 2008. På grunn av dens omfang og det store antallet lovforslag som er fremsatt, er høringsfristen satt til 15. februar 2009.

Arbeidet til kystfiskeutvalget for Finnmark ble avsluttet ultimo desember 2007, og innstillingen er publisert som NOU 2008:5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark. Innstillingen ble avgitt 18. februar 2008 og sendt på bred høring.

I sin innstilling konstaterer utvalget en rett til fiske i havet utenfor Finnmark for folk som er bosatt i Finnmark. Utvalget foreslår videre en særlig rett til å fiske i fjordene for folk bosatt ved den enkelte fjord, i loven kalt fjordretten. Det foreslås opprettet et nytt regionalt organ, Finnmark fiskeriforvaltning, med myndighet til å fastsette reguleringer for fartøystørrelser og redskapsbruk i havet ut til fire nautiske mil fra grunnlinjene. Utvalgets forslag innebærer i sum en egen kystfiskesone for Finnmark, i loven kalt Finnmarkssonen.

20.1.2 *Offentlige reguleringer som påvirker bruken av utmark*

Innen tradisjonell samisk kultur har høsting av utmarksressurser vært en del av næringsgrunnlaget. Bruk av naturen er derfor i dag både en kilde for livsopphold og en viktig bestanddel i utøvelse, bevaring og videreføring av samisk kultur.

Samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv er under press fra det norske storsamfunnet på mange måter, men kan ivaretas og fremmes gjennom en aktiv og bevisst planlegging i kommuner og fylker. Plan- og bygningslovens regler, og hvordan loven blir praktisert, har derfor en stor betydning for hvordan de samiske interessene blir ivaretatt.

Statlige, fylkeskommunale og kommunale myndigheter skal vurdere hvilken betydning endret bruk av utmark vil ha for samisk kultur, og i denne vurderingen skal Sametingets retningslinjer legges til grunn. Sametingets retningslinjer er begrenset til saker om endret bruk av utmark i Finnmark fylke.

Det har i perioden 2005–2007 vært konsultasjoner mellom Sametinget og Miljøverndepartementet med målsetting å få fram retningslinjer for arbeidet med vern etter naturvernloven i samiske områder. Sametinget vedtok retningslinjene 1. mars 2007.

Det ble nedsatt et arbeidsutvalg som våren 2006 la fram et forslag til omforent opplegg til organisering av arbeidet og et program for framdrift som kombinerer bruk og vern av Tysfjord–Hellemo. Forslaget ble overrakt Sametinget og Miljøverndepartementet i april 2006. Regjeringen vil i 2008 og i samarbeid med Sametinget ta stilling til videreføringen av vernesaken for Tysfjord/Hellemobotn.

Med grunnlag i evalueringen av forsøket med ny forvaltningsmodell for motorferdsel i utmark, MoSa-prosjektet og erfaringene fra praktiseringen av dagens regelverk, har Direktoratet for naturforvaltning utarbeidet et forslag til revisjon av motorferdselregelverket. Sametinget mener motorferdselregelverket ikke tar nødvendig hensyn til samiske lokalsamfunns tradisjonelle bruk og lokalbaserte virksomhet. Lovforslaget er til behandling i Miljøverndepartementet som vil gjennomføre konsultasjoner med Sametinget. Et eventuelt forslag til lovendringer vil trolig bli lagt frem for Stortinget i 2008.

Siden ny minerallov vil kunne påvirke det materielle kulturgrunnlaget for samisk kultur er Sametinget opptatt av utformingen av den nye loven. Nærings- og handelsdepartementet gjennomfører konsultasjoner med Sametinget og Norske reindriftsamers landsforbund iht. konsultasjonsavtalen mellom statlige myndigheter og Sametinget. Etter at konsultasjonene er avsluttet, vil departementet legge frem et lovforslag for Stortinget.

Det er et mål for Regjeringen å legge til rette for økt utbygging av vindkraft i Norge. Hvor store nega-

tive konsekvenser etablering av en vindmøllepark har for reinen og for reindriften er imidlertid usikkert. Per i dag foreligger det få undersøkelser på dette området, og de undersøkelsene som er gjennomført er divergerende i sine konklusjoner. Det er derfor viktig at det foretas gode konsekvensutredninger i den enkelte sak.

Utbygging av små vannkraftverk har økt betydelig de siste år. Fylkeskommunene oppfordres gjennom retningslinjene til å prioritere å utarbeide planer for områder med stort utbyggingspress og områder der utbygging har stort konfliktpotensial med andre hensyn. I områder med reindrift anbefales det at hensynet til denne næringen inkluderes som et eget utredningstema i planene. Kulturminner og kulturmiljø, herunder samiske, er et annet anbefalt utredningstema. I konsesjonsbehandlingen av enkeltsaker vil også reindrift, samiske kulturminner og andre samiske interesser inngå i vurderingsgrunnlaget.

STRATEGIER OG TILTAK – ROVVILT

- Regjeringen vil legge til rette for en rovviltforvaltning som ikke er til hinder for opprettholdelse av den tradisjonelle reindriften.
- Det er igangsatt et flerårig studie for å dokumentere produksjonen og tapene, samt økt innsats for en bedre bestandsoversikt og overvåking av fredet rovvilt.
- Regjeringen vil videreføre dialogen med reindriftsnæringen gjennom årlige møter mellom Miljøverndepartementet og Norske reindriftsamers landsforbund.
- Regjeringen vil i statsbudsjettet for 2009 foreslå å øke innsatsen til forebyggende tiltak med 40 millioner kroner på årsbasis
- Innenfor rammene av gjeldende norsk rovviltpolitikk vil Regjeringen legge til rette for uttak av jerv i de områder hvor den ordinære lisensfelling ikke har bidratt til å redusere jervebestanden mot bestandsmålene. Videre skal rovvilt som utgjør en potensiell skade for beitedyr i områder hvor beitedyr er prioritert raskt kunne tas ut gjennom kvotejakt, lisensfelling eller ved ekstraordinært uttak. En forutsetning for slik felling er imidlertid at det ikke finnes andre tilfredsstillende løsninger, og at slik felling ikke er skadelig for bestandens overlevelse.

20.1.3 *Reindrift*

I dag utøves samisk reindrift i fjell- og utmarksområder i Finnmark, Troms, Nordland og Nord-Trøndelag, samt i deler av Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Hedmark.

Totalt foregår det reindrift i nærmere 140 av landets kommuner, og på et areal som brutto utgjør om

lag 40 pst. av landarealet i Norge eller ca. 140 000 km².

Hovedtyngden av den samiske reindriften finnes i Finnmark, med 398 siidaandeler og drøyt 2 100 personer. Per 1. april 2007 var reintallet i vårflokk (før kalving) i de samiske reinbeiteområdene om lag 229 000.

Reindriften som næring har mange positive elementer i seg. Den representerer i utgangspunktet en god og fornuftig ressursutnyttelse i marginale fjell- og utmarksområder. Den bidrar til et næringsmessig mangfold, og den er en sentral bærer av samisk kultur.

STRATEGIER OG TILTAK

- Regjeringen vil prioritere arbeidet med rammebetingelser, og det vil være fokus på dette i forbindelse med implementeringen av den nye reindriftsloven.
- Ved implementeringen av den nye reindriftsloven vil utformingen av bruksregler være viktig.
- Regjeringen har etablert et prosjekt som har som formål å styrke det interdepartementale samarbeidet for å øke oppmerksomheten omkring arealforvaltning og reindrift, samt å legge til rette for en bedre sikring av reindriftens arealer.
- Regjeringen har i Ot.prp. om ny plandel i plan- og bygningsloven fremmet forslag om endringer som videreutvikler loven til et bedre verktøy som i sterkere grad synliggjør reindriftens behov og interesser, og samtidig legger til rette for at reindriftens interesser ivaretas i de ulike planprosessene.
- I arbeidet med å synliggjøre reindriftens arealbruk skal det utarbeides en verdiklassifisering av reindriftens arealer. Denne verdiklassifiseringen vil være et sentralt verktøy i kommunal- og regional planlegging.
- Berørte departementer skal fortsatt delta aktivt i gjennomføringen av Fylkesmannen i Sør-Trøndelag sitt prosjekt "En felles politikk for fjellområdene i Sør-Trøndelag". Ved ferdigstillelse av prosjektet skal overføringsverdien av prosjektet videreformidles til områder i landet med tilsvarende konflikter.
- Regjeringen er innstilt på å finne en løsning på de langvarige konfliktene i Rørosregionen, for å sikre den sørsamiske reindriften på en god måte. Etter forhandlinger ligger det nå til rette for minnelige løsninger, men i den utstrekning enkeltgrunneiere ikke skulle slutte seg til det framforhandlede avtaleopplegget, vil Regjeringen eventuelt måtte vurdere ekspropriasjon av beiterett.
- Ved større tiltak innenfor reinbeiteområdene, herunder forslag til større verneområder og

utbyggingstiltak, skal reindriftens interesser konsulteres. Det tas sikte på å utforme nærmere retningslinjer for konsultasjonsprosessen i slike saker.

20.1.4 Fiskeri- og havbruksnæringen

Det samiske fisket er i det alt vesentlige et fjord- og kystfiske. Tradisjonelle sjøsamiske bosettingsområder finnes hovedsakelig i kyst- og fjordområder fra nordlige deler av Nordland, gjennom Troms og Finnmark frem til grensen mot Russland.

På bakgrunn av fiskets sentrale betydning for det materielle grunnlaget for samisk kultur omfattes en rekke fiskerispørsmål av konsultasjonsavtalen mellom Sametinget og Regjeringen.

STRATEGIER OG TILTAK

- Regjeringen har lagt fram en odelstingsproposisjon om ny havressurslov.
- Regjeringen har fremmet en stortingsmelding om kongekrabbe, som bl.a. slår fast at det er de som er berørt av kongekrabbeinvasjonen som først og fremst skal kunne høste av ressursen.
- Regjeringen har for 2008 innført en bifangstordning til erstatning for distriktskvoteordningen.
- Regjeringen har mottatt og sendt på høring innstillingen fra Kystfiskeutvalget for Finnmark.
- Regjeringen vil videreføre en justert utgave av strukturordningene.
- Regjeringen vil vektlegge fiskeripolitikken og urfolkspolitikken i sin nordområdesatsing.
- Regjeringen vil videreføre marint verdiskapingsprogram.
- Regjeringen vil legge til rette for bedre utnyttelse av våre naturgitte fortrinn – nærhet til viktige ressurser og til kjøpekraftige, modne markeder – gjennom tiltak nedfelt i Regjeringens ferskfiskstrategi.

20.1.5 Landbruk, utmarksnæringer, duodji og reiseliv

Regjeringen vil videreføre de etablerte prosessene for Sametingets innflytelse på utformingen av jordbrukspolitikken ved at Sametinget og Landbruks- og matdepartementet har en dialog i forkant av de årlige jordbruksforhandlingene. Det vektlegges også at det regionalt er kontakt mellom Sametinget, fylkesmannen og Innovasjon Norge, spesielt med tanke på tiltak for næringsutvikling knyttet til landbruket.

Landbruks- og matdepartementet overfører årlig midler, som avsettes i forbindelse med jordbruksforhandlingene, til Sametinget.

Fra og med 2008 settes det i gang et 5-årig utviklingsprogram for innlandsfiske, med sikte på å ut-

vikle velfungerende næringer med et større utbud av kvalitetssikrede produkter innenfor næringsfiske, innlandsfiskeoppdrett og fisketurisme.

Duodji er en viktig samisk næring, og er i en særstilling som en kulturbærende næring. Sametinget har fra etableringen forvaltet tilskudd til duodji. Sametinget har i samarbeid med duodjiorganisasjonene utarbeidet en hovedavtale for duodjinæringen. Her forhandles det mellom duodjiorganisasjonene og Sametinget om en årlig næringsavtale. Sametinget har utdelt arbeidsstipendier til duodjiutøvere som vil videreutvikle sine virksomheter. Det er også satt i gang etablereroppfølging og et arbeid med merkevarerbygging. Sametinget har utarbeidet en rapport om fritak fra moms for duodjiutøvere, som virkemiddel for å bedre lønnsomheten i duodjinæringen.

Samisk reiseliv er ofte sesongbetont og drives i mange tilfeller i kombinasjon med andre virksomheter, gjerne primærnæringer. Samisk reiseliv preges av at natur, samisk kultur, samiske kulturtradisjoner, samisk mat og "samiske opplevelser" inngår i et konsept basert på kulturell og økologisk bærekraft.

Det er et generelt behov for å stimulere til innovasjon og produktutvikling med basis i samisk kultur. Det gjelder å anspore til videreutvikling av samisk design, og å initiere merkevarerbygging knyttet til produkter med basis i primærnæringer, slik at de også kan inngå som komponenter i småskala reiseliv.

STRATEGIER OG TILTAK

Regjeringen har satt av 6,5 mill. kroner i 2008 til Verdiskapingsprogrammet for næringskombinasjoner. Hovedmålsettingen er å fremme levedyktige virksomheter, og bidra til en bærekraftig utvikling i samiske samfunn. Programmet må sees i sammenheng med en rekke andre programmer og satsinger innenfor næringsutvikling og reiseliv.

Programmets innhold og organisering har vært tema for konsultasjoner med Sametinget. Sametinget vil stå for driften av programmet. Nærmere programbeskrivelse blir utformet av Sametinget i samarbeid med andre institusjoner og etater.

Regjeringen ønsker i tilknytning til disse satsingene å diskutere med Sametinget strategier for utvikling av utmarksnæringer i samiske strøk og bedring av rammebetingelsene for duodjinæringen, bl.a. rekruttering.

En utredning om tradisjonelt håndverk som er avlagt til Kultur- og kirke departementet, har tiltak som på sikt bør ses i forhold til behovene i duodjinæringen.

20.1.6 Generelle nærings- og distriktpolitiske tiltak

Fylkeskommunene har ansvaret for hovedtyngden av det regionale utviklingsarbeidet og de regio-

nal- og distriktpolitiske virkemidlene innenfor Kommunal- og regionaldepartementets budsjett. Fylkeskommunene har stor frihet når det gjelder å legge til rette for og understøtte regional og lokal utvikling innenfor det distriktpolitiske virkeområdet i sine fylker.

Innovasjon Norges formål er å fremme bedrifts- og samfunnsøkonomisk lønnsom næringsutvikling i hele landet, og utløse ulike regioners næringsmessige muligheter gjennom å bidra til innovasjon, internasjonalisering og profilering.

Et omfattende nettverk av kontorer sikrer at Innovasjon Norges beslutninger kan tas raskt og nær brukerne. Innovasjon Norge Finnmark/Innovašuoovdna Norga Finnmarkku har egne strategier for arbeidet i relasjon til samiske brukere i Finnmark. For å koordinere offentlige innsats, samt kvalitetssikre arbeidet mot politiske bestillinger, gjennomføres arbeidet i nært samarbeid med Sametinget, høyskoler, næringsorganisasjoner og næringsavdelinger/landbrukskontor i kommunene. Det jobbes også for å etablere egne strategier for samiske brukere i andre fylker.

Samisk nærings- og utredningssenter, SEG, er initiativtaker til næringsshagen i Tana som ble etablert i 2007. SEG mener det er avgjørende for næringslivet i Tana og de samiske områder at man får på plass et bredere og mer dynamisk næringsliv for å kunne få mest mulig ut av Regjeringens strategiske nordområdesatsing.

20.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre, viser til at rammebetingelser som gjelder generelt for næringslivet og distriktene, også har betydning for verdiskaping og utvikling av næringslivet i samiske bosettingsområder. Flertallet er enig med Regjeringen i å utvikle en næringspolitikk som også er tilrettelagt for samiske bosettingsområder, særlig innenfor næringer som fiske og havbruk, reiseliv, landbruk, reindrift, samt andre næringer som er viktige for de samiske bosettingene og den samiske kulturen. Flertallet ser positivt på etableringen av verdiskapingsprogrammet for næringskombinasjoner og mener dette vil styrke Sametingets muligheter til å tilrettelegge for næringsutvikling, innovasjon og nyskaping i samarbeid med andre virkemiddelaktører.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, har merket seg at gjennomgangen av reindriftsloven i 2007 tok for seg de indre styringsmekanismene for reindriften, mens det var

enighet med Sametinget om å ikke gjennomføre endringer i de ytre styringsmekanismene i den omgangen. Dette flertallet har videre merket seg at Regjeringen vil at Sametinget skal ha reell innflytelse på utforming av jordbruks-, reindrifts- og fiskeripolitikken, og på forvaltningen av avgjørende ressurser for samisk samfunnsliv.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre mener en god næringspolitikk handler om å satse på god samferdsel, lavere skatter og avgifter samt rydde opp i unødige regler og byråkrati.

Disse medlemmer viser til at finnmarksloven ble vedtatt i 2005 av et bredt flertall på Stortinget. I samsvar med loven overtok Finnmarkseiendommen/ Finnmarkkuopmodat (FeFo) 1. juli 2006 Statskog SFs grunn i Finnmark. Disse medlemmer viser videre til at det etter loven skulle opprettes en kommisjon, Finnmarkskommisjonen, for å kartlegge eksisterende rettigheter til den grunnen Finnmarkseiendommen overtok, og at denne ble opprettet i mars 2008.

Disse medlemmer mener det må satses ytterligere på reiseliv i de samiske områdene.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti mener små vannkraftverk bør kunne bygges ut uten at det legges under konsejnsordningen.

Disse medlemmer er kjent med at snøscootere avgiftsmessig behandles som biler. Disse medlemmer mener avgiftene snarere bør harmoniseres med fiskeri- og landbruksnæringene slik at snøscooter avgiftsmessig behandles likt med for eksempel traktorer.

Komiteens medlemmer fra Høyre mener reindriftsnæringen er en internasjonalt rettet næring med store eksportmuligheter. I dag ligger reindriften under Landbruksdepartementet. Disse medlemmer er av den oppfatning at det vil være mer hensiktsmessig for reindriftsnæringen å ligge under Fiskeri- og kystdepartementet som har større eksportfokus. Disse medlemmer vil henstille til Regjeringen om å vurdere å legge reindriftssaker under Fiskeri- og kystdepartementet.

Komiteens medlem fra Venstre mener høsting og naturbruk er svært viktig for at den samiske kulturen, språket og levemåten skal kunne videreføres og ivaretas for framtida. Reindriftsnæring er ei viktig samisk primærnæring, men den er

også en viktig samisk kulturbærer. Beitearealer og kalvingsland er i dag under et sterkt press fra alle kanter. Det er viktig at reindrifts arealer kan sikres for framtida og at det i områder hvor det for eksempel foreligger planer om utbygging av vindmøllerparker, blir tatt hensyn til dette. Det er derfor helt avgjørende at myndighetene gjennomfører konsultasjoner med Sametinget og andre samiske interesser i saker som vil komme til å medføre store endringer i bruken av utmarka i samiske områder.

Det er nå på høy tid at reindriftsutøverens behov for bl.a. snøscooter i utøvelsen av sin næring avgiftsmessig blir behandla på lik linje med bondens behov og bruk av traktor i sin næring. Dette medlem har tatt denne saken opp med finansministeren i Dokument nr. 15:560 (2006–2007) og i forbindelse med behandling av reindriftsavtalen.

Viktige samiske næringer og kulturbærere er også jordbruk, fiskeri, utmarksnæringer og duodji. Dette medlem mener det er store muligheter for verdiskaping og produktutvikling med basis i samiske primærnæringer og kultur. Rekruttering til primærnæringene er en utfordring som må tas på alvor. Dette medlem har tatt opp nyrekruttering og det store antallet gårdsbruk som nå også legges ned i samiske områder av landet med landbruks- og matministeren i Dokument nr. 15:399 (2007–2008) og en satsing på økologisk landbruk med tanke på produktutvikling i Dokument nr. 15:442 (2008–2009).

Det er behov for å iverksette tiltak for "å få livet tilbake" til bl.a. Porsangerfjorden i Finnmark, som er en fjord i økologisk ubalanse. Langs Porsangerfjorden har det stort sett vært sjøsamisk bosetting og det har hatt store negative konsekvenser for bosettinga og den sjøsamiske kulturen at fisken ble borte i fjorden. Det er derfor behov for tiltak som kan gjøre Porsangerfjorden til en fiskerik fjord igjen. Samtidig må det nytenking og produktutvikling til og dette medlem har tatt denne problemstillingen opp med miljø- og utviklingsministeren i Dokument nr. 15:1075 (2007–2008).

Laksefisket har alltid inngått som en svært viktig del av den samiske kulturen langs hele Tanavassdraget. Norge og Finland har en felles villaksbestand å forvalte i dette grensevassdraget. I dag er det ulike lover og regler i våre to naboland når det gjelder hyttebygging langs ei felles grenseelv, og dette bekymrer lokalbefolkningen på norsk side av Tanadalen. Det er behov for en felles forvaltning i dette grenseområdet, og dette medlem har tatt denne saken opp med utenriksministeren i Dokument nr. 15:1455 (2007–2008).

21. ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER

21.1 Sammendrag

Tiltakene som foreslås i meldingen berører mange departementer. Felles for de fleste tiltakene er at de behandles i henhold til konsultasjonsavtalen mellom Sametinget og statlige myndigheter. Sameingets posisjon er at alle tiltak som er nevnt i stortingsmeldingen, blir gjort til gjenstand for enkeltstående konsultasjoner før det enkelte tiltak iverksettes. Dette vil gi et godt grunnlag for konkrete konsultasjoner om de enkelte tiltak, og man vil få helhetlige prosesser rundt hvert tiltak.

Eventuell overføring av myndighet og oppgaver fra departementene til Sametinget innebærer at ressurser til administrativ oppfølging av den aktuelle myndigheten eller oppgaven også må overføres til Sametinget. Selv om Sametinget overtar forvaltningen av en tilskuddsordning eller en institusjon, og dermed får avgjørende innflytelse over disse, har fagdepartementet fremdeles et overordnet ansvar for ordninger som Sametinget forvalter. Departementene skal etablere rutiner for konsultasjon med Sametinget, legge til rette for en god og åpen dialog, og følge

opp overførte ordninger både faglig og budsjettmessig.

Forslag og tiltak som er beskrevet nærmere i de ulike kapitlene, kan få visse økonomiske og administrative konsekvenser. Enkelte foreslåtte tiltak forutsettes finansiert innenfor gjeldende budsjetttrammer. Mer konkrete økonomiske og administrative konsekvenser av de enkelte forslagene må vurderes nærmere. Dette vil skje som ledd i arbeidet med konkretiseringen av forslagene. Regjeringen vil vurdere eventuelle budsjettmessige konsekvenser i forbindelse med de årlige budsjettframleggene.

Departementene legger til grunn at tiltakene ikke innebærer vesentlige endringer for fylkeskommunalt eller kommunalt nivå.

22. KOMITEENS TILRÅDING

K o m i t e e n har for øvrig ingen merknader, viser til meldingen og rår Stortinget til å gjøre slikt

v e d t a k :

St.meld. nr. 28 (2007–2008) – om samepolitikken – vedlegges protokollen.

Oslo, i kommunal- og forvaltningskomiteen, den 1. april 2009

Tore Hagebakken

leder

Torbjørn Røe Isaksen

ordfører



Árvalus S. nr. 191

(2008–2009)

Árvalus Stuorradiggái gieldda- ja hálddašanlávdegottis

St.dieđ. nr. 28 (2007–2008)

Árvalus gieldda- ja hálddašanlávdegottis sámepolitiikka birra

Stuorradiggái

Stuorradiggi mearridii sámelága buorrindohkkeheami oktavoõdas ahte «Ráđdehus ovddida doaisttázii Stuorradiggái jahkásaš dieđáhusa Sámedikki doaimea birra. Oktii juohke stuorradiggeáigodagas ovddiduvvo dieđáhus daid doaibmajuid birra mat eadahuvvojit sihkkarastin ja ovddidan dihtii sámi giela, kultuvrra ja servodateallima.» St.dieđ. nr. 28 (2007–2008) lea njealját dakkár dieđáhus.

1. RÁDDEHUSA SÁMEPOLITIHKA VUOĐDU

1.1 Éoahkkáigeassu

1.1.1 Ráđdehusa sámepolitiikka

Mañimuš jagiid sámepolitiikkalaš ovdáneapmi lea dán stuorradiggedieđáhusa barggu vuoõus, nu mo Sámedikki mearrádušat, raporttat ja evttohusat ge leat. Ráđdehus lea barggadettiin stuorradiggedieđáhusain maiddá geahèèalan oazžut mielde organisašuvnnaid, ášahusaidda, skuvllaid, gielddaid ja priváhta olbmuid oaiviliid ja evttohusaid.

Ráđdehus áigu jođihit dakkár politiikka mii sáhtta nu bálvalit sámi álbmoga, ahte sámi gielas, kultuvrras ja servodateallimis lea sihkkaris boahhteáigi Norggas. Dan seammás Ráđdehus áigu jođihit aktiiva sámepolitiikka ovttasráđiid eará riikkaiguin main sápmelaèèat orrot, ja ainge áigu leat mielde ovddideamen riikkaidgaskasaš álgoálbmotbarggu maid ON ja eará riikkaidgaskasaš ášahusat jođihit.

Ráđdehussii lea Sámediggi, mii lea sámiid ovdasteaddji álbmotválljen orgána, sámepolitiikka dehálemos eaktudeaddji. Sámedikkis ferte leat

duohta dadjamaš buot surggiin mat leat dehálaèèat sámi servodahkii, iige sámepolitiikka leat vejolaš sirret servodagas muõui. Danne fertejit Norgga almmolaš eiseválddiid buot hálddašandásit aktiivvalaèèat váldit badjelasaset ovddasvástádusa das, mo sii hábmejit ja eadahit sámepolitiikka váldesurggiineaset. Ráđdehusa ulbmil lea ahte sámi iešvuohta galgá beassat bures ovdánit searválaga dainna servodagain mii muõui lea, muhto nu ahte sámiid sajádat ja vuoigatvuoõat Norgga álgoálbmogin vuhtiiváldojuvvojit.

1.1.2 Sámepolitiikka riikkalaš rámmat

Ráđdehus háliida vuosttažettiin fuolahit oppa álbmoga oppalaš lágaiguin. Dattetge leat sierra njuolggadusat mat sihkkarastet sámi álbmoga dili Vuodđolága paragrafas 110 a ja Geassemánu 12.b. 1987-mannosaš lágas nr. 56 Sámedikki ja eará sámi riektediliid birra (sámelágas). Viidáseappot lea Miessemánu 21.b. 1999-mannosaš láchka nr. 30 olmmošvuoigatvuoõaid nannema birra Norgga rievttis (olmmošvuoigatvuoõaláchka) dehálaš. Sámiid beroštumiid deasttat leat dasto fuolahuvvon Norgga rievtti eará osiin – earret daid sierra láchkamearrádušaid mat leat mearriduvvon sihkkarastin dihtii ja ovddidan dihtii sámi kultuvrra.

1.1.3 Norgga sámepolitiikka álbmotrievttálaš rámmat

Norga lea vuolláičállán/çuovvolan olu riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid, julggaštusaidda ja šiehtadusaidda mat váikkuhit álgoálbmogiidda ja čearddalaš minoritehtaide. Art. 27 ON' 1966 konvenšuvnna siviila ja politiikkalaš vuoigatvuoõaid birra ja 1989 ILO-konvenšuvdna nr. 169 álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra iešheanalis stáhtain leat erenoamáš dehálaččat Norgga sámepolitiikkii, muhto maiddá eará álgoálbmotreaidduin lea

mearkkašupmi. Daid gaskkas lea ON konvenšuvdna mánáid vuoigatvuodaid birra. Norga dohkkehii konvenšuvdna jagi 1991 ja dat biddjojuvvui olmmošvuoigatvuodáláhkii jagi 2003. Biologalaš šláddjiivuođa konvenšuvdna maiddá váikkuha sámepolitihkkii. Eurohpalaš lihttu guovllu- dahje minoritehtagielaid birra doaibmagođii jagi 1998. Lihtu ulbmil lea gáhttet minoritehta gielaid ja dainna lágiin seailluhit mánggabealat eurohpalaš kultuvrra.

ON-julggaštus álgoálbmotvuoigatvuodaid birra dohkkehuvvui ON' dievasèoahkkimis eakèamánu 13. beaivvi 2007. Julggaštus ii leat álbmotrievttálaš eadni dokumeanta, muhto dat lea dehálaš láidest-eaddjin viidáset barggus go galgá celkojuvvot mákár vuoigatvuodát álgoálbmotiiguin leat.

Stuorámuš digaštallan julggaštusbarggu áiggi lea leamaš álgoálbmotiiguin iešmearridanvuoigatvuoda birra. Vaikko iešmearridandoahpagis ii leat eielga sisdoallu, de leat Ráđđehus ja Sámediggi ságastallan praktihkalaš doaibmabijuid birra vai sáhtta eadahit sámi mearridanvállid ja mielmearrideami dálá njuolggadusaid siskkobealde. Muhtin doaibmabijut leat eadahuvvon nu mo finnmárgkoláhkka ja ráđđádallanvuoit.

Lea dárbu viidáseappot bargat dainna bargguin ahte mearridit maid sápmelaččaid iešmearridanrieki konkrehtalaččat sáhtta sisttisoallat. Muđui lea jáhk-ehahti ahte dat čovdosat maid Norggas gávdnet, sáhttet deattuhuvvot riikkaidgaskasaš ovdánahttimis go lea sáhka álgoálbmotiiguin iešmearridanrievttis. Ráđđehus eaktuda ahte sámi iešmearrideami ovdánahttin vuostazettiin galgá dáhpáhuvvat dálá sorjjasmeahtun ja demokrátalaš stáhta siskkobealde, ja Norgga dálá geográfalaš rájaid siskkobealde.

Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna joatkkabargu álgoárvalusain sáhtta leat dehálaš go áigumuš lea ovddidit sámiid iešmearridanvuoigatvuoda ja mearridit dan sisdoalu.

1.1.4 Riikkaidgaskasaš álgoálbmotbargu

Oassálastin riikkaidgaskasaš barggus dan várás ahte ovddidit álgoálbmotiiguin vuoigatvuodaid vuoruhuvvo olu Norgga bealde. Álgoálbmotáššiid ovttasbargu lea eanaš leamaš dat ahte doarjut álgoálbmotvuoigatvuodaid nannema Lulli-Amerihkás, muhto manimuš jagiid leat doarjagat Afrihká ja Ásia álgoálbmotiiguidda ožžon eanemus beroštumi. Stuora oassi dan ovttasbarggus mii lea álgoálbmotsuorggi hárrái lea nannet álgoálbmotiiguin iežaset organisašuvnnaid, ja dat lea oassin Norada ovttasbarggus mii lea doarjut siviila servodagaid nannema. Ovttasbargu kanaliserejuvvo máilmmiviidosas ortnegiid bokte main Noradas lea ovddasvástáduš.

Norga lei okta dain riikkain mii ángirušai ásahit bastevaš álgoálbmotforumu ON:i. Forumu mearridedje ásahit jagi 2001 ja dat galggai leat ráđđeaddi ja

ovttastahti orgánan ON' ekonomalaš ja sosiála ráđi vuolde (ECOSOC).

Norga doarju ON álgoálbmotiiguin olmmošvuoigatvuoda sierra raportejeaddji doaimma mii lea mielde bidjain álgoálbmotiiguin dili riikkaidgaskasaš servodaga fuomášupmái.

Gáldu – álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuođaguovddáš ásahuvvui jagi 2002 dainna ulbmiliin ahte lasihit dieđu ja ipmárdusa álgoálbmotvuoigatvuodaid birra.

1.1.5 Davviriikkaid ja davviguovlluid álgoálbmotovttasbargu

Go galgá ráhkadit ollislaš sámepolitihka dalle lea dehálaš geahččat sámi ášši oktasaš davviriikkalaš perspektiivvas, mas leat oktasaš doaimmaid ovdideapmi ja ásaheapmi, ja maiddá riikkarájiid rastaš ovttasbargu.

Ráđđehus atná Sámi parlamentáralaš ráđi dehálaš orgánan davviriikkalaš ovttasbargui ja dakkár orgánan mas lea mearkkašupmi riikkaidgaskasaš oktavuodain go lea sáhka nannet ovttasbarggu álgoálbmotiiguin gaskkas ja ovttasbarggu gaskal álgoálbmotiiguin ja eará oassálastiid.

Ráđđehusa davviguovlopolitihka galgá leat mielde ráhkadeamen álgoálbmotiiguidda oadjebas ealinvuođu, ealáhusaid, historjja ja kultuvrra davviguovlluin. Álgoálbmotdimenšuvdna lea guovddázis Ráđđehusa davviguovlostrategiijas ja Norgga ovda-gottis Ártkatalaš ráđis.

Nannen dihtii riikkaidgaskasaš ovttasbarggu boazodoalu dáfus de ásahuvvui Boazodoalu riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddáš Guovdageidnui jagi 2005. Guovddáš galgá lonohallat máhtu ja dieđuid boazodolliid, dutkiid ja iešguđet riikkaid hálddašeami gaskkas ja ovddidit boazodoallovttasbarggu riikkaid gaskkas.

STRATEGIJAT JA DOAIBMABIJUT

Ráđđehus áigu

- leat veahkin dagaheamen álkibun ovttahttit rádjerašttideaddji doaimmaid ja oktasaš proševttaid mat gusket sápmelaččaide erenomážit
- láchit dili nu ahte sámi fága- ja dutkanbirrasiin Suomas, Norggas, Ruotas ja Ruoššas leat buorit eavttut go galget bargat oktasaš dutkanstrategiijaiguin ja standárddaiguin
- leat mielde ráhkadeamen eambo oktavuoda ja ovttasbarggu gaskal boazodoalu ja Norgga, Ruota ja Suoma boazodoalloeiseváldiid
- leat mielde sihkarastimin buriid eavttuid Sámi parlamentáralaš ráđi doibmii
- deattuhit ovddos guvlui barggu go lea sáhka davviriikkalaš sámekonvenšuvnnaš

- bovdet Sámedikki ja álgoálbmotovddasteddjiid lagaš ovttasbargui davviguovloáššiin ja našunála heivehanstrategiijaid ráhkadeamis
- leat fárus das ahte ráhkaduvvošedje oktasaš álgoálbmotstandárddat davviguovlluid ekonomalaš doaimmain
- láchit dili nu ahte šattašii eambo álbmogis álbmogii-ovttasbargu ja bargat dan ala ahte lasihit kulturovttasbarggu Ruoššain
- ain doalahit 1 milj. ruvno juolludeami jagi 2008 Barentsčállingoddái mánggariikkagaskasaš doaimmaide ja prošeavttaide mánáid- ja nuoraid-suorggis. Ulbmiljoavku leat mánát ja nuorat dan 13 regiovnas ja álgoálbmogat Barentsguovllus
- leat fárus nannemin fierpmádaga davviguovlluid sámeradioid gaskkas ja doarjut oktasaš radio-kanála ásaheami go digitála sáddenneahhta lea gárvvistuvvon davviriikkain
- lagaš ovttasbarggus sámi ásaheami ja organisašuvnnaiguin leat fárus ovddideamen ja čađaheamen konkrehta prošeavttaid ja doaimmaid mat dagahit máhtto- ja gelbbolašvuodaovdánahttima davviguovlluin, dakkáriin mat leat Árktalaš rádi vuolde ja oassálastit prošeaktaovttasbargui Davvioarje-Ruoššain
- gozihit dan barggu ahte álkidahttit rájiid rasttideami davvin ovttas Ruošša eiseválddiiguin
- geahčadit ealáhusovdáneami vejolašvuodaid ja rámmaid sámi guovlluin
- leat fárus ceggemin kapasitehta sámi ásaheami go lea sáhka álgoálbmogiidda guoskevaš dutkamis
- leat fárus viidáseappot ovddideamen Árktalaš Universitehta
- álgoálbmogiid máhtu ja áicamiid bidjat eambo guovddáži go Árktalaš rádi dálkkádatraporttain (ACIA) galget viidáseabbu bargat
- vuoruhit viidáseappot máhttohuksema dálkkádatriedademiin, dain váikkuhusain ja álgoálbmogiid eallinvuogi heivehemiin ovttasrádiid eará davviriikkaiguin.

1.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga miellahtut, jodiheaddji, Tore Hagebakken, Saera Khan, Inger Løite, Tom Strømstad Olsen ja Arild Stokkan-Grande, Olgešbellodaga, Bent Høie ja Torbjørn Røe Isaksen, Sosialisttalaš Guovddášbellodaga, Rolf Reikvam, Kristtalaš Álbmotbellodaga, Bjørg Tørresdal, Guovddášbellodaga, Anna Ceselie Brustad Moe, ja Gurutbellodaga, Vera Lysklætt, čujuha dasa ahte Norgga stáhta álgoálggus lea vuodđuduvvon guovtti álbmoga territoria ala, sápmelaččaid ja dážaid, ja ahte goap-

pašat álbmogiin lea seamma riekti ja seamma vuoi-gatvuodát ovdánahttit iežaset kultuvrra ja giela.

Eanetlohku oavvilda ahte St.died. 28 (2007–2008) sámpolitiikka birra lea nana ja vuđolaš dokumeanta mii dovddaha olu dehálaš áigumušaid, ja mas lea čielga posiitiiva vuoi-ga. Eanetlohku lea mearkkašan ahte stuorradiggedieđáhusas leat evt-tohuvvon olu buorit doaibmabijut mat sáhttet ovdánahttit sámi servodaga. Eanetlohku lea ovttaoavivlis das ahte lea dehálaš jodihit sámpolitiikka mii lea vuodđuduvvon rievttálašvuhtii ja sámiid ja riikka eará olbmuid buriid gaskavuodaide. Seammás oavvilda eanetlohku leat dehálažžan jodihit poli-tihka mii sáhtta nu bálvalit sámi álbmoga, ahte sámi gielas, kultuvrras ja servodateallimis lea sihkkaris boahhteáigi Norggas. Eanetlohku lea posiitiiva dasa ahte dieđáhus čielgasit deattuha man dehálaš lea arvosmahttit ja vuoruhit sáme-giela. Vai olbmot áddejit sámi dili, ja vai sáhtta doaibmat áššeguovdilaččat sámi geavaheddjiid ektui, de lea eanetlohku ovttaoavivlis ahte almmolaš orgánain fertejit ja galgá leat máhttu sámi dili, kultuvrra ja historjja birra.

Eanetlohku diehtá ahte jagi 2002 ásaheami bistevas, davviriikkalaš sámeáššiid ministariid ja sámediggepresideanttaid gaskasaš ovttasbargu. Eanetlohku atná dákkár ovttasbarggu posiitiivan ja oavvilda oktasaš árjjaid ja oktasaš ulbmiliid leat dehálažžan nannen dihtii ja ovdánahttin dihtii sámi beroštumiid riikkarájaid goabbat bealde. Eanetlohku lea ovttaoavivlis das ahte álgoálbmotdime-nšuvdna galgá leat guovddážiis davviguovlopolitiikka ja leat mielde ráhkadeamen álgoálbmogiidda oadjebas eallinvuođu, ealáhusaid, historjja ja kultuvrra.

Lávdegoddi háliida deattuhit ahte buot norgga riikavuložiid dáseárvvu ja vuodđo-geatnegasvuodaid ja -vuoi-gatvuodaid.

Lávdegotti eanetlohku, earret Ovddá-dusbellodaga miellahtut, oavvilda maiddái ahte ealli sámi kultuvra ja giella lea sorjjavaš das ahte sápmelaččat ieža váldigohtet atnui iežaset girjás árbbi. Almmolaš doarjja ii sáhte okto sealluhit ja ovdánahttit kulturárbbi, dat sáhtta dušše leat mielde nannemin jurdagiid mat jo gávdnojit.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut, Per-Willy Amundsen, Åge Starheim ja Ib Thomsen, oavvildit ahte ealli sámi kultuvra ja giella vuosttažettiin fuolahuvvo jus sápmelaččat ieža váldigohtet atnui iežaset girjás árbbi.

Lávdegotti eanetlohku, earret Ovddá-dusbellodaga miellahtut, háliida deattuhit sámevuoda

máŋggabealatvuoda ja girjáivuoda. Lea dehálaš ahte sámpolitiikka bidjá dán vuodđun.

Eanetlohku deattuha ahte sámpolitiikka ferte oktiiheivehuvvot ja gozihuvvot buorebut riikarájaid rastá. Olusat sámi álbmogis leat eallindilis mii dagaha ahte sii barget eará riikkas go doppe gos mánát vázzet skuvlla.

Eanetlohku oaivvilda leat positiivan ahte sámi ášahusain galgá leat ovddasvástádus álgoálbmotdutkanii davvin go ulbmil lea duohta váikkuhanvejolašvuotta iežaset dilis mielde, ja kapasitehta cegema mielde sihke álgoálbmotservodagain ja álgoálbmotásahusain. Eanetlohku čujuha dasa ahte álgoálbmogiidda guoski dutkankapasitehta sámi ášahusain galgá nannejuvvot davviguovllunannemis.

Lávdegotti Olgešbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Gurutbellodaga miellahtut čujuhit dasa ahte Ráđđehusa strategiijat davviguovlluid várás leat guhkit áiggi áigumušat ja daid konkrehtenbarggut bistet heaittekahtá máŋga jagi. Dát miellahtut háliidit muđui čujuhit dasa ahte olu doaibmabijut mat evttohuvvot dieđáhusas, leat ovdalis mearriduvvon lágaid goziheamit. Dát miellahtut váillahit proaktiiva miellaguottuid Ráđđehusa bealis ja oaivvildit hoahppun bidjat deattu sámegielaid ovdánahttimii, oahpahedjiid háhkamii ja oppalaš gelbbolašvuodanannemii.

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, lea duhtavaš go dieđáhusas garrasit čalmmustuvvo gozihit ovdalis mearriduvvon lágaid doaibmabijuiguin mat galget sihkarastit sámi deasttaid geavatláš ovttahttima politihkkahábmemii ja doaibmabijuide buot servodatsurggiin ja hálddahusdásiin. Eanetlohku čujuha muđui 19. čuoggái sámegiela birra mearkkašemiin.

Lávdegotti Ovddádusbellodaga miellahtut, čujuhit dasa ahte juohke čearddalaš sámpelaččas norgga riikkavuložiin, dábalaččat leat seamma demokrátalaš ja politihkalaš vuoigatvuodát dáža servodagas go juohke eará dáža riikkavuložis lea.

Dát miellahtut garrasit vuostaldit ahte jienastanvuoigatvuotta ja válgadohkálašvuotta lea čearddalaččat eaktuduvvon sámediggeválggas, ja čujuhit Ovddádusbellodaga olmmošoidnui ahte ovttaskas olbmo galgá árvvusatnit, beroškeahtá čearddalaš duogázis, oskkus, politihkalaš oainnus ja našuvnnaš gullelašvuodas. Dát miellahtut oaivvildit ahte politihkalaš vuogádat, mii lea vuodđuduvvon čearddalaš gullelašvuhtii, lea áibbas dohkkeameahtun, ja ahte dát ása meaddo stuorra kulturiidduid.

Dát miellahtut čujuhit ahte addit sámpelaččaide demokrátalaš liigevuoigatvuodaid ása váralaš áššečoavdinmálla, go sámpelaččat guhkin eret leat stuorámus minoritehta Norggas. Erenomázit Oslo guovllus leat máŋga joavkku mat guhkit áiggi mielde sáhttet gáibidišgoahtit seamma vuoigatvuodaid go maid Stuurradiggi boasttuvuođuin lea addán sámpelaččaide. Norgga vuodđoskuvllas leat dál beali eanet mánát geain lea urdugiella go sámegiella, ja dát bures geažida minoritehtajoavkkuid sturrodaga. Buoremus vuohki garvit boahttevaš riidduid lea sihkarastit buot joavkkuide justa seamma vuoigatvuodaid.

Dát miellahtut čujuhit dasa ahte ođdasat dutkan lea gávnahan ahte duogáš gohčodit sámpelaččaide eamiálbmogin dađistaga láivu, ja ahte sámpelaččat soitet leamaš maŋimuš álbmot mii fárrii Davvikalohttii. Ovddádusbellodat ii danne dohkket ahte sámpelaččat gohčoduvvot eamiálbmogin, go sii eai deavdde daid gáibádusaid mat biddjojit dákkár namahussii, ja dáhttu eamiálbmotstáhtusa ođdasit árvvoštallat, ja ahte ILO-konvenšuvdna nr. 169 hilgojuvvo.

Dát miellahtut čujuhit dasa ahte Finnmárkuoopmodat geavatláččat mielddisbuvttii ahte 96 pst. Statskog SF oamastan eatnamis Finnmárkkus jorai priváhta riektesubjektan, ja ahte sámpelaččat unnitlogus vuoigatmeahttumit luondduriggodagaid oamastit. Guovlu lea 46 000 km² stuoru, namalassii areála mii lea stuorát go Šveica. Dát miellahtut oaivvildit ahte buohkain Finnmárkkus berrešii leat seamma vuoigatvuotta ávkástallat luondduriggodagaid, sihke ealáhus-, meahcástan-, bivdo-, guolástan- ja veajudahttima oktavuodas, beroškeahtá čearddalaš dahje kultuvrralaš duogázis. Dát miellahtut evttohede danne Dokument nr. 8:106 (2006–2007):s heaittihit Finnmárkuoopmodaga. Dát miellahtut čujuhit muđui dasa ahte eanaš ássit Finnmárkkus vuostaldit finnmárkolága, ja ahte Ovddádusbellodat dađibahábut ii ožžon eanetlogu báikkálaš álbmotjienasteami birra, maid lei evttohan Árvalus O. nr. 80 (2004–2005).

Dát miellahtut čujuhit Ovddádusbellodaga ovttalágan meannudeami ja vealatkeahhtáivuoda prinsihpaide, ja lea dán vuodul prinsihpalaččat vuostá ahte sámpelaččain galgá leat sierra álbmotválljejuvvon orgána. Dát miellahtut čujuhit dasa ahte ILO-konvenšuvdna nr. 169:s ii gáibiduvvo sámediggi, iige Ruotta, Suopma, iige Ruošša leat čatnan iežaset dán konvenšuvdnii, go eai ane sámpelaččaide álgoálbmogin. Dát miellahtut oaivvildit ahte sámpelaččaide liigevuoigatvuodát ása hit váralaš áššečoavdinmálla go eará stuorát minoritehtajoavkkut áiggi vuollái sáhttet gáibidišgoahtit sullasaš vuoigatvuodaid ja sierragiedahallama.

2. SÁMI SERVODAGA MÁDGGABEALATVUOHTA

2.1 Èoahkkáigeassu

Sámi servodaga sáhtta juohkit mángga láhkai gielalaččat, ealáhuslaččat, geografalaččat ja kultuvrralaččat, omd. nuortalažžan, davvisápmelažžan, julevsápmelažžan, bihtánsápmelažžan, lullisápmelažžan, gávpotsápmelažžan, márkosápmelažžan, mearrasápmelažžan ja bozosápmelažžan. Dáin joavkkuin leat mánggalágan heivehallamat oktasaš sámi kultuvrii ja leat ovttas sámi kultuvrra ollisvuotta. Sámegiela ja dan kultuvrra doaimmaheamis leat sierralágan eavttut dán riikkas.

Diedáhusas deattuhuvvo ahte vaikko našunála eiseválddit jođihitge dađis alvvalat ovdánahtti sámepolitiikka ja sámepolitiikkalaš doaibmabijuid, de leat iešguđet sámi joavkkuin olu ja sierra dárbbut ja hástalusat mat eai nu álkit boađe oidnosii oppalaš sámepolitiikkas. Politiikka hábmedettiin ferte danne váldit vuhtii sámi servodaga siskkáldas erohusaid. Ovdánahttin lea čájehan ahte dárbbasuvvojit doaibmabijut njuolga daid iešguđet sámi joavkkuide, ja lagaš ovttasbargguin guoski joavkkuiguin. Sámedikkis lea, ovttas našunála eiseválddiiguin, ovddemustá ovddasvástáduš láchit dili nu ahte iešguđet sámi gielalaš ja kultuvrralaš joavkkuid ceavzilis boahhteáigi nannejuvvo, seammás go politiikka ja doaibmabijuid čadahepmi ferte viehka muddui leat gielddaid ja fylkkagielddaid, ja báikkálaš ja regionála stáhtaorgánaid bokte.

Dál leat viehka olu sámi organisašuvnnat ja ásahtusat mat barget sihke báikkálaš ja našunála sámi áššiiguin. Sámi organisašuvnnain lea dehálaš sajádat báikegottiin ealáskahttit ja ovddidit sámi identitehta, giela, kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima. Báikkálaš organisašuvnnat leat dehálaš ovttasbargguoimmit gielddaide ja fylkkagielddaide báikkálaš ja regiovnnalaš sámepolitiikka ovdánahttimis. Lea lagaš oktavuotta das ahte man galle sámi organisašuvnna ja ásahtusa leat sierranas sámi guovlluin ja almmolaš politiikka ovdánahttimis, mii váldá vuhtii sámi beroštumiid iešguđet báikegottiin ja regiovnnain. Sámi ásahtusaid ja organisašuvnnaid ovdánahttin ovddasgavlui lea danne dehálaš.

Statistihkalaš guovddášdoaimmahat lea čielggadan vejolašvuodaid ráhkadit ovttaskas olbmuid vuodul statistihka sámeálbmoga birra. Bargo- ja searvadahttindepartemeanta dáhttu ovttas Sámedikkiin gávnnaht mo sáhtta joatkit ovttaskas olbmuid vuodul statistihkkabargguin.

Stáhta eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš ráđđádallanvugiid vuodul, lea Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ovttas Sámedikkiin ceggen sámi statistihkkii fágalaš guorahallanjoavkku, mii jahkásaèet galgá departementii ja Sámediggái bidjat

ovdan raportta. Raporta lea vuoddu stáhta eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš ráđđádallamiidda.

Strategiijat ja doaibmabijut

- Ráđdehus lea 2008:s várren ruđa nannet nuortalaš/golttáid giela ja kultuvrra. Áigejuovdilis doaibmabijut heivehuvvojit ovttasrádiid nuortalaččaiguin ja Sámedikkiin.
- Ráđdehus áigu nannet nuortalaš/golttáid giela ja kultuvrra ráđjarasttildeaddji ovttasbarggu bokte gaskal nuortalaš/golttáid birraiid ja Norgga, Suoma ja Ruošša eiseválddiid.
- Ráđdehus ávžžuha Máttá-Várjjat gieldda, Finnmárkku fylkkagieldda ja Sámedikki ásahtit ulbmillaš ovttasbarggu dainna áigumušain ahte nannejuvvo nuortalaš kultuvra, lagaš ovttasrádiin nuortalaččaiguin/golttáiguin ja sin organisašuvnnaiguin.
- Ráđdehus áigu sámegiela doaibmaplánabarggu siskkobealde, nannet lullisámegiela ja julevsámegielage. Sámediggi, guoski gielddat ja fylkkagielddat ja earát bovejuvvojit searvat dán bargui.
- Ráđdehus áigu ovttas Sámedikkiin sihkarastit ahte ráhkaduvvo lullisámegiela korrektuvra-programma elektrovnnalaš teakstagedahallan.
- Gieldda ja regionála eiseválddiin lea dehálaš ovddasvástáduš das ahte sámi kultuvra ja giella galgá seailut ja ovdánit gávpogiin ja čoahkkebáikkiinge. Lea dehálaš ahte gielddat, ovttas báikkálaš sámi organisašuvnnaiguin ja Sámedikkiin, ovdánahttet fálddagaid sápmelaš ássiidasaset omd. mánáidgardefálddagaid, sámegiela skuvllas, dearvvasvuoda- ja sosiálabálvusaid, boarrásiidfuola ja arenaid main geavaha sámi giela ja kultuvrra.

2.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, buohkat earret Ovddádušbellodaga miellahtut, čujuha diedáhusa viidát válddahit sámi servodaga iešguđetge guovlluid ja joavkkuid, dego nuortasápmelaččaid/golttáid, bihtánsápmelaččaid, lullisápmelaččaid ja márkosámiid. Eanetlohku lea ovttaoavilis das ahte lea dehálaš čalmmustahttit maiddá daid unnit sámi joavkkuid ja sin ereliiggášvuoda ja giela.

3. SÁMI IDENTITEHTA LEA NUP- PÁSTUVVAMIN

3.1 Èoahkkáigeassu

Sámi identitehtas leat mángga hámi ja dat nuppástuvvá dađistaga. Sámi identitehta lea justa gasku dan árbevirolaèa ja ođđaáigásaèa, dan sápmelaèa ja mánggaèarddalaèa, dan báikkálaèa ja globála.

Ságastallan sámi identitehta birra lea ealli digaštallan ja lea sihke akademalaš dásis, báikkálaš dásis, stuorraservodaga oktavuodas ja ovttaskas sápmelaèèa árgabeaivvis. Muhtin guovlluin lea sámevuohda diehttelas, eará guovlluin ferte fas eadat dáistalit sápmelašvuoda oidnosis doallama.

Sámi kollektiiva identitehta lea gitta sámi searvevuodas, oktasaš sámi kultuvrralaš symbolain ja buot sámi sámevuoda áddejumis sámevuoda hárrái našunálastáhtaid rájaid rastá. Dat gullá eamiálbmotdílálašvuhtiige ja dan áddejupmái ahte sápmelaèèat, oktan mángga eará álbmogiin máilmmis, lea eamiálbmot.

Stuorradiggedieđáhusas eujuhuvvo ahte sámi servodahkii lea dál dehálaš hástalusasan defineret sámevuoda nu ahte nu olu sápmelaèèat go vejolaš galget inkluderejuvvot dán definišuvdnii.

Sámi lihkadusas lea váldoguovdilastin leamaš seailuhit ja ovddidit sámi kultuvrra ja giela, ja seailuhit ja nannet sámi servodaga sápmelaèèaid iežaset eavttuid mielde. Vai šaddá nana ja ealas sámi servodat lea dán rádjai eanaš giddejuvvon fuomášupmi sámi searvevuoda árvvuide ja norpmaide, ja juksat oktasaš áddejumi sámi identitehtas. Dehálaš oassin dán proseassas lea sámi searvevuhtii inkluderen.

Giela mearkkašumi dihtii lea dehálaš ahte eanebut ožžot vejolašvuoda oahppat sámegeiela. Sámegeiella ii leat dattetge áidna identitehtamearka sámi servodagas. Gullelašvuohda báikegoddái, sohka ja árbevierut leat mángasiidda dehálaččat. Dasa lassin leat sámi symbolat nugo bivttasvierut, duodji, luohiti jna. dehálaččat sámi identitehtii. Olusiidda lea maiddái oassálastin sámpolitiikka vuohki mo beassat sámi servodahkii.

3.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, buohkat earret Ovddádusbellodaga miellahtut, oaivvilda stuorradiggedieđáhusa ja áigumuša nannet ja ovdánahttit politiikka sápmelaččaid ektui álgoálbmogin lea dehálaš, ja daid ferte geahččat dáruiduhttinpolitiikka ektui mii lei dovddus Norgga politiikka 1880-logu rájes, erenoamážit birrasii 1900, ja ahte dát bisui ideologiiian gitta olu mañjelii soađi. Eanetlohku lea duhtavaš go sámi oahppoplánaid Sámi Máhttoloktemis leaba Sámediggi ja Máhtdepartemeanta ovtta ráhkadan ja bidjá vuodu bajásšaddi buolvvaid sámi identitehtii.

4. VEALAHEAPMI JA DÁSSEÁRVU

4.1 Èoahkkáigeassu

Stuorradiggedieđáhusas čujuhuvvo ahte dáruiduhttinpolitiikka árbi vuhtto ain olbmuid miellaguottuin, vaikko almmolaš politiikka leage earáhuvvan. Danne lea dehálaš gidet fuomášumi dakkár áššiide

mat leat sápmelaččaid vealaheami birra, sihke persovnnalaš ja struktuvrralaš dási vealaheapmái.

Strategiijat ja doaibmabijut

Bargu sápmelaèèaid vealaheami vuostá lea vuosttažettiin vuodduuvvon diehtujuohkima ja miellaguottuid ektui. Dán barggus lea skuvla hirbmat dehálaš. Máhttoloktema oahppoplánabarggus lea deattuhuvvon ahte vuoddo- ja joatkkaskuvllain galget visot oahppit háhkat vuoddoeahpu sámi historjjás, kultuvrras ja servodateallimis.

Ráđdehus lea Sámi ofelaččat proševtta dohkkehan bistevaš ortnegin 2008 rájes.

Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta áigu kártet sámi lesbaid ja homofiillaid eallinlági ja eallindili. Kártema boadus berre leat evttohit doaibmabijuid joavkkuid eallinlági buorideapmái.

Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta dáhttu ovtta Landslaget for lesbiske og homofile (LLH) (Lesbaid ja homofiillaid riikasearvi) jodihit sámi siiddu riikasearvi ruovttusiidduid oassin, álggus davvisámegillii.

Ráđdehus deattuha nannet barggu sápmelaèèaid vealaheami vuostá ja vealaheami vuostá sámi servodagas. Ráđdehus áigu bovdet Sámedikki ja Dásseárvu- ja vealahanáittardeaddji oktasaš rahčamii vealaheami vuostá sámi servodagas.

Dásseárvu- ja vealahanáittardeaddjis galgá leat eehppodat sámi áššiin ge. Sihkkarastin dihtii ahte áittardeaddjis lea fásta ovtta bargoguoibmi sámi birrasis dásseárvu- ja mánggabealatvuodaáššiin, áigu Ráđdehus ovtta Sámedikkiin láchit dili vai sáhtá áhahuvvot virgi mii lea laktásan sámi birrasii mii bargá daid áššiiguin. Dát bargu galgá leat ovtta Sámedikkiin.

Sámediggi galggašii 2008 giđa meannudit doaibmaplána dásseárvvu birra sámi servodagas. Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta sáhtá fágalaèèat ja ekonomaèèat veahkehit plána strategalaš doaimmain.

4.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, buohkat earret Ovddádusbellodaga miellahtut, čujuha dasa ahte iešguđetge iskkadeamit duodaštit ahte olu sápmelaččat leat vealahuvvon iežaset duogáza geažil. Eanetlohku čujuha dasa ahte Máhttoloktema oahppoplánaid barggus leage deattuhuvvon ahte buot vuoddo- ja joatkkaskuvlaoahppit galget háhkat alcesaset vuoddomáhtu sámi historjjás, kultuvrras ja servodateallimis. Eanetlohku oaivvilda eanet máhtu sámi kultuvrra birra sáhtá eastadit vealaheamis sápmelaččaid.

Eanetlohku lea mearkkašan ahte Ráđdehus áigu bovdet Sámedikki ja Dásseárvu- ja vealahanáittardeaddji oktasaš rahčamii vealaheami vuostá sámi servodagas.

Eanetlohku lea positiiva dasa ahte Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta áigu kártet sámii lesbbaid ja homofiillaid eallinlági ja eallindili. Eanetlohku oaivvilda maiddá leat dehálažžan ahte Sámediggi bargá dásseárvoaššiiguin.

5. ÈÁLGOSERVODAT SÁMIID PERSPEKTIIVAS

5.1 Èoahkkáigeassu

Sámepolitihkka lea huksejuvvon dan vuođđoju-rdagii ahte sápmelaèèaid ja sámegiela geavaheddjiid erenoamáš dárbbut eanemus lági mielde galget leat oassi dábalaš almmolaš bálvalusain.

Danin lea ge buot dásiin almmolaš bálvalusdoaimmain stuora ovddasvástádus mii guoská dasa ahte vuhtiiváldit sámii beroštumiid iežaset doaimmain. Dat sisttisdoallá dan ahte galgá vuhtiiváldit sámegiela geavaheddjiid, ja dat sisttisdoallá maiddá dan ahte bálvalusbáikkiin ferte leat doarvái sámii kultur-máhttu vai máhttet diehtit mo bálvalusaid galgá heivehit nu ahte sámegiela ožžot buori ja seamma-dássásaš veahki go earát, iešguđet ásašus gos almmolaš bálvalusat leat.

Buot dásiin almmolaš orgánain lea ovddasvástádus vuhtiiváldit sámepolitihkalaš beroštumiid iežaset bargguin. Man viidát dat ovddasvástádus galgá doaimmat, vuolga das makkár doaimmas lea sáhka, muhto buohkat fertejit diehtit ahte dieid beroštumiid galgá vuhtiiváldit. Dat gáibida sistemáhtalaš lahkoneami. Ja plánaid ráhkademiid vuođđun ferte leat gelbbolašvuohta ja máhttu sámii diliid birra mat gusket guđege doibmii.

Ráđdehus háliida giddet stuorát fuomášumi dasa mo sámepolitihkalaš ulbmilat ja ásašuvvon vuoigatvuođat bohtet beaivválaš eallimis oidnosii buresbirgeaddji servodaga ortnegiid ja fálaldagaid bokte, vai sápmelaèèat oadjebasvuođas dihtet ahte sin dárbbut vuhtiiváldojuvvojit.

Strategiijat ja doaimbajit

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta áigu ovtas daid eará departemeanttaiguin maiddá ášši gullá, geahččat makkár vejolašvuođat Sámi allaskuvllas livčče bargoahtit eanet gelbbolašvuođanannema lohkanfálaldagaiguin, mat leat heivehuvvon almmolaš suorgái. Lohkanfálaldat sáhtta ovdamearka dihtii heivehuvvot oahpaheddjiide, dearvvašvuođa ja fuolahusbargiide, áššemeannuddjiide ja almmolaš hálddašemi jodiheddjiide, politiijaide ja kriminálafuolahussii, bargo- ja čálgoetáhttii jna.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta áigu, ovtasrádiid áššái gulli departemeanttaiguin, Sámedikkiin ja Sámi allaskuvllain geahčadit dálá dulkonbálvalusa ja árvvoštallat dárbbalaš doaimbajit njuovžilis dulkonbálvalusa ásahepmái. Dán okta-

vuodas berrejit árvvoštallojuvvot gažaldagat mat čatnasit dasa mo galgá oahčohit eanet ohppiid ohat dulkoahpahušii, galget go dulkkat oahččat lassii- ja joatkkaoahpu, lea go Sámi allaskuvlii ja Oslo allaskuvlii vejolaš ovtas bargat, ja mo dálá dulkaautoriserortnet lea.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta lea hábm- en stivrensignálaide Bargo- ja čálgodirektoráhttii mas geahččat mo etáhtta sáhtta gozihit sámegiela geavaheddjiid. Dánna lágiin háliida departemeanta geahččalit mo buorebut sáhtta sihkarastit ahte stáhtii gullelaš etáhtat vuhtiiváldet sámii dili iežaset doaimmaid plánenbargguin, ja go praktihkalaš doaimmaid hábmejit. Departemeanta áigu bargat viidáseappot ja doaimmahit vásáhusaid viidáseappot eará departemeanttaide.

Justiisadepartemeanta áigu bargat dan ovdii ahte go buorida heahtedieđihanbálvalusa, de lea maiddá dehálaš vuhtii váldit ahte sámegiela geavaheddjiin lea dárbbut sáhttit addit heahtedieđáhusaid iežaset gilli.

5.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, buohkat earret Ovddádusbellodaga miellahtut, lea ovttaoavivilis das ahte almmolaš orgánain lea dál beare unnán máhttu sámii áššiid birra. Eanetlohku háliida dadjat ahte lea dehálaš ahte bargoadit geain lea dárbbut sámegiela gelbbolašvuhtii, fállat gelbbolašvuođaloktema iežaset gelbbolašvuođaplánema ja rekruterema bokte.

Lávdegotti Olgešbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Gurutbellodaga miellahtut oaivvildit Sámi allaskuvla sáhtáši fállat almmolašvuođa suorgái heivehuvvon gelbbolašvuođanannema oahppofálaldagaid. Dát miellahtut háliidit muđui čujuhit man dehálaš Sámi allaskuvlla rolla lea, sihke diehtojohkimii ja dasa ahte hukset viidáseappot daid oahppofálaldagaid mat juo gávdnojit. Lea dehálaš Sámi allaskuvlii oahččat vejolašvuođa ásahtit alccesis sierra fálaldagaid. Dát miellahtut čujuhit dasa ahte allaskuvla sáhtta atnit ávkin dan infrastruktuurra mii sis lea sámii giella- ja kulturguovddážiin Norggas, ja ahte skuvla sáhtta guorahallat Internehttii huksejuvvon čovdosiid. Dát miellahtut oaivvildit Sámi allaskuvlla maiddá sáhttit váldit badjelasas barggu ja ovddasvástádusa loktet gelbbolašvuođa váilelaš dulkonbálvalusas, ja háliida čujuhit dasa ahte Sámi allaskuvla ieš háliida ráhkadit golmmajahkásaš dulkoahpu man sáhtta ovtastit dakkár gielalaš fáttáiguin go sámegiella, dárogiella ja eanjalasgiella main lea «mángga-kultuurra áddejupmi», ja mas maiddá leat fágadieđut dearvvašvuođa- ja sosiálfágas ja juridihkas.

Lávdegotti eanetlohku, buohkat earret Ovdádusbellodaga miellahtut, oaivvilda Sámi allaskuvlla sáhtášii fállat gelbbolašvuoda duon dán suor-gái servodagas, muhto háliida deattuhit doarvái ruhtajuolludeami daidda geatnegahtton bargguide. Eanetlohku lea duhtavaš dainna guovddáš rollain mii Sámi allaskuvlii lea jurddašuvvon stuorradiggedieđáhusa bokte.

Eará eanetlohku, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, čujuha dasa ahte Sámi allaskuvllas, mii lea áidna seiva sámegiela alit oahppoásahus, lea erenoamáš ovddasvástádus ovdánahttit sámegiela dieđalašgiellan ja sámi oahpaheaddjioahpu, ja dat lea guovddáš ásahus sámegiela ovdánahttimis. Allaskuvla lea maiddá dehálaš sámi giela ja kultuvrra gaskkusteamis, erenoamážit almmolaš surggiid ektui.

6. GIELDDAID JA FYLKKAGIELDDAID SÁMEPOLITIHKKA

6.1 Èoahkkáigeassu

Duohtavuodas lea sihke gielddaid ja fylkkagielddaid eiseváldiin seamma geatnegasvuohka go stáhta eiseváldiin èuovvut riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaid ja našunála rievtti sápmelaèèaid ektui Norgas.

Sápmelaččat leat eanaš gielddain unnitlogus, earret muhtun moatti gielddas. Dát lea hástalus gielddaid go lea sáhka das ahte politihkalaš eanetlogu mearridemiin maiddá galget vuhtiiváldit sámi beroštumiid.

Stáhta vuhtiiváldá gielddaid iešstivrejumi ja sámi servodaga regionnain stuora girjáivuoda, ja lea ge danin leamaš várrogas geatnegahttit báikkálaš ja regionnain álbmotválljen eiseváldiid váldit badjelasaset erenoamáš sámepolitihkalaš bargguide. Muhto stáhtas lea gal ovddasvástádus gozihit ahte sápmelaèèat ja iešguđet guovlluid sámi servodagat duođas besset oazžut buori ávkki dan ovdáneamis mii mañimuš logenar jagiin lea dáhpáhuvvan sámepolitihkas ja sámiid riektediliin. Maiddá Sámedikkis lea dát ovddasvástádus, danin go diggi lea njunuš orgána mii galgá árvvoštallat mo almmolaš politihkka váikkuha sápmelaèèaide.

Strategiijat ja doaibmabijut

Gielddain main orrot olu sápmelaččat, berre gielddaplánain duođalaččat bargat dan badjelii ahte láhčit dili nu ahte sámi kultuvra, ealáhusat ja servodateallin suodjaluvvo ja oazžu ovdánavjejoašvuodaid. Seamma láhkai berre dieid gažaldagaid dikšut maiddá regionála plánenbargguin. Sámi beroštumiid áimmahuššama galgá plánenbargguin

sáhttit dikšut seamma láhkai go eará dehálaš našunála ja regionála beroštumiid.

Lea hui dehálaš ahte gielddat láhèet dili nu ahte sámi kultuvra ja giella galgá suodjaluvvot ja ovddiduvvot maiddá gávpogiin ja stuorat báikkiin gos orrot olu sápmelaèèat. Dan sáhtta bargat go láhèa sámi fáldagaid mánáidgárddiide, láhèa sámegiela oahpaheami, dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusa, boarrásiidfuolahusa ja go ásaha báikkiid gos sápmelaèèat sáhttet hállat sámegiela ja hommát kultuvrralaš doaimmaiguin.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta bovde KS ja Sámedikki lagat ovtasbargui mas guorahallat gielddaid bargguide sámiide gullevaš áššiin. Dán oktavuodas lea dárbu čadahit kártenbarggu.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta áigu ovtas eará departemeanttaiguin maidda áššit gusket, árvvoštallat mo fylkkamáne bagadallandoaibma gielddaid ektui sáhtta ovddiduvvot sámiide guoskevaš áššiid oktavuodas.

Ráđdehus áigu áimmahuššat sámi beroštumiid hálddanšareforpma bokte.

6.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, earret Ovdádusbellodaga miellahtut, ballá, seamma go Ráđdehusge, ahte mángga gielddas eai vel váldde doarvái bures vuhtii sámi álbmoga beroštumiid ja dárbbuid.

Eanetlohku čujuha dasa ahte otná dilis eai gávdno makkárga systemáhtalaš čállosat dahje raporttat mat čájehivčče mo gielddain gozihit sámepolitihkalaš doaimmaid. Eanetlohku lea ovttaoaiivilis das ahte fylkkamáni berre gessojuvvot eanet mielde dán bargui. Eanetlohku háliida muđui čujuhit man dehálaš lea ahte fylkkamáni bearráigeahččá dan mii lea dárbbalaš sihkkarastin dihtii ahte gielddat dollet iežaset ovddasvástádusa, vrd. gustojeaddji lágaid.

Eará eanetlohku, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, čujuha dán oktavuodas iežaset mearkkašeamái Árvalus S. nr. 5. (2008–2009) mas lea sáhka oahpahušlágas geatnegahtton bearráigeahču birra gielddain gos lea sámegiela oahppit.

Dát eanetlohku čujuha girko- ja oahpahušlávdegotti eanetlohkomearkkašeamái Bušeahhtaárvalus S. nr. 12 (2008–2009), mas bivdet Máhttodpartemeantta gozihit gielddaid ovddasvástádusa sámi ohppiid oahpahušdili áimmahuššama. Dát eanetlohku bivdá departemeantta árvvoštallat bearráigeahččogo sámi ohppiid vuoigatvuodaid áimmahuššan ja leat go doarvái oahpponeavvut.

7. SÁMEDIGGI

7.1 Èoahkkáigeassu

Sámediggi áсахuvvui geassemánu 12.b. 1987-mannosaš lága nr. 56 Sámedikki ja eará sámi riektedilálašvuodaid (sámelága) vuodul.

Lea leamaš mearkkašahtti ovdáneapmi dain rámmaeavttuin mat leat mielde mearrideamen Sámedikki sajádaga ja doaibmanfriddjavuođa maŋŋágo sámeláhka mearriduvvui. Dehálepmosiid gaskkas leat hálddašandoaimmaid lassáneapmi, váldi addojuvvon sierralágaid vuodul, bušeahhtadili ovdáneapmi ja jagi 2005 ráđđádallanšiehtadus.

7.1.1 *Sámedikki organiseren, bargo- ja váldesuorgi*

Sámedikkis lea parlamentáralaš vuogádat, mas Sámedikki dievasčoahkkima eanetlohku vállje Sámediggeráđi. Sámediggeráđis lea politihkalaš ovddasvástádus Sámedikki oktilis doaimmas, dás maiddá dan hálddahušdoaimmas.

Sámedikki váldi juohkása guovttelágánin, lágas ja/ dahje láhkaásahusas mearriduvvon váldin ja váldin juohkit ekonomalaš doarjagiid. Dieđáhusas lea Sámedikki válddi, bargguid ja politihkalaš doaimma válddahallon.

7.1.2 *Stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš ráđđádallanšiehtadus*

Suoidnemánu 1. beavvi 2005-mannosaš gonagaslaš resolušuvnnain nannejuvvojedje ráđđádallanvuogit gaskal stáhtalaš eiseválddiid galget gus-tot oppa stáhtahálddahušii. Ráđđádallanvuogiid mearrádusa duogáš lea álgoálbmogiid vuoigatvuohta jerrojuvot áššiin mat sáhttet njuolgga váikkuhit álgoálbmogiidda. Dát vuoigatvuohta čuožžu ILO-konvenšuvnnas nr. 169 álgoálbmogiid ja čeardaálbmogiid birra iehčanas stáhtain, 6. artihkkalis.

Ráđđádallanvuogit leat dagahan ahte lea šaddan ođđa ja eanet formála oktavuoha stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki gaskii.

Vásáhusat ráđđádallanortnegiin leat eanaš posiitiivvat. Maŋŋga áššis lea duođaštuvvon ahte gulahal-lan mearridanvuođu hárrái lea dagahan geavtlaš ja ovttamielalaš eovdosiid, mat bures fuolahit sihke sámi ja eará servodatdeasttaid.

7.1.3 *Sámedikki ovttasbargu báikkálaš ja regionála eiseválddiiguin*

Sámedikki gaskavuoha gielddaide ja fylkka-gielddaide lea muhtun surggiin muddejuvvon láhkamearrádusaiguin.

Vaikko vel maŋga gieldda sámi guovlluin eai leat ráhkadan doaibmi sámepolitihkalaš doaibmabi-

juid, de lea Sámedikki ovttasbargu gielddaiguin ovdánan posiitiivvalaččat áiggi mielde.

Sámediggi lea maŋimuš jagiid ásahan doaibmi ja formaliserejuvvon ovttasbarggu sámi guovlluid fylk-kagielddaiguin ovttasbargošiehtadusaid bokte. Šiehtadusaid ulbmil lea nannet sámi kultuvrra, giela ja servodateallima, ja nannet fylkkagielddaide ja Sámedikki gaskasaš ovttasbarggu ja ovttasbargoarenáid, ja dan láhkai nanosmahttit barggu sámi ja regionálapolitihkalaš áššiiguin.

Sámediggi oassálastá regionála searvevuhtii (RUP) Finnmarkkus ja Romssa fylkkas. Ealáhušovddideami ovttasbargu čadahuvvo ovttasráđiid sihke Innovasjon Norgiin, fylkkagielddain ja fylkka-mánni ealáhušossodagain ja gielddaiguin.

7.1.4 *Sámedikki formála sajádat – čatnasanvuohki, fápmudeapmi ja bagadeapmi, bearráigeahčču ja vuodđolágalaš ovddasvástádus*

Bargojoavku geigii «Sámedikki formála sajádat ja bušeahttabargovuogit» raportta cuoŋománu 2007. Bargojoavku evttoha ahte Sámedikki dálá friddja sajádat berre formaliserejuvot, dat mearkkaša mearriduvvot lágas. Joavku háliida vuosttažettiin ahte Sámediggi luvvejuvvo stáhtas, dannego dát «dáidá leat buoremus dálá geavada olis ja dan oainnu olis ahte Sámediggi lea iešheanalis álbmotválljen orgána».

Ráđđehus lea árvvoštallan bargojoavkku evttohusa, ja atná vuodđun dan mearkkašahtti ovdáneami mii lea leamaš rámmaeavttuin ja hálddašangeavadis dan rájes go sámeláhka mearriduvvui ja Sámediggi áсахuvvui, èájeha ahte sámeláhka berre rievdaduvvot èielggasmahttin dihtii Sámedikki sierra ja friddja sajádaga.

Ráđđehusa árvvoštallama mielde eai leat mahkige formála hehttehusaid mat cakkašedje ásaheames Sámedikki sierra riektesubjektan. Ráđđehusa árvvoštallama mielde èatnasa eahpesihkarvuoha dasa makkár èoavddus livèèii buoremus Sámediggái guhkki vuollái.

7.1.5 *Sámedikki ja Ráđđehusa gaskasaš odđa bušeahttabargovuogit*

Sámediggi ráhkada juohke jagi iežas bušeahттаevttohusa ja dovddaha das iežas oainnu makkár odđa doaibmabijut dárbbasuvvojit nannet sámi giela, kultuvrra ja servodateallima. Sámedikki bušeahttadárbbut leat vuodđodokumeanta Ráđđehusa bargui áŋgiruššanevttohusaiguin sámepolitihkalaš suorggis.

Dieđáhusas èujuhuvvo ahte lea dehálaš ahte Sámediggi eanet go odne beassá mielde ráhkadit sámi ulbmiliidda bušehta ja Sámedikki bušehta.

STRATEGIIJAT JA DOAIBMABIJUT

Ráđđehus áigu álggahit láhkabarggu man ulbmil lea evttohit dárbbaslaš láhkarievdadusaid vai sáhtttá ásahtit Sámedikki sierra riektesubjektan, ja muđui heivehit lága dálá geavadii.

Ráđđehus áigu lámhēt diliid nu ahte ásahevvu ortnet bastevas ráđđádallančoahkkimat maidda oassálastet ruhtadanministtar, sámii áššiid stáhtaráđđi ja Sámediggi, ovdal Ráđđehusa vuosttaš bušehttakonferánssa. Dárkilet bargovugiid dasa mo dáid bušehttaráđđádallamiid galgá eadahtit ja maid dat galget sisttiset doallat, fertejit ráhkaduvvot ovtasráđiid Sámedikkiin. Ráđđehusa áigumuš lea ahte vuogit galget leat 2010 stáhtabušehta barggu vuodđun.

Go lea sáhka sámii kulturmuithálddašemi organiseremis, de lea Ráđđehus evttohan rievdadusa kulturmuitháldda §:i 28 mas láhkavuodđu fápmudit válddi Sámediggái aiddostahttojuvvo, gē. Od.prp. nr. 23 (2007–2008).

Ráđđehus ovddidii guovvamánus 2008 ođđa plána- ja huksenlága evttohusa (Od.prp. nr. 32 (2007–2008)), mas Sámediggi oazžu vuosteákkastallanvuogitvuodda ja das galgá leat seamma rolla plánemis go stáhta orgánain. Dán láhkai háliida Ráđđehus sihkkarastit ahte sámii beroštumit fuolahuvvojit plánabarggus.

Sámediggi oavvilda ahte váldi mearridit sámiediggeválgii guoski mearrádusaid berre addojuvvot Sámediggái. Bargo- ja searvadahttindepartemeantta áigumuš lea árvvoštallat dán gažaldaga dan láhkabarggu oktavuodas mii galgá álggahuvvot Sámedikki rievttálaš ja formála sajádaga birra. Sámediggeválgga ii leat vel oktage válgadutki dássázii dutkan. Bargo- ja searvadahttindepartemeantta háliida ovtasráđiid Sámedikkiin álggahit dakkár barggu boahhteáiggi válggaid oktavuodas.

7.2 Lávdegotti mearkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, buohkat earret Ovddádusbellodaga miellahtut, čujuha dasa ahte Sámedikki bušehta lea lassánan jeavddalaččat 31,7 milj. ruvnus 1990:s gitta sullii 311 milj. ruvdnui 2008:s. Ovdáneapmi čuovvu stáhta eiseváldiid ulbmila addit Sámediggái stuorát dadjamaša ja válddi áššiin mat erenoamážit beroštahttet sámii álbmoga.

Eanetlohku čujuha ráđđádallanvugiid main čuožžu ahte sámeáššiid stáhtaráđđi ja sámiediggepresideantta galgaba doallat ráđđádallančoahkkimiid juohke jahkebeali. Bastevas politihkalaš čoahkkimiin juohke jahkebeali galget meannudit diliid ja ovdánahttinárbbuid sámii servodagas, prinsihpalaš vuodđoáššiid ja proseassaid mat leat jođus. Sámediggi ja sámeáššiid departemeanttaid siskkáldas oktiiovdnenlávdegoddi galget maiddái doallat ráđđádallančoahkkimiid juohke jahkebeali. Eanet-

lohku diehtá ahte Sámediggi háliida eanet gulahalama ja oavviliid, ja bastevas ráđđádallančoahkkimiid ovdal Ráđđehusa vuosttaš bušehttakonferánssa.

Eará eanetlohku, Bargiiddbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga, Guovddášbellodaga ja Gurutbellodaga miellahtut, čujuha dasa ahte Ráđđehus áigu lámhēt diliid nu ahte ásahevvuortnet bastevas ráđđádallančoahkkimat gaskal ruhtadanministara, sámii áššiid stáhtaráđi ja Sámedikki ovdal Ráđđehusa vuosttaš bušehttakonferánssa. Dát eanetlohku lea ovttaoavviliid Ráđđehusain ahte livččii dehálaš Sámediggái eanet go ovdal beassat mielde ráhkadit bušehta sámii áigumušaide ja Sámedikki bušehta.

Dát eanetlohku diehtá ahte Ráđđehus áigu álggahit láhkabarggu man ulbmil lea evttohit dárbbaslaš láhkarievdadusaid, vai sáhtttá ásahtit Sámedikki sierra riektesubjektan. Dát eanetlohku vuordá dán barggu bohtosa ja mearrida iežas oavviliid gažaldagas galgá go Sámediggi šaddat sierra riektesubjektan go láhkabarggu evttohus lea gárvásit čielggaduvvon ja ovddiduvvo Stuorradikki meannudeapmái.

8. DEARVVAŠVUODDÁŠŠIT

8.1 Eoahkkáigeassu

Ráđđehusa ulbmil lea ahte álbmogis galget leat ovtadássásaš dearvvašvuodda- ja sosiálabálvalusfálaldagat beroškehtta gielalaš ja kultuvrralaš duogázis. Ráđđehus áigu ovtasbargovugiid bokte gaskal Dearvvašvuodda- ja fuolahusdepartemeantta ja Sámedikki sihkkarastit ahte sámii perspektiiva lea fárus go ráhkadit dearvvašvuodda- ja sosiálabálvalusaid sámii álbmogii.

Strategiijat ja doaibmabijut

Bajimus stáhtalaš strategiija lea jávkadit erohusaid dearvvašvuodabálvalusas ja ahte olles álbmogis galget leat dearvvašvuodda- ja sosiálabálvalusain seammadássásaš fálaldagat. Jus dien galgá olahit sámii álbmogii, de áigu stáhta bargat dan ala ahte sámii álbmot šattašii duhtavaččabut dearvvašvuodda- ja sosiála bálvalusaiguin. Dan áigu dahkat dutkama bokte ja go buorida gielddaid bálvváid máhtu ja go spesialistadearvvašvuodabálvalusaid eiggátvuodain stivre. Čuovvovaš doaibmabijut leat konkrehta gaskaoamit diekkár strategiijas:

Gielddat ja fylkkagielddat

– Dearvvašvuodda- ja fuolahusdepartemeantta áigu ovtasráđiid Dearvvašvuodadirektoráhtain ja fylkkamánniiguin nannet neavvuma ja bagadal-

lama gieldda ja fylkkagieldda bálvalusain mat gusket sámi álbmoga fáladagaide.

- Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta áigu ovttas Sámedikkiin árvoštallat mo sámi álbmoga várás dulkonbálvalus dearvvašvuodabálvalusain sáhtta šaddat buoret.
- Dearvvašvuodadirektoráhtta áigu álggahit dutkan- ja ovdánahttinproševttaid iešguđet geavaheaddjiavkkuide, maiddá sámi demeanssat olbmuid ektui. Dát áigumuš lea oassin oasseplánas fuolahuspláni 2015 – “Demeansaplána 2015 – buorre beaivi».
- Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta áigu ovttas Sámedikkiin ja sámi dearvvašvuoda- ja sosiálafágalaš birrasiiguin ásaht fáladaga mas sámi kultuvrralaš vásáhusat leat oassin. Dan dahká buoridan dihtii sámi buhcciid dikšunbohtosiid gárrendilleásahusain.
- Dearvvašvuodadirektoráhtta áigu ráhkadit materiálaid maid dearvvašvuodastašuvnnat ja skuvlla dearvvašvuodabálvalusat sáhttet atnit oassin buoridit bátnedearvvašvuoda sámi álbmogis.
- Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta áigu ovttasráđiid Sámedikkiin čielggadit lagabui mo dásseárvosaš dearvvašvuodabálvalusaid sáhtta vuhtiiváldit julevsámi ja lullisámi guovlluin.
- Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta áigu leat mielde ruhtadeamen ovdánahttinendoaimmaid ja maiddá ruhtadeamen ásahusaid main lea sámi gelbbolašvuolta dearvvašvuodabálvalusas.

Stáhta doaimmat

- Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta áigu nannet sámi geavahedjjiid mieldoaimmama stáhtalaš bálvalusain. Ovdamearkan dasa lea oasálastin dearvvašvuodafitnodagaid geavaheaddji-lávdegottiin.
- Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta áigu movttiidahttit Sámi dearvvašvuodadutkama guovddáža ain eambo dutkat áššiid mat gusket sápmelaččaid dearvvašvuhtii ja eallindillái.
- Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta áigu ovttasráđiid Stáhta dearvvašvuodaberráigeahču in guorahallat man muddui bearráigeahču váldá vuhtii sámi álbmoga vuogiatvuodaid dearvvašvuodaveahkehepmái ja maiddá mo vuogiatvuolta dárbbalaš dearvvašvuodaveahkkái doahttaluvvo.
- Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta áigu regionála dearvvašvuodaásahusaid bargodokumeanttain oainnusin dahkat dan ahte sámi buhcciid vuogiatvuodát ja dárbu heivehuvvon bálvalusaide galget háliiduvvot ja oidnot plánemis, čielggademiin ja go mearrádušat dahkkojuvvojit.

8.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, buohkat earret Ovdádusbellodaga miellahtut, čujuha dasa ahte jus dearvvašvuodafáladagaid kvalitehta galgá buorránit, de eaktuduvvo ahte gávdnojit doarvái bargit geain lea gelbbolašvuolta sámi gielas ja kultuvrras.

Eanetlohku lea mearkkašan ahte Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta áigu leat mielde ruhtadeamen dearvvašvuodabálvalusain sihke ovdánahttinendoaimmaid ja ásahusaid main lea sámi gelbbolašvuolta. Eanetlohku čujuha dasa ahte leat olu hástalusat psykalaš dearvvašvuodas, maiddá sámi guovlluin, ja háliida deattuhit man dehálaš lea gelbbolašvuoda das loktet.

Eanetlohku čujuha Mánáidáittardeaddji skábmamánu 17.b. 2008 beaiváduvvon notáhtii, mas čállo ahte áittardeaddji lea duhtavaš bargguin mii dahkkui Guovdageainnu suohkanis maŋŋá go iešguđetlágan veagalváldináššit bohte albmosii.

Eanetlohku háliida deattuhit man dehálaš lea ahte buot gielddain leat plánat, eastadeaddji doaibmabijut ja vearroдахккoproblematihkkii dustehus.

Eanetlohku čujuha dasa ahte leat dehálaš dearvvašvuodadoaimmabijut álggahuvvon sámi álbmoga ektui, earret eará psykalaš dearvvašvuoda buoridanplána bokte. Eanetlohku diehtá ahte barggus leat ain hástalusat, earret eará go veahkkebálvalusain lea váilevaš kultuvrralaš ja gielalaš áddejupmi ja gelbbolašvuolta. Eanetlohku oavvilda leat dehálažžan atnit fuola eastadeaddji ja divššodeaddji veahkebarggus, erenoamážit dat mii lea jurddašuvvon sámi mánáide ja nuoraide. Stuoat kultuvrralaš áddejupmi lea dán oktavuodas dehálaš.

Lávdegotti Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Gurutbellodaga miellahtut oavvildit dál fertet dearvvašvuodaásahusaid dulkonbálvalusa buoridit. Dán áigodagas lea beare unnán dahkkon gávnnahtit konkrehta čovdosiid mo buoridit sámi buhcciide dulka-fáladagaid. Gulahaladettiin dearvvašvuodaásahusaiguin galgá sámi álbmogis leat vejolašvuolta hállat iežaset giela, jus dan dáht-ožit. Sáme-gielat boarrásiid gaskkas leat olusat geat eai ádde, eaige máhte dárogie-la, ja sidjiide ferte dáhkiduvvot dulkon- ja diehtujuohkin-fáladat iežaset gillii. Čálalaš gažaldagas dearvvašvuoda- ja fuolahusministarii Dokument nr. 15:1259 (2006–2007):s ovddidii Gurutbellodaga áirras, Vera Lysklætt, otná váilevaš dulkonbálvalusa, ja dearvvašvuodaministtar dovddastii dalle ahte sámi álbmoga hárrái ii leat dulkon dearvvašvuodabálvalusas doarvái buorre.

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, čujuha dasa ahte Bargo- ja searvadahttindepartemeanta áigu

ovttasráđiid guoskevaš departemeanttaiguin, Sámedikkiin ja Sámi allaskuvllain, geahčadit dálá dulkonbálvalusa ja árvoštallat makkár doaibmabijuid lea dárbu čađahit, vai šattašii bures doaibmi dulkonbálvalus.

9. SÁMI MÁNÁID JA NUORAIID BAJÁŠŠADDANDILLI

9.1 Èoahkkáigeassu

Ráđdehusa mihttomearri lea ahte sámi mánát ja nuorat galget beassat šaddat bajás oadjebasvuodain iežaset kultuvrii, gillii ja identitehtii.

Mánáidáittardeaddjis lea Mánáidkonvenšuvnna artihkkala 30 bokte ovddasvástádus gozihit sámi mánáid ja nuoraid vejolašvuoda bealuštit iežaset kultuvrra. Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta nannii 2007:s Mánáidáittardeaddji bušeahta sihkkarastin dihtii buoret gelbbolašvuoda sámi áššiin. Áittardeaddjis lea 2008 rájes iežas ráđdeaddi geas lea fágalaš ovddasvástádus sámi mánáin ja nuorain, našunála unnitlohkoálbmogiin ja dain mánáin geain lea mánggakultuvrrat duogáš. Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta áigu sihkkarastit ja nannet sámi mánáid vuoigatvuodaid ja danne áigu ain leat fárus nannemin Mánáidáittardeaddji gelbbolašvuoda sámi áššiin.

Sámediggi geahččala ráhkadit buriid ja dássidit bajásšaddaneavttuid sámi mánáide ja nuoraide. Go juhket doarjagiid, de vuoruhit mánáid ja nuoraid. Sámi festiválat main leat sámi mánát ja nuorat geat ovdanbuktet lávlagiid jna, dahje gos leat ovdanbuktimat sin várás, sii ožžot doarjaga, nu maiddá teáhterdoaimmat. Sámediggi doarju Infonuorra diehtujuohkinkantuvrra, mii lea sámi nuoraide.

Sámediggi hálddaša sierra doarjjaortnega mánáid bajásšaddandiliide.

Sámi nuoraidorganisašuvnnat leat ožžon doaibmaruđa Mánáid- ja dásseárvodepartemeantta juolludanortnegis vuođodoarjjan eaktodáhtolaš mánáid- ja nuoraidorganisašuvnnaide.

9.1.1 Mánáidsuodjalus

Mánáid-, nuoraid- ja bearašetahtas, davvi regiovnínas (Álttás), lea erenoamáš ovddasvástádus addit sámi álbmogii buori mánáidsuodjalanbálvalusa. Doaimmas lea mihttomearri ahte mánáidsuodjalus galgá áimmahuššat sámi perspektiivva go bargá sámi mánáiguin ja bearašiguin. Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta lea juolludanreivve bokte deattuhan ahte stáhta mánáidsuodjalus galgá vuhtiiváldit sámi perspektiivva ja das galgá leat máhttu sámi mánáidsuodjalusa birra.

STRATEGIJJAT JA DOAIBMABIJUT

- Mánáid-, nuoraid- ja bearašetahta galgá ain fuolahit dakkár mánáidsuodjalusa mas lea máhttu ja mii váldá vuhtii kultuvrra. Galgá maiddá fuolahit sámi álbmogii buori mánáidsuodjalusfálaldaga ee. lágaid ja politihkalaš njuolggadusaid mielde. Olles riikkas ferte dehálažžan atnit gelbbolašvuoda háhkama, go sámi álbmot orru mieh-tá riikka.
- Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta áigu mángggajagát máhtto- ja gelbbolašvuodaprográmma bokte, mii álggahuvvui 2007:s, leat mielde nannemin gielddaid gelbbolašvuoda ee. Sámi guovlluid mánáidsuodjalusas.
- Mánggat sámi gielddat galget 2008:s oazžut fáldaga oahppat bearašeoahkkima birra. Modealla maiddá heive go galgá fidnet biebmoruovttu máná fierpmádagas.
- Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta áigu Sámedikkiin ságastallat boahteveš strategiijaid birra mo nannet mánáidsuodjalusa gelbbolašvuoda sámi mánáidsuodjalusas.

9.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, buohkat earret Ovddádusbellodaga miellahtut, diehtá ahte mánáidsuodjalusas lea stuorra váilevaš máhttu sámi mánáid birra, ja ahte dat máhttu mii gávdno, eanaš lea Finnmárkku diliid birra.

Eanetlohku čujuha dasa ahte lea ásahuvvon áššedovdilávdegoddi, (Befringlávdegoddi), mii galgá geahčadit mánáidsuodjalusa bálvváid oahpu sisdoalu. Eanetlohku vuordá lávdegotti rávvagiid.

Lávdegotti Gurutbellodaga miellahttu oaivvilda ahte sámi mánáid vuoigatvuodát eai álo áimmahuššojuvvo dál doarvái bures mánáidsuodjalusas. Ovddeš mánáid- ja dásseárvoministtar Karita Bekkemellem dovddastii iežas čálalaš vástádusas dán miellahttui Dokument nr. 15:198 (2006–2007):s ahte sáhtta leat hástalussan duohtandahkat vuoigatvuodaid duohta dilis. Seamma stáhtaráđđi vástidii maiddá gažadanbottus miessemánus 2007:s dán miellahttu gažaldahkii, ahte bearašeoahkkii ii leat vel cieggan vuohkin mo sámi bearašiid veahkehit. Skábmamánus 2008:s vástidii dálá mánáid- ja dásseárvoministtar Anniken Huitfeldt dán seamma miellahttu interpellášuvnnii čielga ”jo” dasa ahte bearašeoahkkimat berrejit geavahuvvot eanet sámi bearašiid mánáidsuodjalusaššiin.

Dát miellahttu oaivvilda dál leat áigi oazžut mánáidsuodjalusbálvalusa, mii sihkkarastá ahte sámi mánáid vuoigatvuodát áimmahuššojuvvojit ollislaččat. Dađibahábut lea beare unnán dáhpáhuvvan dán stuorradiggeáigodagas, vaikko vel Gurutbellodat

lea váldán ovdan ja čuvgehan dán váttisvuođa mángga geardde. Mánáidsuodjalus fertte bearašoaikkii sámi bearrašiid ektui farggamusat sajáiduvvat vuohkin mo bearrašiid veahkehit. Bearašoaikkii lea mearridanmodealla mas mánáidsuodjalus addá stuorrabearraši ja máná dahje nuora fierpmádahkii vejolašvuođa ieš fuobmát čovdosiid ja váldit ovddavástádusa čadahit daid. Sámi bearrašat leat dávjá stuorra bearrašat olu bearašlahtuiguin, geain leat lagaš oktavuoddat. Sámi mánná gii váldo eret iežas váhnemiin, ja biddjo dáža ja dárogielat biebmoruktui, mii dasa lassin soaitá leat guhkkii eret ruovttubáikkis, ii dušše masse iežas váhnemiid ja vejolaš oappáid ja vieljaid, muhto massá maiddái vejolašvuođa ovddidit iežas sámi giela ja kultuvrra – massá namalassii olles iežas identitehta. Mángga láhkai massá son buot – ja nie ii sáhte dán riikka mánáidsuodjalusbálvalus mii galgá buoremus láhkai fuolahit máná, šat doaimbat.

10. MÁNÁIDGÁRDDIT

10.1 Èoaikkáigeassu

Ráđdehusa mihttomearri lea nannet sámegeiela anu ja láhèit dili dakkárin ahte sámi mánát vásihit sámegeiela ja dárogeiela ovtadássásaš giellan. Danne lea dehálaš ahte sámi mánát ožžot dakkár mánáidgárddefálaldaga, mii nanne sin sámegeiel ovdáneami.

Ulbmil dainna erenoamáš doarjagiin sámi mánáidgárddefálaldahkii lea dagahit dan ahte sámi mánát galget beassat ovddidit sámi giela ja kultuvrra mánáidgárddis. Eará doarjagat mat mannet dasa ahte movttiidahttit eambo mánáidgárdesajiid háhkat ja ruhtadit doaimma, gusket sámi mánáidgárdiide seamma olu go dáža mánáidgárdiide.

2007:s ledje 41 sámi mánáidgárdi Norggas main ledje sullii 1000 sámi máná.

Strategiijat ja doaimbijut

- Mánáidgárdi Gelbbolašvuodastrategiija goziheapmin áigu Máhtdepartemeanta bovdet Sámedikki ovttasbargat dakkár doaimbijuid ektui, mat leat jurddašuvvon sámi mánáidgárdesuorgái, ee. bearráigeahču ektui.
- Máhtdepartemeanta áigu guorahallat dárbbu háhkat sámi giella- ja kulturgelbbolaš pedagogaš mánáidgárdesajiid go juolluda gelbbolašvuodarudaid mánáidgárdesuorgái.
- Máhtdepartemeanta áigu 2008 rájes álggahit juohke jagi hálddahušlaš ovttasbargočoaikkimiid Sámedikkiin, mat dollojuvvojit guovtti geardde jagis ja mat leat sámi mánáidgárdesuorggi hástalusaid ja doaimbijuid birra.

10.2 Lávdegottit mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, buohkat earret Ovddádusbellodaga miellahtut, čujuhit dasa ahte lea stuorra hástalus háhkat sámegeielat mánáidgárdesajiid, ja ahte Sámi allaskuvllas, mii lea áidna allaskuvla dáinna oahpposurgiin, eai leat buot jagiid leamaš doarvái ohccit álggahit ovdaskuvlaoahpaheaddjeoahpu. Eanetlohku diehtá ahte allaskuvla viggá odđa vugiid mielde háhkat studeantaid, ee. gáiddusoahppolágideami ja liigeoahppofálaldagaid bokte. Dán barggu berre ain eanet buoridit. Eanetlohku čujuha muđui iežas mearkkašemiide 11. čuoggás vuoddoahpahusa birra.

11. VUODDOOAHPAHUS

11.1 Èoaikkáigeassu

Jus sámegeiella galgá ovdánit ja ođđasis virkkosmahttojuvvot ealli hállan- ja èállingiellan, de fertte sámi álbmogis leat voigatvuohta oazžut oahpahusa sámegeilli. Dasa lassin addá vuoddooahpahus sámi álbmogi vejolašvuodaid välljet alit oahpu iežas gilli. Danin lea ge bures heivehuvvon oahppofálaldat hui guovddážis sámegeiela boahpteáiggi mearrideaddjin.

Mii guoská servodahkii muđui, de bidjá našunála oahppoplánaid sámi sisdoallu vuodu man ala hukse eanet dieđuid sámi dilálašvuodaid birra Norggas oppalaèeat.

Ohppiid logu lassáneapmi geat välljejit sámegeiel oahpahusa, čájeha makkár dili sámegeielas lea Norggas. Ráđdehusa mihttomearri lea oazžut eanebuid välljet sámegeiel oahpahusa. Jus dien mihttomeari galgat joksat, de ferttejit gielddat ja fylkkagielddat láhčit dili nu ahte sii geat háliidit sámegeiel oahpahusa, ožžot dohkálaš oahppofálaldaga. Buori oahpahusa eaktun lea ahte leat gávdnamis buorit oahpponeavvut ja ahte gávdnajit doarvái oahpaheaddjit geain lea gelbbolašvuohta oahpahit sámegeilli. Dat lea hástalus mainna Ráđdehus áigu ángirit bargat.

11.1.1 Sámedikki rolla, ovddasvástádus ja doaimmamušat oahpahussuorggis

Lea vuostažettiin oahpahuslága § 6–4 mii čilge makkár váldi Sámedikkis lea oahpahussuorggis. Lea Sámedikki ovddasvástádus ráhkadahttit oahppoplánaid sámi ohppiide vuoddoskuvllas ja sámegeiel oahpahussii ja dihto sámi fágaide joatkkaskuvllain. Sámedikkis lea maiddái ovddasvástádus njuolggadusaid bokte mearridit sámi sisdoalu iešgudet fágasurgiide.

Sámediggi galgá maiddái pedagogalaèeat bagadallat ja juohkit dieđuid sámi oahpahusa birra. Sámediggi bargá maiddái sihkkarastit ahte gávdnajit sámi oahpponeavvut main lea kvalitehta, diggi hálddaša doarjagiid mat gullet oahpponeavvuid ráhkadea-

pmái, juohká dieđuid oahpponeavvuid birra skuvllaide ja mánáidgárddiide, ja sáhtta maiddá luokat oahpponeavvuid skuvllaide ja mánáidgárddiide. Sámediggi hálddaša mánggalágan stipeandaortnegiid oahpahussuorggis.

Máhtdepartemeanta oktavuodain Sámedikkiin, geavaha Máhtdepartemeanta vuodđun Sámedikki ja stáhtii gullevaš eiseválddiid ráđđádallan-soahpamuša. Muđui čađahuvvojit fásta ságastallan-čoahkkimat hálddahušdásis gaskal Sámedikki ja departemeanta.

11.1.2 Sámegiella vuodđooahpahas

Stáhtas lea bajimus ovddasvástádus gozihit ahte vuodđoskuvlla oahppit ožžot sámegiel oahpahasu maid sis lea vuoigatvuohta oažžut, beroškeahhtá gos sii orrot. Stáhtas lea maiddá ovddasvástádus gozihit ahte addojuvvo oahppu Máhttoloktema/Sámi Máhttoloktema oahppolánaid mielde.

Oahpahaslága 6. kapihtala mielde lea sámi guovlluid mánáin geat leat vuodđoskuvlaagis juohkehaešas vuoigatvuohta oažžut sámegiel oahpahasu ja oahpahasu sámegillii. Olggobealde sámi guovlluid lea ohppiin vuoigatvuohta oažžut diekkár oahpaheami jus gielddas leat unnimusat logi máná geat dan gáibidit, ja jus joavkkuide báhcet viidáseappot unnimusat guhtta oahppi, g.e. oahpahaslága § 6–2. Departemeanta oaidná ahte go sámegiel oahpahas lea geatnegahttojuvvon lága bokte, de dat lea váikkuhan dasa ahte sámi mánát ja nuorat geavahišgohtet eatnigiela-set eanet oadjebasvuodas buot oktavuodain. Dasa lassin addá dákkár oahpaheapmi sidjiide eanet ipmárdusa ja dieđuid iežaset kultuvrra birra, mii fas dagaha ahte sii leat atnigoahtán iežaset duogáža olu eanet árvvus go ovdal dahke. Sii ožžot maiddá vejolašvuoda fievrredit árbevieruideaset viidáseappot.

Sápmelaččain geat leat čađaheamen joatkkaoahpahasu lea vuoigatvuohta oažžut sámegiella oahpahasu, g.e. oahpahaslága § 6–3. Sihkkarastin dihtii ahte sámegielat oahppit/oahpahallit joatkkaoahpahasu ožžot dan oahpu maid sis lea vuoigatvuohta oažžut, addojuvvojit sierra doarjagat dien ohppui.

STRATEGIJAT JA DOAIBMABIJUT

Máhtdepartemeanta áigu ráđđádallat Sámedikkiin daid oahppodoaimmaid birra maid leat jurdda álggahit.

- Máhtdepartemeanta áigu kártet man muddui oahppit eai oaččo vuoigatvuođaideaset mielde oppalaš sámegiella oahppofálaldagaid ja mo dien dili sáhtási buoridit.
- Go sámegiella ja kultuvra fága ii leat váldojuvvon mielde Máhttoloktemii, de leat oktiibuot veaháš unnit oahppit geat válljejit sámegiel oahpahasu. Departemeanta áigu čuovvut dán ovdán-

eami ja geahččat dan ovttas dainna iskkademiin maid golmma davimus fylkka fylkkamánnet dáhttot álggahit, man ulbmil lea čuovvut man olu oahppit válljejit sámegiella.

- Departemeanta áigu álggahit ohppiidiskadeami geahččan dihtii mo sámi oahppit vuodđooahpahasu, maiddá olggobealde sámi guovlluid, vásihit iežaset oahppodili. Departemeanta áigu árvvoštallat livččii go vejolaš láchit dili nu ahte eanebut geat háliidivčče oahpahasu sámegillii, sáhtásedje dan oažžut, omd. gáiddusoahpaheami bokte. Vuosttažettiin áigu departemeanta buoremus lági mielde láchit dili nu ahte buohkain gain lea vuoigatvuohta oažžut sámegiel oahpahasu, ožžot dan.
- Go joatkkaskuvllas badjána beroštupmi sámegiel oahpahasu, de šaddá maiddá eanet fuomášupmi fálaldagaid kvalitehtii. Danin áigu departemeanta ain čuovvut ovdáneami ja bearráigeahččat ahte fálaldagat leat ohppiid vuoigatvuođaid mielde.
- Evttohusaid vuodul mat leat boahtán bargojoavkku raporttas mii lea árvvoštallan stáhta sámi joatkkaskuvllaid hálddašnovddasvástádusa ja Sámedikki mearrádusaid vuodul áššis, áigu Máhtdepartemeanta ovttas Sámedikkiin, Finnmárkku Fylkkamánniin ja Finnmárkku fylkka-gielddain gávnnaht mo hálddašnovddasvástádusa buoremus lági mielde sáhtta áimmahuššat.
- Departemeanta áigu gozihit ahte čohkkejuvvo eanet máhttu dan birra makkár dárbbut rávisolbmui lea oažžut sámegieloahpu, ja man olu rávisolbmot ožžot dakkár oahpahasu.
- Máhtdepartemeanta ja Oahpahasdirektoráhtta áigot, ovttas Bargo- ja searvadahttindepartementain álggahit prošeavtta mas galgat geahččat sápmelaččaid dili geat iežaset eatnigielas leat analfabehtat. Sámediggi bovdejuvvo searvat dán prošehtii. Berre árvvoštallat ovttasbarggu alfabehitserenkampánjain maid Romssa fylkka-giella ja Sámediggi leat jurddašan álggahit.

11.1.3 Gáiddusoahpahas

Oahpahasláhka addá vejolašvuoda láchit sámegiel oahpaheami eará vugiid mielde go ii leat vejolaš gávdnat oahpaheadji geas lea sámegiel gelbbolašvuota. Diekkár mállet oahpaheapmi sáhtta leat gáiddusoahpahas/neahttaoahpaheapmi, hospiteren/guosseoahppin muhtun sámi skuvllas ja ahte lea mátkkošteaddji oahpaheadji/guosseoahpaheadji.

STRATEGIJAT JA DOAIBMABIJUT

- Ráđđehus áigu bargat viidáseappot áššiin ahte buot ohppiide, geat eai sáhte čuovvut dábaláš oahpaheami, galgá fálluojuvvot gáiddusoahpahasu ja ahte dan kvalitehta galgá leat buorre,

beroškeahhtá gos oahppi orru ja guđe guovllu sámegiela geavaha.

- 2008 mielde galgá Oahpahusdirektoráhtta ráhkadit sámi gáiddusoahpahussii plána.
- Iešguđetlágan prošeavttaid vásáhusaid vuodul áigu departemeanta oččodit áigái dábálaš ja sihkkaris gáiddusoahpahusa jodiheami buot golmma sámegillii.

11.1.4 Máhttoloktema ja Sámi Máhttoloktema (LK06-S) oahppoplánaid ovddideapmi ja atnui váldin

Dalle go oahpahušláhka bođii fápmui 1999, de oaèeui Sámediggi olu eanet dadjamuša ja ovddasvástádusa oahppoplánaid ráhkadeamis.

Sámedikkat Norggas, Ruotas ja Suomas leat mearridan ráhkadit oktasaš davviriikkalaš oahppoplánaid earet eará sámegillii ja duodjái.

STRATEGIJJAT JA DOAIBMABIJUT

- Ráđdehus áigu joatkit rájáidraštá skuvlaovttasbargguin sámi guovlluin.
- Ovttrasrádiid Sámedikkiin ráhkaduvvojit sierra rámmaeavttut mat gusket našunála lohkan-geahččalemiide sámegielas.

11.1.5 Sámi oahpponeavvut

Eaktun dasa ahte skuvla galgá nagodit addit ollislaš oahppofálaldaga sámi ohppiide, lea ahte gávnojit oahpponeavvut sámegillii. Sámi Máhttoloktema atnui váldin, man čuvvo ođđa oahppoplánat, lea dagahan ahte lea šaddan stuorát dárpu sámi oahpponeavvuide eanaš fágain. Dál lea nu ahte gávnojit beare unnán sámi oahpponeavvut mat heivešedje Sámi Máhttoloktemii.

Joatkkaoahpahusa váste leat ráhkaduvvon oahpponeavvut dušše muhtun vuoruhuvvon fágaide.

Sámediggi lea čadahan olggobealde árvoštallama mii guoská doarjjaortnegiid ja sámi oahpponeavvuid strategiijaplánii. Árvoštallan čájeha ahte Sámedikki doarjjaortnegat eai leat doaibman dohkálaččat.

STRATEGIJJAT JA DOAIBMABIJUT

- Departemeanta áigu 2008 giđa mielde, ovttas Sámedikkiin, nammadit bargojoavkku mas galget leat mielde oalle viidát ovddasteaddjit. Bargojoavku galgá ráhkadit plána mo vuodđooahpahussii ráhkadahttit oahpponeavvuid. Bargojoavku galgá maiddái geahčadit ahte sáhtášii go eanet jorgalit dárpu skuvllaid oahpponeavvuid ja heivehit daid Sámi Máhttoloktema ulbmiliidda. Bargojoavku galgá maiddái árvoštallat ruđalaš arvvosmahttimiid mat sáhtášedje iešguđetlágan fágabirrašiid movttášahttit sear-

vat buvttadit lasi oahpponeavvuid sámegillii. Dát plána galgá buohtastahttot Sámedikki oahpponeavvuid strategalaš plánain.

- Departemeanta áigu ovttas Sámedikkiin geahččat árvoštallama ja dárkileappot guorahallat mo oahpponeavvuid ráhkadandoarjagat leat doaibman, ja mo ovdánahttima ja doarjjaortnegiid goziheami sáhtášii buoridit.
- Departemeanta áigu, ovttas Oahpahušportálain www.utdanning.no, kártegoahtit ja čohkkegoahtit ovttasadjái dieđuid main oaidná makkár prentejuvvon ja digitála sámi oahpponeavvut leat gávnamis. www.utdanning.no siidduide galgá ásahuvvot sierra neahttabáiki sámi oahpponeavvuide.

11.1.6 Gelbbolašvuodanannen

Máhttoloktema atnui váldima oktavuodas sirdii Ráđdehus 2 milj. ruvno Sámediggái, oahpaheddjiid gelbbolašvuodanannemii geat oahpahit sámegillii ja sámegielas.

Go galge Máhttoloktemii oahppoplánaid implementeret, de leat hui olusat ohcalan našunála oahppoplánaide materiálad mat muitalit sámi sisdoalu birra. Sámi allaskuvla lea ráhkadan čállosa našunála oahppoplánaid sámi sisdoalus, go riikka oahppoeiseválddit sin dáhtto dan bargat. Gávnos čáluš galgá juohkit dieđuid ja movttiidahttit sámi sisdoalu birra. Dat lea jurddašuvvon dego lassioahppun ja fágabálvváid oahpahušsan.

STRATEGIJJAT JA DOAIBMABIJUT

- Láhčín dihtii dili našunála gelbbolašvuodanannemii, de lea Oahpahušdirektoráhtta addán Sámi allaskuvllii bargun hutkat vuogi mo galggašii fállat lassioahpu oahpaheddjiide Máhttoloktema sámi sisdoalu birra. Dán bargui lea Gávnos duogášin.
- Departemeanta mielas lea dehálaš nannet sámegiell lohkan-oahpahuš ja áigu ovttrasrádiid Sámi allaskuvllain árvoštallat mo dien buoremusat sáhtášii áimmahuššat.

11.1.7 Oahppolihtit ja fálaldagat rávisolbmuide

Gávnojit guokte sámi oahppolihtu, Sámi oahppolihttu (SOL) ja Mearrasámiid oahppolihttu (SSF) maid váldoulbmil lea oahpahit sámegiela ja kulturárbbi.

Muhtumat dain eará oahppolihtuin, nugo omd. Folkeuniversitetet, fállá maiddái oahpahuš sámegielas, dávjá gáiddusoahpahušsan. Sámi giellaguovddážat leat maiddái ásahusat mat lágaidt iešguđetlágan kurssaid rávisolbmuide.

Basiskompetanse i arbeidslivet prógramma (BKA) bokte leat addon doarjagat vuodđooah-

paheapmái matematihkas, lohkamis ja čállimis sámegillii ja dárogillii ja IKT, maid maiddái sámi searvit/bargit leat jodihan.

11.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, buohkat earret Ovddádusbellodaga miellahtut, diehtá ahte beroštupmi sámegieloahpahussii lassána, muhto ahte dálá studeantaid lohku lea unni dárbbuid ektui. Eanetlohku háliida mearkkašit ahte mánáidgárdiid ja vuoddoskuvllaid dilít bearihit stuorát dárbbu oahppan sámegieloahpaheddjiide, sihke skuvllain ja rávisolbmuid oahpahusas. Eanetlohku čujuha iežas mearkkašemiide 12. čuoggás alit oahpu ja dutkama birra.

Lávdegotti Olgešbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Gurutbellodaga miellahtut lasihit ahte Sámi allaskuvla ovdal lea ráhkadan našunála geahččalemiid sámegillii, muhto dát bargu bisánii Ráđđehusa váilevaš ruhtademiid geažil 2006 rájes. Dát miellahtut dihtet ahte Oahpahusdirektoráhtta lea ožžon bargun ráhkadit našunála lohkeageahččalemiid sámegielas ohppiide geain lea sámegiella vuosttašgiellan, ja ahte sullasaš barggu plánejit joatkit. Dát miellahtut oaivvildit dehálažžan geavahit ja buoridit dan barggu ja gelbbolašvuoda mii Sámi allaskuvllas lea dán suorggis. Dát miellahtut oaivvildit Sámi allaskuvlla fas galgat ráhkadišgoahit našunála geahččalemiid sámegillii, ja ahte Ráđđehus johtilit bidjá ruđaid dán bargui.

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, deattuhit buriid kvalitehtaárvoštallanvugiid mearkkašumi, ja ahte našunála geahččalemit leat guovddážiis dán oktavuodas. Našunála geahččalemiid árvoštallama maŋŋá fertejedje buoridit geahččalemiid, ja danne gaskkalduvai dat 2006:s. Sámi ohppiid ektui leat dárbbášan guhkit proseassa go muđui vuoddoskuvlla eará ohppiide čielggadit našunála geahččalemiid vuodu. Mánŋa fágalaš hástalus lea go galgá ráhkadit našunála geahččalemiid lohkamis sámegillii ohppiide geain lea sámegiella vuosttašgiellan, ee. metodalaš gáibádušat geahččaladdamii ja ohppiidlogu sturrodahkii. Eanetlohku lea vuohtán ahte Máhttodepartemeanta, Oahpahusdirektoráhtta, Sámediggi ja Sámi allaskuvla gulahallet bures dán birra. Eanetlohku čujuha Máhttodepartemeantta geasemánu 18.b. 2007 bargahanreivii Oahpahusdirektoráhttii mas ee. čuožžu:

“Departemeantta vuodđoprinsihppa lea ahte buot oahppit norgga skuvllas galget čadahit našunála geahččalemiid earret sii geat láhkaásahusa njuolgg-

dusaid mielde leat luvvejuvnon našunála geahččalemiin. Sii eai dárbbáš. Oahppit geain lea sámegiella vuosttaš- dahje nubbingiellan, berrejit čadahit seamma olu našunála geahččalemiid go eará oahppit,” ja viidáset: “Našunála geahččalemit lohkamis sámegillii galget gárvásat čadahuvvot vuosttaš geardde 2009 čavčča. Geahččalemiid rámmaeavttut ja geahččalemit galget ráhkaduvvot davvisámegillii ja jorgaluvvot lullisámegillii ja julevsámegillii.”

Eanetlohku čujuha man dehálaš lea háhkat vuodđogálggaid sámegiela lohkamis, čállimis ja njálmmálaš ovdanbuktimis. Eanet gaskaomiid ferte váldit atnui sihkkarastin dihtii oahpahusa kvalitehta ja joatkaga. Eanetlohku čujuha dan oktavuodas eanetlohkomearkkašeamái girko-, oahpahus- ja dutkanlávdegotti Bušeahhta-árvalus S. nr. 12 (2008–2009) mas čuožžu:

”Eanetlohku lea mearkkašan ahte Sámi allaskuvla áiggošii ásahtit našunála gealboغوovddáža sámegiela fágii. Eanetlohku dáhttu Ráđđehusa árvoštallat dán.”

Lávdegotti Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Gurutbellodaga miellahtut čujuhit dasa ahte guovddáš eiseváldiin lea ovddasvástádus sealluhit ja ráhkadit sámi kultuvrra ja giela. Dát máksá sis lea ovddasvástádus sámi ohppiin vuodđooahpahusas. Lea hirbmat dehálaš sámi mánáide ahte gielalaš identitehta áimmahuššojuvvo ja nannejuvvo. Sámi ohppiin lea vuoigatvuohta odastuvvon oahpponeavvuide mat leat heivehuvvon Sámi Máhttoloktemii. Sámi oahpponeavvuid ráhkadeapmi ferte danne vuoruhit sihkkarastin dihtii buori oahpahusa sámegielas ja sámegillii. Dát guoská oahpponeavvuide sihke ohppiide geain lea sámegiella vuosttašgiellan, sidjiide geain lea sámegiella nubbingiellan ja ohppiide lulli- ja julevsámi guovlluin. Danne lea hirbmat dehálaš ahte guovddáš eiseválddit eai hilggo iežaset bajimus ovddasvástádusa mii sis lea háhkat sámi ohppiide ja oahpaheddjiide dárbbášaš sámi oahpponeavvuid. Oahpahuslága mielde lea buot ohppiin vuoigatvuohta oažžut oahpahusa, ja sis lea maiddá vuoigatvuohta oažžut heivehuvvon oahpponeavvuid. Lea dasa lassin gielddaid ovddasvástádus fuolahit ahte gárvvistuvvon oahpponeavvut álo lea olámuttos gieldda ohppiide ja oahpaheddjiide.

Dát miellahtut oaivvildit dárbbu sámi oahpponeavvokoordináhtorii, gii livččii fylkkamánni vuollásaš. Sivva dasa lea go fylkkamánni ii galgga leat dušše bearráigeahččiorgána, muhto galgá maiddá bagadit ja gozihit gielddaid ja das lea jo oktavuodda gielddaiguin, fylkkagielddaiguin ja Sámedikkiin. Dát miellahtut oaivvildit nie lea buoret dan sadjái go váldit eret Sámedikkis ovddasvástádusa sámi oahpponeavvuid ráhkadeami nugo Ráđđehus geažuha.

Dát miellahtut oaivvildit dasa lassin leat dehálažžan buoridit sámi oahpponeavvočálliid bargoeavttuid. Sii bohtet hui unna birrasis – ja dávjá leat oahpaheaddjit geat váldet virgelobi iežasat virggis skuvllas ráhkadit sámi oahpponeavvuid. Sii ostojuvvojit friddja liigevirggiide main dávjá eai leat ealáh-at-eaige dáhkádusortnegat, eaige bargiidvuoigatvuođat. Danne lea dárbu ráhkadit friddjaoastinšiehtadusaid bargiide. Dat galget sihkkarastit bargiidvuoigatvuođaid go liigebarggus ráhkadit oahpponeavvuid. Jus dát ii dahkko, de šaddá váddásat háhkat sámi oahpponeavvočálliid.

Lávdegotti Gurutbellodaga miellahtu čujuha dasa ahte Gurutbellodat juohke jagi dán stuorradiggeáigodagas lea evttohan juolludit mánga miljovna ruvnu eanet sámi oahpponeavvobuvttadeapmái iežas molssaevttolaš stáhtabušehtas go maid Ráđđehusas lea evttohan. Dán jagi lea Gurutbellodat evttohan juolludit 13 milj. ru eanet sámi doaimmaide go Ráđđehus. Dás biddjo 3 milj. ru sámi oahpponeavvobuvttadeapmái ja 2 milj. ru galgá geavahuvvot buoridit sámi oahpponeavvočálliid bargoeavttuid. Dát miellahttu lea dasa lassin mángii dán áigodagas váldán ovdan man dárbu lea sámi oahpponeavvuide mat leat heivehuvvon Sámi Máhttoloktemii, ee. stáhtaministariin gažadanbottus miessemánus 2008, guovtti iešguđet máhttominstariin ja bargo- ja searvadahttinministariin, vrd. Dokument nr. 15:1297 (2006–2007), Dokument 15:703 (2007–2008), Dokument 15:1009 (2007–2008) ja Dokument nr. 15:1154 (2007–2008).

Dát miellahttu lea ilus go beroštupmi sámegiel oahpahussii lassána. Go šaddagoahtá eanet beroštupmi válljet sámegiel oahpahusa, de lea dehálaš fálaldagaid kvalitehta gozihit ja buoridit. Eatnašat geat háliidit sámegiel oahpahusa, ožžot dan Finnmárkkus ja Romssas, muhto dát miellahttu maiddá deattuha ahte 2007:s fálljuvvui sámegillii joatkkaoahppu 6 eará fylkkas. Dát miellahttu čujuha man dehálaš lea ovdamearkka dihtii Oslo, gos orrot olu sámegielagat, diehtit ovddasvástádusa. Oslo ferte heivehit sámegielat fálaldaga joatkkaohppui ja juohkit doarvái dieđuid dán birra ja makkár vuoigatvuođat ohppiin leat.

Dát miellahttu háliida muđui čujuhit dasa ahte Finnmárku lea dat fylka gos joatkkaoahpus oahppit eanemusat heitet gaskan skuvlla váccidettiin. Stuorra gaskkaid geažil fertejit olusat fárret ruovttus joatkkaskuvlla vázzit. Dát miellahttu háliida deattuhit garrasit dárbbu buoridit ássanfálaldagaid Finnmárkku joatkkaskuvlaohppiide, ja ahte dát maiddá galgá boahit buorin sámi ohppiide. Čujuhuvvo dien dáfus prošehtii mii lea jođus Nordlánddas, gos sihke láigoheaddji ja láigolaš (oahppi) gozihuvvo buoridan dihtii ássandili joatk-

kaskuvlaohppiide geat eai oro ruovttus. Dát miellahttu háliida ávžžuhit stáhta ášahusaid nugo Vies-sobánkku váldit eanet aktiivva rolla buoridan dihtii ja heivehan dihtii buoret ássanfálaldaga fylkka joatkkaskuvllaid ohppiide. Stáhta joatkkaskuvllat, Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvla Guovdageainnus ja Sámi joatkkaskuvla Kárášjogas, dárbašit láigovisttiid skuvllaide, jus galggašedje nagodit fállat duohta skuvlafálaldagaid sámi ohppiide miehta riikka.

Lea maiddá dárbu nannet joatkkaoahpu neavvunbálvalusa, sihke oppalaččat ja erenoamážit, háhkan dihtii eanet neavvuid geain lea sámi duogáš ja sámastit. Dát miellahttu deattuha maiddá man dehálaš lea oazžut eanet fidnoskuvlemii eanet bargohárjehallama, maiddá sámi nuoraide sámi joatkkaoahpus.

Dát miellahttu oaivvilda dasa lassin hirbmat dehálažžan Sámi joatkkaskuvlii ja boazodoalloskuvlii Guovdageainnus oazžu áigái iežas plánaid hukset odđa skuvlagárdima ja ahte Sámi joatkkaskuvla Kárášjogas viiddiduvvo, nu ahte goappašat skuvllat duhtadit dálá gáibádusaid erenoamášlanjaide ja oahpahussii.

Dát miellahttu oaivvilda leat áigi ahte Kárášjoga Dáiddaskuvlla vuodđudus oazžu duohtandahkot plánaide hukset dáiddaskuvlla joatkkaskuvladássái Kárášjohkii. Lea stuorra dárbu justa dákkár skuvlafálaldahkii dán guovllus riikkas ja sámi birrasis. Dál ii gávdno dákkár skuvlafálaldat Lofuohta davábeale, iige šatta gilvaleaddjin makkárge almmolaš skuvlii dán guovllus riikkas. Olu mánáin ja nuorain leat beroštumit ja attáldagat dáidda- ja kulturfágas, sii leat leamaš oahppin iešguđet gielddaid kulturskuvllain, ja Dáiddaskuvla deavddášii danne dan oahpahusváilli visuála fágain dán dásis. Dát miellahttu lea váldán ovdan ášši máhttominstariin Dokument 15:762 (2008–2009):s.

12. ALIT OAHPPU JA DUTKAN

12.1 Èoahkkáigeassu

Olu ášahusaide lea biddjon ovddasvástádus addit alit oahpu ja doaimmahit dutkandoaimmaid sámi servodaga várás. Romssa universitehtas lea viidamus ja fágalaččat govddimus doaibma, ja áidna sámegielat ášahusas, Sámi allaskuvllas, lea erenoamáš ovddasvástádus ovdánahttit sámegiela. Maiddá Finnmárkku, Bådådđjo, ja Davvi-Trøndelága allaskuvllain leat oahppofálaldagat mat leat rehkenaston sámi álbmogii.

Ovddasvástádus sámi dutkamis lea suorge-rastideaddji, ja dutkama ruhtadit iešguđet departameanttat.

Strategiijat ja doaibmabijut

- Romssa universitehtas lea ain našunála ovddasvástáduš álgoálbmogiidda guoski dutkamis, oahpus ja gaskkusteamis, oktan sámegeielain. Dutkanoahppu sámi ja álgoálbmogiidda guoski fágasurggiin lea universitehta guovddáš bargu. Go juolluduvvojit rekruterenvirggit, eaktuduvvo ahte universitehta vuoruha maiddáid dáid fágasurggiid. Buot daid doaimmaid dáfus lea Sámi dutkamiid guovddášis dehálaš rolla.
- Sámi allaskuvllas lea ain našunála ovddasvástáduš áimmahuššat ja ovdánahttit boazodoalu, duoji ja sámegeiela dieđafágan. Ovttaorganiseren Sámi instituhtain ja instituhta fágabirrasiin sámegeielas vurdojuvvo addit synergiijaváikkuhusaid nu ahte fága sámegeiella sáhtta ášahuvvot alit dásis.
- Lea hástalus rekruteret studeanttaid sámegeielohppui ja sámi oahpaheaddje- ja ovdaskuvlaoahpaheaddjeohppui. Ráđdehus áigu árvvoštallat juolludit liigeruđa ovdakursii davvisámegeielas, julevsámegeielas ja lullisámegeielas.
- Ráđdehus áigu árvvoštallat man ávkkálaš stipeandaortnet lea váikkuhan- gaskaoapmin lassánahttit rekruterema sámi oahpaheaddjeoahpuide.
- Ráđdehus oaidná dehálažžan ahte Sámi allaskuvla sáhtta leat eambo aktiivvalaččat veahkkinn gelbbolašvuodáhukseamis iešguđetge osiin almmolaš suorggis: dearvvašvuolta, skuvllat, politiija/giddagasat jna. Dán sáhtta maiddáid čadahit gáiddusoahppun.
- Dan oktavuodas, go dálá dábálašoahpaheaddjeoahppu geahčaduvvo, áigu Máhtodepartemeanta árvvoštallat mainna lágiin sámi historjá- ja kulturiipmárdus sáhtta nannejuvvot oahpaheaddjeoahpu odđa rámmaplánas.
- Lea ulbmil ahte Sámi allaskuvlla/Sámi instituhta oktiiorganiseremiin sáhtta ášahus dohkkehuvvot dieđalaš allaskuvlan. Eaktuduvvo ahte dohkkheamis buhtaduvvo ahte mearriduvvon eavttut leat devdon.
- Bådáddjo allaskuvllas ja Davvi-Trøndelága allaskuvllas galgá ain leat našunála ovddasvástáduš julevsámegeielas ja lullisámegeielas oassin oahpaheaddjeoahpus.
- Ráđdehus áigu árvvoštallat ášahit lávdegotti geahčadan dihtii lagabuidda daid hástalusaid dain surggiin alit oahpus ja dutkamis mat leat govviduvvon St.died. nr. 34:s (2001–2002). Evttohusat mat bohtet ovdan čielggadeamis «Sámi alit oahpu ja dutkama ovttasbargu» (Sámi allaskuvla/SI). Dan oktavuodas lea gaskavuohta Sámi allaskuvlla/Sámi instituhta ja Romssa universitehta gaskkas beroštahti dainna áigumušain ahte sihkkarastit gelbbolašvuodáhuksema sámi diliid

- hárrái. Sámi allaskuvlla ovdánahttima vuodu ulbmil berre viidáseappot leat sámegeiella hálddahuslaš ja fágalaš váldogiellan ja fáladat álbmogii Ruoššas, Suomas Ruotas ja Norggas.
- Ráđdehus áigu oassin davvirikastrategiijas leat veahkkinn huksemin sámi ášahusaide návcca álgoálbmogiidda guoski dutkama siskkobeaalde.
- Ráđdehus láchčá dili lagat ovttasbargui gaskal olu sámi ášahusaid go duohtandahká oktasaš dieđavistti Guovdageidnui.
- Ráđdehus áigu ain nannet sámi dutkama ja sámi dutkiid rekruterema.

12.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, buohkat earret Ovddádusbellodaga miellahtut, čujuha čuovvovaš eanetlohkomearkkašepmáid Árvalus S. nr. 12 (2002–2003):

“(…) Eanetlohku lea ovttaoavivilis Ráđdehusa ulbmiliin ahte Sámi allaskuvlla árva galgá loktejuvvet dieđalaš allaskuvlla dássái. Eanetlohku oaivvilda dán sáhttit bearrat ulbmilaš vuoruhemiid Oahpahuš- ja dutkandepartemeanttas ja allaskuvllas alddis. Dákkár ulbmil eaktuda resursaid juolludeami. Eanetlohku oaivvilda departemeantta ovttasráđiid Sámi allaskuvllain berre ráhkadit geatnegahtti ruhtadan- ja vuogádatplána šaddan dihtii dieđalaš allaskuvlan. (...)”

Eanetlohku deattuha man dehálaš bargu goziheapmi lea.

Eanetlohku oaivvilda muđui ahte sámi álbmoga geográfalaš bieđganeami geažil lea sihke lundolaš ja riektá geahččat dáruiduhttinpolitihka davvirikkalaš perspektiivvas. Sámi álbmot orru njealji riikkas. Dát ferte maiddáid dutkamis bohtit ovdan.

Eará eanetlohku, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, lea duhtavaš go eanet ášahusaide lea biddjon ovddasvástáduš fállat alit oahpahuš ja jođihit dutkandoaimma sámi servodaga ektui. Ovdamearkka dihtii lea Romssa universitehtas viidáseamos ja fágalaččat eanemus doaibma, ja áidna sámegeielat ášahusas, Sámi allaskuvllas, ges lea erenoamáš ovddasvástáduš ovdánahttit sámegeiela dieđalašgiellan. Sámi allaskuvla sáhtta maiddáid leat eanet mielde loktemin gelbbolašvuoda iešguđetge osiin almmolaš surggiin: dearvvašvuolta, skuvla, politiija/giddagas jna.

Dát eanetlohku mearkkaša ahte unnán studeanttat čadahit Sámi allaskuvlla oahpaheaddjeoahpuid eksámeniid. Okta sivva lea ahte beare unnán ohppiin leat dárbbalaš sámegeielmáhttu, vai sáhtášedje čadahit oahpaheaddjeoahpuid. Dát eanetlohku mearkkaša ahte stipeandaortnegat háhkat studeanttaid oahpaheaddjeoahpuide, sáhtta leat áigeguovdil, seammás sáhtta leat dárba juolludit lassi

ruđaid ovdakurssaide iešguđet sámeielain vai eanet studeanttat livčče oahpaheaddjeoahpuide.

Lávdegotti Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Gurutbellodaga miellahtuid mielas lea hirmmat illudahtti go sámi giella ja kultuvra ealáskahttojuvvojit riddoguovlluin ja lulli- ja julevsámi guovlluin. Dát mielddisbuktá eanet dárbbu oahppan sámeieloahpaheddjiide, sihke skuvllas ja rávisolbmuid oahpaheami oktavuodas dáid guovlluin. Dalle lea hirmmat dehálaš ahte sámi giellaguovddážat ja Sámi allaskuvla ovttasbarget ja gávdnet čovdosiid mo fállat ovdakurssaid ja lohkanbadjeoahpuid sámeielas ohcciide, geat maŋŋá soitet váldit pedagogalaš fágaoahpu Sámi allaskuvllas.

Dát miellahttu oavvildit ahte lassin julev- ja lullisámegeala čalmmustahttimii lea dehálaš ahte dilálašvuodát láchčojit nu ahte šaddá vejolaš váldit alit oahpu lulli- ja julevsámi duojs. Dát livččii hirmmat dehálaš vai sámi kultuvra ja árbevierut sealluhuvvošedje ja ovdánahttošedje maiddáin dán guovlluin. Bådádđjo allaskuvllas lea ovddasvástádus julevsámegealas ja Davvi-Trøndelága allaskuvllas lea ovddasvástádus lullisámegealas. Lávdegotti Gurutbellodaga miellahttu, Vera Lysklætt, lea váldán dán ášši ovdan dutkan- ja alitoahppoministariin Dokument nr. 15:326 (2008–2009):s.

Lávdegotti Gurutbellodaga miellahttu mielas ii leat doarvá nu mo Ráđdehus vikkaha, go dieđáhusas čuožžu ahte ferte árvoštallat juolludit lassiruđaid ovdakurssaide davvisámegealas, julevsámegealas ja lullisámegealas – ja ahte áigu árvoštallat man ávkkálaččat stipeandaortnegat leat váikkuhangaskaoapmin oáččohit eanebuid álgit sámi oahpaheaddjeoahpuide. Dát miellahttu oavvilda dál dili leat dramáhtalažžan, ja mis lea stuorra hástalus háhkat doarvá studeanttaid sámegeal ohppuide ja sámi oahpaheaddje- ja ovdaskuvlaoahpaheaddjeohppui. Dát miellahttu doarju danne Sámi allaskuvlla rektora go son gulaskuddamis lávdegottiin dadjá ahte stipeandaortnegiid ii galgga dušše árvoštallat, muhto ahte daid ferte duohtandahkat. Studeanttaid lohku geat dál čađahit dahje ohcet ovdaskuvlaoahpaheaddje- ja dábálašoahpaheaddjeohppui Sámi allaskuvllas lea dađibahábut beare unnán, ja dál lea áibbas dárbu sámegealaid áimmahuššamii jurddašit eará láhkai dán suorggis, vai rekruteren lassána.

Dát miellahttu lea váldán ovdan dan dramáhtalaš ohcciidlogu njiedjama sámi dábálašoahpaheaddje- ja ovdaskuvlaoahpaheaddjeohppui dutkan- ja alitoahppoministariin Dokument nr. 15:1526 (2007–2008):s.

13. SÁMI KULTUVRA, ÁRBEDIEHTU JA DAHKKIVUOIGATVUOHTA

13.1 Èoahkkáigeassu

Go Norga vuolláičálii ON-konvenšuvnna biologalaš šláddjiivuoda birra suoidnemánu 9.b. 1993, de geatnegahtii Norga iežas sealluhit sámiid ja báikegottiid báikkálaš árbedieđuid mat čatnasit biologalaš šláddjiivuhtii. UNESCO konvenšuvnnain vuoigŋalaš kulturárbbi birra ja kulturdovdahemiid šláddjiivuoda birra lea maiddáin mearkkašupmi árbediehtui. Bargu WIPO:s (World Intellectual Property Organization) ge lea dehálaš dán oktavuodas.

Sámi kulturdovdaheamit leat suodjaluvvon vuoigŋadagusa vuodul, jus dat leat «vuoigŋadahasat», dat mearkkaša jus dat leat dahkkojuvvon iehenas ávdnejeaddji vuoigŋanávccaiguin.

Árbediehtu ja kulturdovdaheamit leat sámi kultuvrra ja identitehta dehálaš oasit. Árbevirolaš kulturdovdaheamit sáhttet leat juoigan, mitalanèehppod- at ja duodji. Gealddut ja riiddut sáhttet bohciidit go iešguđetlágan fámut háliidit sámi kulturárbbi osiid ja sámi árbedieđu jorahit gávpin.

Strategiijat ja doaibmabijut

Árbediehtu guoski davviriikkalaš ovttasbargu lea dehálaš sihkarastin dihtii sámi kultuvrra davviriikkalaš perspektiivvas. Dat optimaliserešii ge resurssa-geavaheami metodalaš ja geavatlaš árbediehtobarggu ektui. Dán ferte árvoštallat dan kultuvrralaš ovttasbarggu ektui mii muđui lea Davviriikkain ja ovttasrádiid Ruoššain, nannen dihtii sámi giella, kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima.

Biologalaš šláddjiivuoda konvenšuvnna oktavuodas digaštallojuvvo árbedieđuid registarastin oktan doaibmabidjun mángga doaibmabiju gaskkas árbedieđuid sealluheamis. Dárbu lea èielggadit gažaldagaid mat gusket sámi árbedieđuid registarii Norggas ovttasbargun gaskal Sámedikki, áššáigullelaš departemeanttaid ja ásašusaid. Gažaldat lea mo registarastin sáhtta váikkuhit árbedieđuid èalmmusteapmái, legitimeremii ja viidáset ovddideapmái, ja nu nannet sámi báikegottiid. Èielggadeapmi berre leat dan mearrideami vuoddu galgá go dakkár registtar ásašuvvot Norgii.

Ráđdehus háliida čađahit bajimus prinsihpan dan ahte árbedieđut mat čohkkejuvvojit báikkálaččat, galget leat báikkálaš servodahkii ávkin, ja dan láhkai leat dehálaš fáktorin báikkálaš doaimmaid ja ovdánahttima ektui. Čohkkejuvvon dieđut ovdamearkka dihtii registariida berrejit nu organiserejuvvo ahte báikegottit mat leat addán dáid dieđuid, galget álkít beassat geavahit registariid sisdoalu. Ráđdehus oavvilda ahte sámi báikegottit dakkár guvllolaš ja báikkálaš sámi ásašusaid bokte go giella- ja kulturguovddážiid, dávvirvuorkkáid jed. bokte berrejit

oažžut dehálaš oassálastirolla árbedieđuid kárten-, geavahan- ja vurkkodanprosessii. Ráđđehus háliida ovttasráđiid Sámedikkiin, áššáiguoskevaš departemeanttaiguin ja ášahusaiguin

- álggahit barggu mas geahčadit daid riikkaidgas-kasaš iešguđetlágan bargoneavvuid oktavuoda main lea váikkuhus go Norggas galgat čadahit geavatlaš barggu árbedieđuiiguin
- gávdat vejolašvuodaid ovttas bargat árbedieđuiiguin davviriikkalaš dásis
- čielgadat gažaldagaid mat čatnasit sámi árbedieđuid registarii Norggas, nu ahte vuoigatvuodalaš, metodalaš ja etihkalaš gažaldagat árbedieđuid čohkkema, vurkkodeami ja geavaheami oktavuodas sáhttet čielgaduuvot

Ráđđehus lea jagi 2008 várren 1,3 milj. ruvnu Bargo- ja searvadahttindepartemeanta bušehtti dakár doaimmaide, mat galggašedje nannet sámi árbedieđuid èohkken-, vuogádahttin- ja geavahanbarggu. Departemeanta áigu èavgadit bargat ovttasráđiid Sámedikkiin daid ruđaid geavaheami oktavuodas. Maiddái Sámediggi lea várren iežas 2008' bušehtain ruđaid sullasaš áigumušaide. Ráđđehus háliida ovttasráđiid Sámedikkiin ja sámi organisašuvnnaiguin èadahit:

- konferánssa mii čuvge gažaldagaid árbedieđuid čohkkema viidáset barggu ektui
- bođu geahčalanprošeavttaid mat addet vásáhusaid bargat árbedieđuiiguin sámiid ássanguovllu iešguđet osiin
- ovdaprošeavtta mii addá čohkkejuvvon dieđuid ollesgova, dálá ja plánejuvvon doaimmaid ollesgova, ja mii čilge daid dárbbuid mat leat sámi árbedieđuid ektui.

13.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti Gurutbellodaga miellahttu váillaha dieđáhusas stuorát fuomášumi mo seailluhit sámi árbevieruid ja máhtuid luondduriggodagaid ávkkástallamis ja meahcástallamis dálá mánáide ja nuoraide. Dán suorggis lea skuvllas hirbmat dehálaš bargu, ja danne leage dárbbášlaš skuvllaide addit resurssaid mat dagahit dán vejolažžan. Dán oktavuodas čujuha dát miellahttu dasa ahte Gurutbellodaga lea bidjan 2 milj. ruvnu dán doibmii iežas molssaevttolaš stáhtabušehtas.

14. SÁMI KULTURPOLITIHKKA

14.1 Èoahkkáigeassu

Stáhta galgá áimmahuššat iešheanaláš ovddasvástádusa sámi kultuvrii, bajitdási našunála kulturpolitihka bokte mii maiddái fáttmasta sámi kultuvrra.

Dasa gullet juolludeamit stáhtalaš doaimmaide, doarjagat dáidda- ja kulturásahusaide ja ovttaskas dáiddáriidda, ja doarjagat investeremiidda. Dán dieđáhusas addojuvvojit ovdamearkkat mot sámi kultuvra čalmmustahttojuvvo daid ortnegiid bokte.

Earret mottiin spiehkastagain leat ášahusat ja ortnegat main lea čielga sámi sisdoallu biddjon Sámedikki hálddašeami vuollái. Dáiddarat ja kultur bargit geat ohcet doarjaga Sámedikki hálddašanortnegiin, sáhttet maiddái ohcat doarjaga našunála ortnegiin. Erenoamážit lea dat dehálaš vai sihkkarastá ahte hálddašanovddasvástádusa sirdin Sámediggái ii dagat ahte sámi kultuvra marginaliserejuvvo.

Ovttasbargošiehtadus gaskal Sámedikki ja fylkkagielddaid lea dehálaš buvttus mii sihkkarastá ja ovdánahttiha sámegeiela, sámi kultuvrra ja ealáhusaid.

Sámi kultuvrras lea positiiva ovdáneapmi visot kultursuorggis. Erenoamážit lea dehálaš mearkkašit ahte eanet sámi dáiddarat ja prošeavttat leat oainusin dahkan iežaset dáiddasuorggis, earet eará musihkas.

Ráđđehus lea mearkkašan ahte Sámediggi vuorruha bajás kulturáigumušaid, ja árvvoštallá Sámedikki leat ášahus masa buoremusat heive váldoovddasvástádus hálddašit sámi kultuvrra. Ráđđehus lea vuhtiiváldán dan go Sámedikki kultursuorgái lea lasihan ruhtajuolludeami badjel 21 miljovna ruvnuin, dahje badjel 60 proseanttain 2006–2008:s. Ruhtajuolludeapmi lea 53,5 milj. ruvnu 2008:s.

Sámediggái ovddasvástádusa sirdin lea leamaš dehálažžan vai ovdánahtta sámi kultuvrra. Seammás lea dehálaš áddet ahte dat doaibmabijut ja ortnegat mat leat sirdojuvvon, leat ráhkaduuvvon norgga našunála dillái. Hálddahuslaš ráddjejuvvo das mii gullá kulturpolitihkalaš ovddasvástádussuorgái, historjjálaččat ii leat nu čielggas ja rievddada. Danin lea dárbbášlaš ahte Sámediggi jođiha iešheanaláš kulturpolitihka vai áimmahuššá ealli sámi kultuvrra.

Dieđáhusas máinnašuvvojit sámi kulturdoaimbábijut ja -prošeavttat sihke ášahusain mat lea Sámedikki hálddašeami vuolde, ja eará ášahusain. Muhtin ovttasbargoprošeavttat maiddái máinnašuvvojit ášahusaid gaskkas mat lea Sámedikki hálddašeami vuolde, ja eará ášahusaid vuolde. Čilgehusat eai lea dievaslaččat, muhto čájehit man láhkai sámi kultuvra boahat oidnosii iešguđet osiin kultursuorggis.

Strategiijat ja doaibmabijut

Eiseválddit áigot ain bargat guvttiin váldovugiin vai váldojuvvošii vuhtii stáhtalaš ovddasvástádus sámi kultuvrras. Vuosttažettiin áigu Ráđđehus láchit dili nu ahte Sámediggi beassá jođihit iešheanaláš kulturpolitihka dainna lágiin ahte hálddaša mánggaid sámi ášahusaid ja ortnegiid kultursuorggis. Ja de áigu Ráđđehus fuolahit iešheanaláš stáhtalaš ovddasvást-

ádusa sámi kultuvrra hárrái bajit našunála kulturpolitiikhain, mii maiddáí fátmasta sámi kultuvrra.

Ráđđehus áigu nu unnán go vejolaš bidjat njuolggadusaid daid juolludemiid ektui mat sirdojuvvojit Sámediggái ja maid dat galgá hálddašit. Lea Sámedikki duohken vuoruhit makkár sámi kultursuorggi dárbbuide galgá juolluduvvot dat ruhta mii lea.

Ráđđehus lea duhtavaš go mánggat ásahusat atnet sámi dáidda- ja kulturovdanbuktimiid lunddolaš oassi iežaset doaimmas. Stáhtas lea ovddasvástáduš leat fárus das ahte sámi kultuvra galgá leat dehálaš oassi našunála kulturpolitiikhkas.

Kultur- ja girkodepartemeanta áigu fuolahit juolludannjuolggadusaid bokte ahte AGM ásahas lea ovddasvástáduš sámi kultuvrras.

Kultur- ja girkodepartemeanta áigu sierra stuoradiggedieđáhusas máhccat 2014 Girjerádjoodastussii.

Galgá árvvoštallojuvvot mo evttohusain ahte álgahit davviriikkalaš sisaoastinortnega sámi girjjálášvuoda várás, galgá viidáseabbu bargat.

Kultur- ja girkodepartemeanta áigu bivdit Našunálagirjerádjosa ovdanbuktit plána das mo Sámi bibliografii galgá ollisin dahkat jagiid 1988–1992.

Departemeanta áigu boahhtevaš jagiid euvvot dárkilit mielde mo manná sámi dáidaga ja kultuvrra gaskkustemiin Kultuvrralaš skuvlaseahka okta- vuodas.

Ráđđehus evttoha ahte Sámediggi oažžu olles ovddasvástáduš vuoruhit guovdilis kulturviesso- prošeavttaid, ja ahte váldonjuolggadussan geava- hišgoahdá viessoláigoortnega daid ođđa kulturviesuid stáhtalaš ruhtadeamis maid Sámediggi vuoruhit. Kultur- ja girkodepartemeanta áigu bovdet Sámedikki ráđđádallamiidda ovdalگو viessoláigoortnet vejolaèeat váldojuvvo atnui.

Kultur- ja girkodepartemeanta ávžžuha ahte stáhta sirdá Sámediggái mávssu haga daid ossosiid mat das leat Beaivváš Sámi Teáhteris.

14.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Olgešbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga, Guovddášbellodaga ja Gurutbellodaga miellahtut, deattuha man dehálaš intellektuála oamastanvuogitvuohhta lea áimmahušadettiin sámi kultuvrra, ja oaihvilda dehálažžan čalmmustahttit dán barggu riikkaidgaskasaš soahpamušaid ektui.

Eará eanetlohku, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, deattuhit ahte Sámediggi sáhtá jodihit iešheanálaš kulturpolitiikka hálddašettiin mánggaid sámi kultuvrralaš ásahasaid ja ortnegiid. Dát eanetlohku lea duhtavaš go

Ráđđehus áigu unnimus lágiid njuolggadusaid bokte stivret sámi kulturdoaimbajuid rušaid, mat sirdojuvvojit Sámediggái. Dát eanetlohku lea muđui mearkkašan ahte Sámediggi vuoruhit bajás kulturáigumušaid, ja árvvoštallá Sámedikki leat ásahas masa buoremusat heive váldoovddasvástáduš hálddašit sámi kultuvrra.

Lávdegotti Olgešbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Gurutbellodaga miellahtut oaihvildit Beaivváš Sámi Teáhteris ferde leat seamma dásis go eará našunála teáhterásahusat. Dát miellahtut oaihvildit muđui ahte teáhter ii leat dušše teáhter sápmelaččaide, muhto maiddáí teáhter mas lea sámi duogáš ja vuoddu, ja mas leat čájálmasat main olbmot oppalaččat beroštit, vrd. Bušeahtta-árvalus S. nr. 2 (2008–2009).

Lávdegotti Gurutbellodaga miellahttu oaihvilda leat hirbmat dehálažžan sihkarastit viidáset plánenbarggu vai huksejuvvošii ođđa teáhterivessu Beaivváš Sámi Teáhteris Guovdageidnui. Gurutbellodat evttohii juolludit 3 milj. ru dán doibmii iežas molssaevttolaš 2009 stáhtabušeahas, muhto dađibahábut eai dorjon eará bellodagat evttohusa. Beaivváš Sámi Teáhteris lea maiddáí leamaš stuorra mearkkašupmi sámi kultureallima ealáskahttimii maŋŋá ásaheami 1981, ja danne lea áigi ahte sierra teáhtergárdima 30 jagi plánat Guovdageidnui duohtandahkkojit. Dát miellahttu lea váldán ovdan Beaivváš Sámi Teáhteris dili kulturministariin Dokument nr. 15:92 (2008–2009):s.

Dát miellahttu čujuha maiddáí dasa ahte mánggaid jagiid leat rahčan ásahit sámi dáiddamusea Kárášjohkii. Vaikko vel dáiddarsearvvit ja Sámediggi leat garrasit rahčan dán ovdii, de ii lea vel musea huksejuvvon. Dál leat sámi dáiddadávvirat ráddjojuvvon ja leat mieskamin heajos kealláriidda. Danne lea hoahpu hukset sámi dáiddamusea vai dáidagat seailluhuvvojit maŋit áigái, ja vai buohkat besse oaidnit daid. Dát miellahttu muittuha ahte Gurutbellodat evttohii dán jagi iežas molssaevttolaš stáhtabušeahas juolludit 3 milj. ruvnnu plánenbargui ja ásahit sámi dáiddamusea Kárášjohkii, muhto dađibahábut eai dorjon eará bellodaga evttohusa.

15. EAKTODÁHTOLAŠVUOHTA

15.1 Èoahkkáigeassu

Ráđđehus dáhttu láchit buori dili eaktodáhtolaš bargguide. Sámi birrasiidna lea dehálaš nana organisašunallin mii sáhtá čatnat olbmuid oktii ja mii sáhtá leat fárus doalaheamen oktasaš árvvuid ja kultuvrralaš identitehta. Sámi organisašuvnnat leat álo ovttasbargan riikkarájiid rastá.

Strategiijat ja doaibmabijut

Kultur- ja girkodepartemeanta áigu árvoštallat álggahit muhtin proševtta vai olahivèe eambo dieđuid das makkár erohusat leat sámi eaktodáhtolašbarggus ja dan eaktodáhtolašbarggus mii muđui lea álbmogis.

Muđui daid árvoštallet álggahit geahèalanproševttaid ovttaháje mángga eaktodáhtolašguovddážiis, main lea ulbmilin oázžut eambo dihtomielalašvuođa kulturerosaid birra mat soitet leat ja mat leat dehálažžat sámi álbmoga eaktodáhtolaš bargguide.

15.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti Olgešbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Gurutbellodaga miellahtut oavvildit eaktodáhtolaš joavkkuid ja servviid sihkarastit servodahkii girjáivuoda. Dát miellahtut oavvildit muđui eaktodáhtolaš bargguid álgun lea ovttaskas olbmo oassálastin. Dalle ii sáhte stáhta geazidit mo eaktodáhtolašvuođa doaimmahit. Dát miellahtut háliidit addit eaktodáhtolaš servviide vejolašvuođa čoavdit stuorra ja dehálaš áššiid.

16. VALÁŠTALLAN

16.1 Èoahkkáigeassu

2005' rájes lea speallanruđain juolluduvvon doarjagat valáštallandoaimmaide, maiddá sámi valáštallamii. Ulbmil doarjagiin lea bisuhit ja ovdánahhtit erenoamáš sámi valáštallandoaimmaid, mat leat oassin árbevirolaš sámi kultuvrras. Mihttomearrin lea maiddá dat ahte doarjja galgá lassánahtit álbmoga valáštallama ja fysalaš doaimmaid. Doarjja galgá ovddimustá adnit mánáid- (6–12 jagi) ja nuorraidoaimmaide (13–19 jagi).

Sámi valáštallan oázžu Sámedikkis maiddá ruđalaš doarjaga. Dasa lassin lea dálá doarjjaortnegiid bokte sámi valáštallamis vejolašvuohta oázžut doarjaga speallanruđain dárbašlaš infrastruktuurii, dego valáštallanrustegiidda. Sámi valáštallanjoavkkut sáhttet maiddá oázžut doarjaga doarjjaortnegiin mat leat báikkálaš servviid várás.

Earret dábalaš valáštallandoaimmaid, de organistere Sámi Valáštallan Lihttu árbevirolaš valáštallamiid, mat leat sierralágan sámi valáštallamat gullevaččat sámi kultuvrii.

17. SÁMI KULTUVRA NOROGGA GIRKUS

17.1 Èoahkkáigeassu

Norgga girku leat majoritehtagirku riikkas ja das leat erenoamáš gáibádušat alccesis mo vuhtiiváldá minoritehtaid.

Go Norgga girku galgá áimmahuššat sámi girkoallima, de ferte dan barggus oázžut mielde sámi iešipmárdusa ja sámi árbevieruid.

Go Sámi girkoráđđi ášahuvvui 1992:s, de oahèui Norgga girku ovddasteaddji orgána, mii sáhtta ovddidit ja euovvut sámi girkoallima doaimmaid. Girkoèoahkkin lea mearridan sámi girkoallima galgat nannejuvvot. Ruđat mat Girkoèoahkkimis leat dasa, galget fievrriduvvot Sámi girkoráđđái ja Sámi girkoráđi bokte.

Go Norgga Girku lámhá dili nu ahte sámi árbevierut ja ovdanbuktimat leat ealli oassin ipmilbálvalusain, de dat seammás lea nannemin sámegeiela. Julev- ja lullisámi guovlluin lea erenoamáš dárbu nannet sámegeiela geavaheami girkus.

Strategiijat ja doaibmabijut

Hástalussan lea gávdnat oahppan sámegeielat bargiid girku. Buoridan dihtii dien dili, de lea Davvi-Hálogalánda bismagoddi mañimus jagi ášahan giel-laoahpahusa báhpáide. Dien hástalusa ferte maiddá geahččat stuorát perspektiivvas. Ovdamearkka dihtii lea dárbu nannet rekruterenbarggu sámi nuoraid gaskkas girkolaš oahpuide.

Lassin girkofágalaš gelbbolašvuhtii, de lea dárbu sámi giella- ja kulturgelbbolašvuhtii eanaš girkolaš virggiin sámi guovlluin. Diet guoská buot dásiide girkus, ja dás lea sáhka ovdamearkka dihtii dulkonbálvalusas, IT-čovdosiin, bargiid kursemis ja galbemis guovttii gillii.

Dakkár gielddain gos leat olu sámegeielat ássit, lea girkodulkaortnet juo guhká leamaš. Lea maiddá hástalussan gokčat girkodulkadárbbu.

Guovttegielatvuođa golut gokčojuvvojit doaimma dálá bušeahttarámmaid siskkobealde.

Báikkálaš dilli lea vuodđun dasa makkár dárbu lea juolludemiide go galgá sihkarastit dohkálaš girkolaš hálldahusa. Gáibáduš lea ahte girku galgá oázžut doarvái hálldahuslaš resurssaid vai sáhtta bargat iežas bargguid dohkálaš vugiin.

Lullisámi guvlui leat ásaheamen sámi searvegotti. Kultur- ja girkodepartemeanta doarju dan.

17.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti Olgešbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Gurutbellodaga miellahtut oavvildit Girku fertet leat mielde áimmahuššamin sámi kultuvrra ja giela, muhto deattuhit ahte Girku ieš berre stivret sisáššiid.

18. MEDIAT

18.1 Èoahkkáigeassu

Ráđdehus oavvilda preassafriddjavuođa ja bures doaibmi mediaid leat mearrideaddji eaktun cealkin-

friddjavuhtii, riektesihkarvuhtii ja ealli demokratiijii. Nu lea maiddá sámi servodagas.

Sámi aviissat leat ožžon stáhta doaibmadoarjaga 1978 rájes. 1991 rájes lea doarjja juolluduvvon sierra poastta bokte Kultur- ja girkodepartemeantta bušehtas. Jagi 2007 doarjjaortnegii gulle golbma aviissa, sámegeielat aviissat Aššu ja Min Áigi ja Ságat aviisa, mii eanemustá čállá dárogillii. Dasa lassin oaččui Nuorttanáste bláđđi merkejuvvon doarjaga seamma bušehtapoastta bokte.

2005 rájes lea maiddá Nordsalten báikkálaš aviisa ožžon unnibuš doarjaga buvttadit julevsámegeillii siidduid.

Ráđdehus oaivvilda eanaš oasi doarjagis ain galgat mannat sámegeiel aviisabuvttadeapmái, ja deat-tuha sámegeiel aviissaid leat divrasit ráhkadit go dárogiel aviissaid. Ortnega sturrodad berre speadjalastit dieid lassigoluid.

Norgga filmapolitihkka galgá veahkkin seailluhit ja ovdánahttit sámi kultuvrra. Stáhta doarjja filmmaid buvttadeapmái lea dehálaš gaskaoapmin sihkarastit olbmuid buori filbmafálaldagaid iežaset gillii, mat leat vuodđuduvvon sin iežaset kultuvrii. Diet guoská seamma olu sámi filmmaide go dáža filmaide.

Dábálaš áibmomeidiain NRK:s, TV 2:s, Kanal 24:s ja P4:s leat prográmmageatnegasvuodát fállat prográmmaid sámi álbmogii, juogo sámegeillii dahje dakkáriid main lea sámi sisdoallu.

Strategiijat ja doaibmabijut

Sámegeielat aviissain lea dehálaš bargun seailluhit ja ovdánahttit sámi gielaide, ee. oahpponeavvun skuvllas. Seammás leat dárogielat sámi aviissat dehálaš diehtogáldun daidda sápmelaččaide, geat eai máhte sámi čállingiela. Ráđdehus lea lasihan doarjaga sámi aviissaide 5 milj. ruvnnuin 18,9 milj. ruvdnu 2008:s. Ráđdehus áigu juolludit vel eambo jagi 2009 stáhtabušehtas. Bušehttalasiheapmi ja sámi aviissaid rievdadusat leat dagahan dárbbaslažžan dárkileappot guorahallat sámi aviissaid preassadoarjaga hámi. Kultur- ja girkodepartemeanta áigu rievdadit njuolggadusa sámi aviissaid doarjaga hárrái ja rievdadus doaibmagoahtá 2008 doarjagiid juolludeami rájes.

18.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, buohkat earret Ovdádusbellodaga miellahtut, čujuha ahte okta bohtosiin Mánáidáittardeaddji raporttas “Retten til medvirkning for samiske barn og unge” lea ahte váilut nuoraidgirjijt, tv-prográmmat ja nuoraide heivehuvvon aviissat, ja sámi bláđit ja áigečállagat mat mánáid ja nuoraid mielas leat miellagiddevaččat. Eanetlohku lea ovttaoaivilis ahte mánáidperspektiiva berrešii boahit čielgasit ovdan buot servo-

daga joavkkuid cealkinkanálad mánggabealatvuoda meannudeamis.

Lávdegotti Olgešbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Gurutbellodaga miellahtut deattuhit man dehálaš nana sámi filbmabiras lea filmadoarjjaortnegiin. Dákkár birra fertte ráhkadit sámi kultuvrra girjáivuoda ja mánggabealatvuoda ala.

Lávdegotti Gurutbellodaga miellahttu oaivvilda ahte Mediabearráigeahčču maiddá boahteáiggis galgá hálddašit doarjagiid sámi aviissaide Kultur- ja girkodepartemeantta mearriduvvon lánkaásahusa vuodul, ja ahte stáhta ráđđádallangeatnegasvuodta sámi beroštumiid ektui dagaha ahte fertte maiddá čadahit ráđđádallamiid njuolggá sámi mediaiguin. Sturrodadigi lea geardduhan ahte sámi beaiveaviissat “leat áibbas dehálaččat diehtujuohkingaskusteapmái, identitehtahukseami ja sámi servodaga demokratiijii”, vrd. ee. Árvalus S. nr. 92 (2005–2006) ja Árvalus S. nr. 202 (2006–2007). Lea maiddá dehálaš lasihit doarjagiid julev- ja lullisámi aviisasiidduid buvttadeapmái. Dán fertte ruhtadit lassi ruđaguin, ii ge geahpedit doarjaga dan guovtti sámi beaiveaviissas. Girjás sámi medias lea stuorra mearkkašupmi iešguđet guovllu sámi servodaga demokratiija, cealkinfriddjavuoda, identitehta, giela ja kultuvrra ovddideapmái.

Dát miellahttu válddii ovdan sámi aviissaid preassadoarjaga kultur- ja girkoministariin Dokument nr. 15:1274 (2007–2008):s.

19. SÁMEGIELLA

19.1 Èoahkkáigeassu

Sihke dárogiella ja sámegeiella rehkenastojit almolaš giellan Norggas. Sámegeielas galgá leat sihkkaris boahteáigi Norggas.

Guhkes áiggi dáruiduhttima mañnil lea sámegeiella ealáskeamen. Olu sámi guovlluin bargojuvvon issorasat ealáskahttit giela.

Lulli- ja julevsámi guovlluin lea sámegeiella áitojuvvon giella. Go Divttasvuona giella ja Snoasa giella besse lahtun sámegeiela hálddašanguvlu, de dat addá almmatge ođđa vejolašvuodaid. Go dát gielddat dál leat oassi sámi hálddašanguovllus, de Ráđdehus navdá Sámedikki, gielddaid, fylkkagielddaid ja stáhta váikkuhit sámegeiela nannemiid daid guovlluin.

Jus sámegeiella galgá leat ealli giella, lea áibbas dárbu ahte gávdnojit buorit fáaldagat mánáidgárrdiin ja skuvllain. Sámegeiela ealáskahttin fertte ain eambo movttiidahttot dainna lágiin ahte sámegeiel-oahpahus lánččo buorebut oppa skuvlaáiggis. Viidas-eappot lea dehálaš lánčit giellaoahpanvejo-

lašvuodaid ráves sápmelaččaide, geat leat massán eatnigielaset, ja addit lohkan- ja čállinoahpahusa ráves sápmelaččaide geat hálet sámegiela.

Norggas váilot buot servodatdásiin olbmot geain lea sámegiela gelbbolašvuhta. Lea stáhta ovddasvástáduš, ovtta Sámedikkiin, fuolahit ahte servodat oažžu dan dárbbalaš gelbbolašvuoda. Hástalus ovdos guvlui lea danne rekruteret studeanttaid álbmogis ja movttiidahttit olbmuid sámegielaohppui buot oahpodašiin.

Jus sámegiella galgá sáhttit ovdánit lunddolaš hállangiellan guovlluin gos sámi giellageavaheaddjit leat unnitlogus, de lea dehálaš ráhkadit arenaid gos sámegiela gulahallá sihke sosiála ja kultuvrralaš oktavuodain.

Sámegiella ferte servodagas oidnogoahit. Sámi báikenamaid geavaheapmi ja sámegiela galbbat čájehit ahte sámegiella lea giella mii lea anus. Sámegiela sáddagat NRK Sámi Radios ja sámegiela TV-sáddagat sámi kultuvrra ja sámi diliid birra dahket sámegiela oainnusin álbmogii.

Olu almmolaš ášahusaid neahttasiidduin sáhtá válljet sámegiela, ja leat ráhkadan sámegilli skoviid ja almmolaš dieđuid jna. Diehtajuohkin sámegilli sáméálbmogii galgá ain jotkot.

Strategiijat ja doaibmabijut

Norga lea mañimuš jagiid bures nannen sámegiela, juoga maid maiddái Eurohparádi áššedovdilávdegoddi deattuha mearkkašumiidiguin goalmát raporttas. Raporttas čállo man muddui Norga čuovvu unnitlohkogiellasoahpamušaid. Ráđdehus áigu unnitlohkogiellasoahpamuša ollašuttima ala bargat ja áigu ollašuttit ávžžuhusaid maid Ministtarlávdegoddi lea addán erenoamážit.

Ráđdehus áigu bovdet Sámedikki ovttasbargui ráhkadit doaibmaplána sámegiela várás. Ráđdehus áigu dán barggu siskkobealde deattuhit lullisámegiela ja julevsámegiela nannema.

Ráđdehus áigu nannet lullisámegiela ruhtadettiin korrektuvraprogramma lullisámegiela várás.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta lea jagi 2008 várrán ruđaid nuortalaččaid/golttáid giela ja kultuvrra nannemii.

Dat bargu mii dahkko olu gielddain, skuvllain, oahpahuš- ja dutkanášahusain ja giellaguovddážiin čájeha positiivva ovdáneami. Almmatge čájeha sámelága giellanjuolggadusaid evalueren ahte eanaš almmolaš orgánat madda njuolggadusat gusket, eai deavdde lága gáibádusaid ollásit. Válidosivva orru leamen almmolaš etáhtaid bargiid váilevaš sámegiela gelbbolašvuhta. Sámelága giellanjuolggadusaid evalueren lea dehálaš vuoddu sámegiela doaibmaplánabargui.

Ráđdehus oaivvilda dehálažžan ášahit guovttegiela servodagaid gosa dát lea vejolaš, ja lea positiiv-

vva viiddidit sámegiela hálddašanguovllu eambo. Ovtta gieldda searvan miellahttun sámegiela hálddašanguvlui lea dehálaš ovttaskas olbmo riektái geavahit sámegiela go deaivida almmolaš ášahusaiguin. Dasa lassin orru ipmárdus ahte sámegiella ja dároggiella leat ovtaárvosaš giela šaddan dábalaš áddehus ja lea dainna lágiin hui mávssolaš identitehtii ja iešárvui. Loahpas lea searvan hálddašanguvlui ávkin gelbbolašvuoda lassánahttimiin ja sámegiela nannemii ja ovdánahttimiin.

Lea dehálaš ulbmil Ráđdehussii lassánahttit sámegiela geavaheami almmolaččat. Sámegiela galgá sáhttit atnit buot servodatarenaid. Eambo almmolaš diehtajuohkin ferte almmustahttot maiddái sámegilli. Dahkan dihtii hálldahusa eanet dihtomielažžan sámegiela geavaheami hárrái, galget departemeantat namuhit dán juolludusreivves áigeguovdilis stáhta ášahusaide.

Lea hástalus almmolaš hálldašepmái ahte bargu dohkkehit sámegiela teapmaid manná njozet, erenoamážit lágaid jorgaleapmi. Bargo- ja searvadahttindepartemeanta áigu árvvoštallat mainna lágiin buoremusat sáhtá sihkkarastit sámegiela geavaheami láhkajorgalemiin ja eará almmolaš dokumeanttain.

Lea Ráđdehusa mihttomearri ahte buot almmolaš registarat galget sáhttit geavahit sámi eállinmearkkaid, ja ahte datalonohallan gaskal registariid galgá doaibmat sámi bustávaiguin. Ođasmahttin- ja hálldašdepartemeanta árvvoštallá dál ášahit bákolaš gáibádusa etáhtaide ja gielddaide geavahit oktasaš eállinmearkastandárdda.

19.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, buohkat earret Ovddádusbellodaga miellahtut, deattuha ahte jus sámegiella galgá leat ealli giella, de lea áibbas dehálaš ahte gávdnojit buorit giellafálaldagat mánáidgárddiin ja skuvllain.

Eanetlohku čujuha dasa ahte Ráđdehus, ovtasrádiid Sámedikkiin, áigu ráhkadit doaibmaplána sámegiela várás. Eanetlohku vuordá ahte dán oktavuodas álggahuvvojit ulbmilaš doaibmabijut nannen dihtii sámegiela olles sámi guovllus. Eanetlohku lea erenoamážit mearkkašan ahte doaibmaplána deattuha lullisámegiela ja julevsámegiela nannema.

Eanetlohku čujuha iežas ovdalis mearkkašemiide mat gusket dasa mo eanet studeanttaid háhkat, ja mo vuoruhit álbmoga gelbbolašvuodaloktema doaibmabijuid.

Lávdegotti Olgešbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Gurutbellodaga miellahtut, oaivvildit dehálažžan ahte ráves sápmelaččat geat leat massán eatnigielaset, ožžot čállin- ja lohkanohpahusa.

Lávdegotti Gurutbellodaga miellahttu lea váldán ovdan sápmelaččaid ja kvenaid dili geat nuppi máilme soadi geažil masse oahpu, bargo- ja searvadahttinministariin gažadanbottus ja Dokument nr. 15:1230 (2007–2008):s.

20. RESURSAÁVKKÁSTALLAN JA ÁRVOHÁHKAN SÁMI GUOVLLUIN

20.1 Èoahkkáigeassu

Rámmeavttut mat gusket guovlluide oppalaččat, gusket maidái sámi ássanguovlluid ealáhusaid árvoháhkamii ja ovdánahttimii. Ráđdehusa mielas lea dehálaš ahte ovdánahtta dakkár ealáhuspolitihka mii lea heivehuvvon sámi ássanguovlluidege.

Ráđdehus dáhttu nannámis ásaht lassiváikkuhusaid oljo- ja gássasuorggi ovdánahttimis Davvi-Norggas. Dás deattuhuvvo dárbu háhkat posiitiivva ovdánahttima eará dehálaš ealáhusain nugo guolástusas ja áhpedoalus, mátkkošteamis, eanadoalus ja boazodoalus. Dát guoská vel ealáhusaide mat leat dehálaččat sámi ássamii ja sámi kultuvrii ja lassin boazodollui.

Ráđdehus dáhttu vel deattuhit ahte ealáhusain háhko innovašuvdna ja hutkan. Soria Moria-julgaštus cealká ahte Ráđdehus áigu sámi guovlluin álggahit árvoháhkanprográmma lotnolasealáhusaide ja vuoruhit sámi mátkkoštanealáhusaid ovdáneami, mii galgá sámi guovlluin sihkarastit ja nannet ealáhusaid.

Ráđdehus dáhttu ahte Sámedikkis galgá leat duohta váikkuhus eanadoallo-, boazodoallo- ja guolástuspolitihka hábmemis, ja dakkár resurssaid hálldašeamis mat leat mearrideaddjin sámi servodateallimii.

20.1.1 Sámi guovlluid vuoigatvuođadili bargu

Finnmárkolága mielde galgá ásahtuvvot kommišuvdna, Finnmarkkommišuvdna, kárten dihtii dálá vuoigatvuođaid daid eatnamiidda maid Finnmarkkoopmodat suoidnemánu 1.b. 2006 válddii badjelas Statskog SF:s. Lassin galgá ásahtuvvot sierraduopmostuollu, Meahceduopmostuollu Finnmarkui, mii galgá dubmet vertniid mat bohciidit dán oktavuođas.

Sámi vuoigatvuođalávdegoddi mii ođđasis nammaduvvui geassemánu 2001, ovdanbijai juovlamánu 2007 NOU 2007:13 Ođđa sámi vuoigatvuohta, mas leat moanat evttohusat ođđa lágaide ja dálá lágaide nuppástusaide. Seammás biddjui ovdan NOU 2007: 14 Samisk naturbruk og rettssituasjon fra Hedmark til Troms, mas leat mánngalágan historjjálaš duogáščielggadeamit.

Ovttaoaivilis lávdegoddi evttoha ođđa lága, mii lea kártema ja eanavuoigatvuođaid ja luondduriiggodagaid dohkkeheami birra árbevirolaš sámi guovlluin Romssas máttás.

NOU 2007:13 čielggadeapmi sáddejuvvui gulaskuddamii guovvamánu 15.b. 2008. Dan duhkodaga geažil ja go nu olu láhkaevttohusat leat biddjon ovdan, lea gulaskuddanáigemearri biddjon 2009' guovvamánu 15.b.

Finnmárkku riddoguolástanlávdegotti bargu loahpahuvvui 2007' juovlamánu loahpas, ja árvalus lea almmuhuvvon NOU 2008:5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark. Árvalus geigejuvvui guovvamánu 18.b. 2008 ja sáddejuvvui gulaskuddamii viehka olusiidda.

Árvalusastis nanne lávdegoddi Finnmarkku ássiide vuoigatvuođa mearraguolástussii fávllabealde Finnmarkku. Lávdegoddi evttoha dasto sierra guolástanvuoigatvuođa vuonain sidjiide guđet áset dán dihto vuotnagáttis, lágas gohčoduvvon vuotnavuoigatvuohtan. Ođđa regionála orgána, Finnmarkku guolástanhálldašeamis, evttohuvo ceggejuvvot. Das galgá leat váldi mearridit fanassturrodagaid muddemiid ja makkár bivdosiiguin bivdit mearas njeallje mearramiilla fávlelii mearralinjjáid. Lávdegotti evttohus mearkkaša de sierra riddoguolástanavádaga Finnmarkui, lágas gohčoduvvon Finnmark-oavádat.

20.1.2 Almmolaš muddemat mat váikkuhit meahcceávkkestallamii

Sámi árbevirolaš kultuvrras lea meahcásteapmi leamaš oassin ealáhusvuođus. Luonduávkkestallan lea danne dál sihke birgema gáldun, ja dehálaš oassin sámi kultuvrra doaimmaheamis, seailuheamis ja joatkimis.

Sámi kultuvra, ealáhusdoaimmaheapmi ja servodateallin lea mánngga láhkai Norgga stuorraservodaga deattu vuolde, muhto daid sáhtta áimmahuššat ja ovdánahttit gielddaid ja fylkkaid beales doaimbi ja dihtomielalaš plánema bokte. Plána- ja huksenlága mearrádusat, ja mo láhka geavahuvvo, lea danne sakka mearkkašahhtin das mo sámi beroštumit áimmahuššojit.

Stáhta, fylkkagieldda ja gieldda eiseválddit galget árvoštallat makkár mearkkašupmi lea meahci nuppástahhton geavahus sámi kultuvrii, ja dán árvoštallamis galget Sámedikki njuolggadusat leat vuodđun. Sámedikki njuolggadusat leat gáržžiduvvon fylkka mehciide gos eanageavaheapmi lea nuppástuvvan.

2005–2007 áigodagas leat leamaš ráđđadallamat gaskal Sámedikki ja Birasgáhttendepartemeantta dainna ulbmilin ahte sámi guovlluid gáhttemii oažžu áigái njuolggadusaid luonddugáhttenlága mielde. Sámediggi dohkkehii njuolggadusaid njukemánu 1.b. 2007.

Bargolávdegoddi nammaduvvui ja dat evttohi 2006 giđa mo soahpat bargolágeamis ja vel prográmma ovddasguvlui, mii ovttastahtta Divttas-

vuona/Vuotnabađa geavaheami ja gáhttema. Evttohus geigejuvvui Sámediggái ja Birasgáhttentdepartementii cuoŋománu 2006. Ráđđehus áigu 2008:s ja ovttas Sámedikkiin cealkit oavilis mo joatkit Divttasvuona/Vuotnabađa gáhttenáššiin.

Dan vuođuol go lea árvoštallan mo lea mannan ođđa hálddašannmáalle geahèalemiin meahccemohortorjohtolahkii, MoSa-prošeavtta ja dálá mearrádusaid atnima vásáhusaid, lea Luondduhálddašandirektoráhta (DN) ráhkadan evttohusa mohtorjohtolatmearrádusaid divodeapmái. Sámediggi oavvilda ahte lánkaevttohus ii ane dárbbášlaš deastta sámi báikegottiid árbevirolaš atnui ja doaimmaide mat leat báikki vuođuol. Lánkaevttohus lea Birasgáhttentdepartemeanta meannudeamen, ja áigu dan hárrái ráđđádallat Sámedikkiin. Vejolaš lánkanuppástusaid evttohus soaitá biddjot Stuorradikki ovdii 2008:s.

Go minerálaháka sáhtá váikkuhit sámi kultuvrra ávnnaslaš kulturvuođu, de berošta Sámediggi das mo ođđa lánka hábmejuvvo. Ealáhus- ja gávpedepartemeanta čađaha ráđđádallamiid Sámedikkiin ja Norgga Boazosápmelaččaid Riikaserviin nu go galgá stáhta eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš ráđđádallansiehtadusa mielde. Maŋŋil go ráđđádallamat leat loahpahuuvon, áigu departemeanta ovddidit lánkaevttohusa Stuorradiggái.

Ráđđehusas lea ulbmilin lánčit dili lassi bieggafápmohukseamiid Norggas. Datte lea eahpevissis man stuorra negatiivva váikkuhusat bieggamilopárkkaid ceggemis lea bohccuide ja boazodollui. Dál eai leat vuos nu máŋga iskkadeami dán hárrái, ja čađahuuvon iskkademiin leat iešguđetlágan loahppabohtosat. Danne lea dehálaš ahte juohke áššis iskkaduvvojit váikkuhusat bures.

Smávit éahcefápmorusttegiid huksen lea maŋŋimuš jagiid sakka lassánan. Fylkkagielddat ávžžuhuvvojit njuolggadusaid bokte vuoruhit plánaid ráhkadit dakkár guovlluid várás, gosa máŋggas áiggošedje hukset ja dakkár guovlluid várás, gos huksemat dáidet šaddat vuostálaga eará deasttaiguin. Boazodoalloguovlluin ávžžuhuvvo ahte dán ealáhusa deasttat leat plánain mielde sierra eielggadanfáddán. Kulturmuittut ja kulturbiras, maiddá sámi, leat maiddá ávžžuhuvvon eielggaduvvot. Ovttaskas áššiid konsešuvdnameannudemiin galget árvoštallanvuodui gullat boazodoallu, sámi kulturmuittut ja eará sámi beroštumit.

STRATEGIJAT JA DOAIBMABIJUT – BORASPIRET

- Ráđđehus áigu lánčit dili dakkár boraspirehálddašeapmái, mii ii headuš bisuhit árbevirolaš boazodoallu.
- Lea álggahuuvon máŋggajagáš dutkan duodaštit laskamiid ja massimiid. Galget maiddá buorebut

diehtit nállelogu, ja ráfáiduhhton boraspiret gozi-huvvojit.

- Ráđđehus áigu joatkit dialogain boazoealáhusain jahkasaš čoahkkimiiguin gaskal Birasgáhttentdepartemeantta ja Norgga Boazosápmelaččaid Riikasearvvi.
- Ráđđehus áigu 2009 stáhtabušeantas evttohit lasihit eastadeaddji doaibmabijuide 40 miljovna ruvnnuin jahkasaččat.
- Norgga gustojeaddji boraspirepolitihka rámmaid siskkobealde áigu Ráđđehus lánčit dili nu, ahte sáhtá goddit getkkiid daid guovlluin gos dábálaš goddinlohpi ii leat njeaidán geatkenáli nállemihtidemiid ektui. Dasto galgá boraspiriid, daid guovlluin gos dat soitet vahágahttit guohtonealliid dahje gos guohtoneallit leat vuoruhuvvon, jođánit sáhttit daid jávkadit earrebivdduin, goddinlobiin dahje liigedoaimbajuid bokte. Eaktun ná beassat goddit lea ahte eai leat eará dohkálaš čovdosat, ja dákkár bivdu ii vahágahte náli ceavzima.

20.1.3 Boazodoallu

Dál doaimmahuvvo sámi boazodoallu várre- ja meahcceguovlluin Finnmárkkus, Romssas, Nordlánddas ja Davvi-Trøndelágas, ja Møre ja Romsdal, Máttá-Trøndelága ja Hedemárkku osiin.

Boazodoallu doaimmahuvvo oktiibuot riikka lagabui 140 gielddas, ja areálas mii buohkanassii lea sullii 40 pst. Norgga eananareálas dahje sullii 140 000 km².

Sámi boazodoalu eanaš oassi lea Finnmárkkus, gos leat 398 siidaoasi ja vádjit 2100 olbmo. Cuoŋománu 1.b. 2007 lei boazolohku giđđaealus (ovdal guotteha) sámi boazoguohtonguovlluin sullii 229 000.

Boazoealáhusas leat máŋga buori beali. Dat bures atná ávkki marginála várre- ja meahcceguovlluid resurssain. Dat lea oassin ealáhusaid girjái vuhtii, ja dat lea sámi kultuvrra guovddáš guoddin.

STRATEGIJAT JA DOAIBMABIJUT

- Ráđđehus áigu vuoruhit rámmaeavttuid barggu ja beroštuvvo ođđa boazodoallolága implementerema oktavuodas.
- Ođđa boazodoallolága implementeremis, lea geavahanmearrádusaid hábmen dehálaš.
- Ráđđehus lea álggahan prošeavtta man ulbmilin lea nannet departemeantaidgaskasaš ovttagbarggu, vai lasihuvvošii fuomášupmi areálahálddašeami ja boazodoalu birra, ja lánčit dili vai buorebut sihkkarastojuvvojit boazodoalloareálat.
- Ráđđehus lea Od.prp. plána- ja huksenlága ođđa plánaoasis ovddidan nuppástusevttohusa mii buorida lága, vai dat nannosabbot oainnusin

- oazžu boazodoalu dárbbuid ja beroštumiid, ja seammás láhčá dili dasa ahte boazodoalu beroštumit áimmahuššojit iešguđet plánaproseassain.
- Barggadettiin oainnusin oazžut boazodoalu areálaanu, galgá boazodoalu areálain ráhkaduvvot árvoklassifiseren. Dát árvoklassifiseren galgá leat guovddáš reaidun gieldda ja regionála plánemis.
 - Guoski departemeanttat galget ain doaibmilit searvat Mátta-Trøndelága fylkkamánni prošeavttas «En felles politikk for fjellområdene i Sør-Trøndelag». Go prošeakta gárvána, de galgá prošeavtta bohtosiid sáhttit geavahit dakkár guovlluinge riikkas gos leat sullasaš riiddut.
 - Ráđđehus áiggošii gávdnat čovdosa daid bistilis riidduide Plassje guovllus, sihkarastin dihtii lullisámi boazodoalu buori láhkai. Maŋŋil šiehtadallamiid orrot dál šaddamin eaktodáhtolaš čovdosat, muhto jus ovttaskas eanaeaiggádat eai guorras šiehtadusbohtosii mii lea šiehtadallon, de soaitá Ráđđehus fertet árvvoštallat guohtunvuogatvuodaid bággonistit.
 - Go leat stuorát doaibmabijut boazoguovlluin, ja maiddá stuorát gáhttenguovlluid ja huksendoaimmaid evttohusaid oktavuodas, de galgá boazodoalu beroštumiiguin ráđđádallat. Áigumuššan lea dakkár áššiin hábmēt dárkilat njuolggadusaid ráđđádallanprosessii.

20.1.4 Guolástus ja áhpedoalloealáhus

Sámi guollebivdu lea ovddemustá vuotna- ja riddobivdu. Árbevirolaš mearrasámi ássanguovllut leat eanaš riddo- ja vuotnaguovlluin Nordlándda davvi- guovlluin, Romssa bokte ja Finnmárkkus gitta Ruošša rájá rádjai.

Go guolástusas lea hirbmat dehálaš mearkkašupmi sámi kultuvrra ávnnašlaš vuđđui, de gullet moanat guolástusáššit Sámedikki ja Ráđđehusa gaskasaš ráđđádallanšiehtadussii.

STRATEGIJAT JA DOAIBMABIJUT

- Ráđđehus lea bidjan ovdan odeldiggeproposišuvnna odđa áhperesursalága birra.
- Ráđđehus lea ovddidan stuoradiggediedáhusa gonagasreappá birra, mii ee. nanne ahte sii geaidda gonagasreabbámárran čuohtá, galget ovddemustá beassat dan bivdit.
- Ráđđehus lea jahká 2008 álggahan liigebivdoortnega guovlluearreortnega sadjái.
- Ráđđehus lea ožžon Finnmárkkku riddoguoalástanlávdegotti árvalusa ja sádden dan gulaskuddamii.
- Ráđđehus áigu ain joatkit muddejuvvon struktortortnegiin.

- Ráđđehus áigu deattuhit guolástuspolitihka ja eamiálbmotpolitihka davviguovllubarggustis.
- Ráđđehus áigu joatkit áhpe árvoháhkánprógrámmain.
- Ráđđehus áigu láhčit dili vai buorebut sáhtta ávkkástallat min luondduvidá ovdamuniin – lagašvuohta dehálaš resurssaide ja jábálaš márkaniidda – dakkár doaibmabijuid bokte mat leat čállon Ráđđehusa varasguollestrategiijas.

20.1.5 Eanadoallu, meahccealáhusat, duodji ja mátkealáhusat

Ráđđehus áigu joatkit daid áсахuvvon proseassaiguin ahte Sámedikkis lea váikkuhanfápmu eanadoallopelitihka hábmemis, dan láhkai ahte Sámedikkis ja Eanandoallo- ja biebmodepartemeanttas lea dialoga ovdal daid jahkasaš eanadoallosiehtadallamiid. Dás vel deattuhuvvo ahte regionála dásis galgá oktavuotta gaskal Sámedikki, fylkkamánni ja Innovašuvdna Norga, erenomážit ealáhusovdánahttima doaibmabijuid ektui eanadoalus.

Eanandoallo- ja biebmodepartemeanta sirdá jahkasaččat Sámediggái ruđa, mii várrejuvvo eanadoallosiehtadallamiin.

2008 rájes álggahuvvo 5-jagáš sáiv- ačáhceguollebivddu ovdánahttinprográmma, man áigumuššan lea ovdánahttit bures doaibmi ealáhusaid main leat vuovdimassii kvalitehtasihkaraston buktat ealáhusguollebivddus, sáiv- ačáhceguollebiebmamis ja guolleturismmas.

Duodji lea dehálaš sámi ealáhus, ja lea sierradilis kulturguoddi ealáhussan. Sámediggi lea álggu rájes hálddašan doarjagiid duodjái. Sámediggi lea ovttas duodjeservviiguin ráhkadan válđosiehtadusa duodjealáhussii. Dás šiehtadallo jahkasaš ealáhusšiehtadus gaskal duodjeservviid ja Sámedikki. Sámediggi lea juolludan bargostipeandaid duojáriidda guđet áigot ovdánahttit doaimmaideaset. Lea vel álggahuvvon álggaheadjioahppu ja mearkagálvodoaimma bargu. Sámediggi lea čállán raportta ahte duojárat eai galggašii dárbašit máksit lassiarvodivada, vai ná buoridivččii gánnáheami duojis.

Sámi mátkealáhus lea dávjá jahkodagaid mielde ja jođihuvvo dávjá lotnolasat eará doaimmaiguin, áinnas vuođđoealáhusaiguin. Sámi mátkealáhusa dovdomearkan lea ahte luondu, sámi kultuvra, sámi kulturvierut, sámi borramuš ja «sámi vásáhusat» gullet muhtin konseptii mii lea vuođđuduvvon kultuvralaš ja ekologalaš ceavzilvuhtii.

Oppalaèèat dárbbášuvvo oalgguhit innovašuvdnii ja buvttavuođánahttimii sámi kultuvrra vuodul. Sámi designa galggašii sáhttit ovdánahttit ja álggahit mearkagálvobargguin dakkár buktagiidda mat leat vuođđoealáhusain vuolgán, nu ahte datge sáhttet leat oasis uhcit lágan mátkealáhusain.

STRATEGIIJAT JA DOAIBMABIJUT

Ráđđehus lea várren 6,5 milj. ruvno jahkái 2008 álggahit Árvohákanprográmma lotnolasealáhusaide. Váldomihttomearrin lea ovddidit birgejeddji doaimmaid ja leat veahkkín ceavzilis ovdánahttimii sámi servodagain. Prográmma ferte geahèeat moanaid eará prográmmaid ja vuoruhemiid oktavuođas mat leat ealáhusovdánahttimis ja mátk-ealáhusas.

Prográmma sisdoallu ja ordnen lea leamaš fáddán ráđđádallamiin Sámedikkiin. Sámediggi doaimmaha prográmma. Dárkilat prográmmaválddihallama hábme Sámediggi ovttas eará ásausaiguin ja etáhtaiguin.

Ráđđehus dáhttu dáid ángiruššamiid oktavuođas digastallat Sámedikkiin guđet strategiiat galget leat sámi guovlluid meahccealáhusaid ovdánahttimii ja mo buoridit rámmaeavttuid duodjeealáhusii, ee. go áigu fidnet ođđa duojáriid.

Árbevirolaš duoji èielggadeamis maid Kultur- ja girkodepartemeanta lea ožžon, leat doaibmabijut maid guhkit áigái berre geahèeat daid dárbbuid ektui mat duodjeealáhusas leat.

20.1.6 Ealáhuspolitihkalaš ja guovllupolitihkalaš oppalaš doaibmabijut

Fylkkagiellat ovddasvástidit eanaš regionála ovdánahttinbarggu ja regionála- ja guovllupolitihkalaš gaskaomiid Gielda- ja guovlodepartemeantta bušehtas. Fylkkagiellat sáhttet buori muddui ieža láchit dili ja doarjut regionála ja báikkálaš ovdánahttima iežaset fylkkain dáid guovllupolitihkalaš gaskaomiid olis.

Innovašuvdna Norga ulbmilin lea miehtá riikka ovddidit fitnodat- ja servodatekonomalaš gánnáhatti ealáhusovdánahttima, ja luvvet iešguđet regiovnaid ealáhuslaš vejolašvuođaid innovašuvdna, internašunaliserema ja profilerema bokte.

Dat olu kantuvrrat sihkarastet ahte Innovašuvdna Norga mearrádusaid sáhtta dahkat johtilit ja geavaheddjiid lahka. Innovašuvdna Norga Finnmarkkus leat sierra strategiiat mo bargat sámi geavaheddjiid ektui Finnmarkkus. Vai galgá sáhttit oktiordnet almmolaš bidjosa, ja kvalitehtasihkarastit barggu politihkalaš diŋgojumiid mielde, de ferte leat lagaš ovttasbargu Sámedikkiin, allaskuvllaiguin, ealáhusservviiguin ja gieldda ealáhusossodagaiguin/eanadoallokantuvrraiguin. Sierra strategiiat ráhkadanbarggutge lea jođus sámi geavaheddjiide eará fylkkain.

Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš, SEG, lea 2007:s vuolggahan ealáhusgárddi Deanus. SEG oaiivilda leat mearrideaddjin ealáhusaide Deanus ja sámi guovlluide ahte oazžu sadjái lassi ja dynamalaèèabut ealáhusaid, vai galgá sáhttit oazžut áigái nu

olu go vejolaš Ráđđehusa strategalaš davviguovllubarggus.

20.2 Lávdegotti mearkkašeamit

Lávdegotti eanetlohku, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga, Guovddášbellodaga ja Gurutbellodaga miellahtut, čujuha dasa ahte rámmaeavttut mat gusket ealáhusaide ja guovlluide oppalaččat, leat mearkkašahhtin sámi ássanguovlluid ealáhusaid árvohákkamii ja ovdánahttimiige. Eanetlohku lea ovttaoaiivilis Ráđđehusain ahte lea dehálaš ovdánahttit dakkár ealáhuspolitihka mii lea heivehuvvon sámi ássanguovlluidege, erenoamážit ealáhusaide nugo guolástus ja áhpedoallu, mátkkošteapmi, eanadoallu, boazodoallu ja eará ealáhusat mat leat dehálaččat sámi ássamii ja sámi kultuvrii ja vel boazodollui. Eanetlohku atná lotnolasealáhusaid árvohákanprográmma ásaheami dehálažžan ja oaiivilda dán nannet Sámedikki vejolašvuođaid láchit vejolašvuođaid ealáhusovdáneapmái, innovašuvdnii, hutkamii ovttasbargadettiin eará gaskaoapmeoassalastiiguin.

Eará eanetlohku, Bargiidbellodaga, Sosialisttalaš Gurutbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Guovddášbellodaga miellahtut, leat mearkkašan ahte go geahčadedje boazodoalloága 2007:s, de gieđahalle boazodoalu siskkáldas stivrenreaidduid. Sámedikkiin lei šihtton ahte eai galgan rievdatit olgguldas stivrenreaidduid dán vuoru. Dát eanetlohku lea muđui mearkkašan Ráđđehus háliida ahte Sámedikkis galgat duohta váikkuhanváldi eanadoallo-, boazodoallo- ja guolástuspolitihka hábmemii. Das galgá maiddái váldi hálddašit dehálaš luondduriggodagaid sámi servodaga ovddas.

Lávdegotti Olgešbellodaga, Kristtalaš Álbmotbellodaga ja Gurutbellodaga miellahtut oaiivildit ahte buori ealáhuspolitihkas vuoruhuvvojit buorit johtolatvejolašvuođat ja vearroja divatgeahpedeamit. Ferte maiddái čorget dárbbasmeahtun njuolggadusaid ja byrokratija.

Dát miellahtut čujuhit dasa ahte stuorra stuorradiggeanetlohku mearridii finnmárkoláhka 2005:s. Lága mielde válddii Finnmárkoopmodat (FeFo) badjelasas Statskog SF' eatnamiid ja čáziid Finnmárkkus 2006' suoidnemánu 1.b. Dát miellahtut čujuhit muđui dasa ahte lága mielde galggai áshuvvot kommišuvdna, Finnmárkokommišuvdna, kártet dálá vuogatvuođaid eatnamiidda ja čáziide maid Finnmárkoopmodat válddii badjelasas, ja ahte dát áshuvvui 2008' njukčamánu.

Dát miellahtut oaivvildit ahte berre vuoruhit sámi guovlluid mátkkoštanealáhusa.

Lávdegotti Olgešbellodaga ja Kristtalaš Álbmottbellodaga miellahtut oaivvildit smávva čáhcefápmorusttegiid galggašii sáhttit hukset konsešuvnna gáibádusaid haga.

Dát miellahtut dihtet ahte muohtaskohteriid divadat gieđahallojit dego biillaid divadat. Dát miellahtut oaivvildit divadiid baicce galggašedje leat nugo guolástus- ja eanadoalloaláhusain, vai skohtera divadat šaddet seamma láhkai go ovdamearkka dihtii tráktora.

Lávdegotti Olgešbellodaga miellahtut oaivvildit boazodoalloaláhusas leat stuorra gálvojođihanvejolašvuodát olgoriikii. Dál gullá boazodoallu Eanandoallopdepartemeantta vuollái. Dát miellahtut oaivvildit boazodoalloaláhusii livččii heivvolat gullat Guolástus- ja riddodepartemeantta vuollái mas lea stuorát gálvojođihanfuolla olgoriikii. Dát miellahtut áigot ávžžuhit Ráđđehusa veardidit boazodoalloássiid bidjat Guolástus- ja riddodepartemeantta vuollásažžan.

Lávdegotti Gurutbellodaga miellahttu oaivvilda luondduávkkástallan ja luondduodallu lea dehálaš, vai sámi kultuvra, giella ja eallinvuohki seaillohuvvo ja áimmahuššo boahtteáigái. Boazodoalloaláhus lea dehálaš sámi vuodđoealáhus, muhto dat lea maiddá dehálaš sámi kulturguoddi. Guohtoneatnamiidda ja guotteteanamiidda leat juohke guovllus sisabahkkejeaddjit. Lea dehálaš boazodoalu eatnamiid sihkkarastit boahtteáigái, ja ahte guovlluin gosa plánejit hukset bieggamillopárkkaid, vuhtiiváldet dan. Danne lea áibbas mearrideaddji ahte eiseválddit ráđđádallet Sámedikkiin ja eará sámi beroštumiiguin áššiin mat mielddisbuktet stuorra rievadásaid sámi guovlluid luondduávkkástallamis.

Viimmat berre dovddastuvvot, ahte boazodoallis lea seamma dárbu omd. muohtaskohteri ealáhusastis go boanddas lea dárbu tráktorii su ealáhusas. Boazodoalli fievrodivadat galggašedje gieđahallot boandda ealáhusfievrodiviiguin dássálaga. Dát miellahttu lea váldán ovdan dán ášši ruhtadanministariin Dokument nr. 15:560 (2006–2007):s ja boazodoallošiehtadusa meannudeami oktavuodas.

Dehálaš sámi ealáhusat ja kulturguoddit leat maiddá eanandoallu, guolástus, meahcásteapmi ja duodji. Dát miellahttu oaivvilda leat stuorra árvohákanvejolašvuodát ja buvttaovdánahttimat sámi vuodđoealáhusain ja kultuvrras. Rekruteren olbmuid vuodđoealáhusaide lea hástalus man ferte duodas váldit. Dát miellahttu lea váldán ovdan ođđarekrutereama ja sámi guovlluid olu šibitdoaluid

heaittiheniid eanandoallo- ja biebmoministariin Dokument nr. 15:399 (2007–2008):s. Dokument nr. 15:442 (2008–2009):s lea dát miellahttu maiddá čállán ahte galggašii nannet ekologalaš eanandollui buvttaovdánahttima.

Lea dárbu álggahit doaimmaid ealáskahttin dihtii ee. Porsáנגgavuona Finnmárkkus, mii lea ekologalaš dássehiseattus. Porsáנגgavuotnagáttis leat eanaš mearrasámit ássan, ja go guolli jávkkai vuonas, de dat dagahii stuorra negatiiva váikkuhusaid ássamii ja mearrasámi kultuvrii. Danne lea dárbu doaimmaide mat sáhttet fas dagahit Porsáנגgavuona guollás vuotnan. Dasa lassin lea dárbu ođđajurddašeapmái ja buvttaovdánahttimii, ja dát miellahttu lea váldán ovdan dán čuolmma biras- ja ovddidanministariin Dokument nr. 15:1075 (2007–2008):s.

Luossabivdu lea álo leamaš dehálaš oassin sámi kultuvrii miehtá Deanučázadaga. Norga ja Suopma galgaba hálddašit oktasaš eamiluossanáli dán rádjecázadagas. Dál lea min kránnjáriikkain goabbatlágan lágat ja njuolggadusat mat gusket bartahuksemii oktasaš rádjajoga báldii, ja dát fuolastuhtá Deanuleagi norgga beale báikkálaš olbmuid. Lea dárbu oktasaš hálddašeapmái dán rádjaguovllus, ja dát miellahttu lea váldán ovdan dán ášši olgoriikaministariin Dokument nr. 15:1455 (2007–2008):s.

21. EKONOMALAŠ JA HÁLDDAHUSLAŠ VÁIKKUHUSAT

21.1 Èoahkkáigeassu

Dat doaibmabijut mat evttohuvvojit dieđáhusas, gusket mángga departementii. Dat mii lea oktasaš eanaš doaibmabijuin, lea ahte dat gieđahallojuvvojit Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid gaskasaš ráđđádallanšiehtadusa vuodul. Sámedikki sajádat lea ahte buot doaibmabijut mat leat namuhuvvon stuorradiggedieđáhusas, galget váldojuvvot ovdan bođu ráđđádallamiin ovdalgo dat eadáhuvvojit. Dát addá buori vuoddu konkrehta ráđđádallamiidda juohke doaibmabiju hárrái ja mielddisbuktá ollislaš proseasaid juohke doaibmabiju oktavuodas.

Válddi ja bargamušaid vejolaš sirdin departemeanttain Sámediggái mielddisbuktá ahte Sámediggi maiddá oážžu resurssaid juohke sirdojuvvon válddi ja bargamuša hálddahuslaš goziheapmái. Vaikko vel Sámediggi váldá badjelasas doarjjaortnega dahje áshusa hálddašeami, ja nu oážžu mearrideaddji dadjamuša dain, de lea ain fágadepartemeanttain bajimus ovddasvástádus ortnegiin maid Sámediggi hálddaša. Departemeanttat galget áshahit vugiid dasa mo ráđđádallamat Sámedikkiin galget čadahuvvot, láhčit diliid buori ja rabas gulahallamii, ja gozihit sirdojuvvon ortnegiid sihke fágalaččat ja bušeahta dáfus.

Evttohusat ja doaibmabijut mat leat válddahallovuvvon lagabut iešguđet kapihttaliin, sáhttet dagahit sihke dihto ekonomalaš ja dihto hálddahaslaš váikkuhusaid. Eaktuduvvo ahte muhtun evttohuuvvon doaibmabijut ruhtaduvvojit gustojeaddji bušehtarámmaid siskkobealde. Juohke evttohusa eanet konkrehta ekonomalaš ja hálddahaslaš váikkuhusat galget árvoštallojuvvot lagabut. Dát bargu čadahuvvo evttohusaid konkretiserema oassin. Ráđđehus áigu árvoštallat vejolaš bušehtalaš váikkuhusaid jahkásaš bušehttaevttohusaid oktavuođas.

Departemeanttat atnet vuođđun ahte doaibmabijut eai dagat mearkkašahtti rievdadusaid fylkkagiieldaid ja gielddaid dássái.

22. LÁVDEGOTTI RÁVA

Lávdegottis eai leat muđui mearkkašeamit, čujuha dieđáhussii ja rávve Stuorradikki dahkat dákkár

m e a r r á d u s a :

St.dieđ. nr. 28 (2007–2008) – sámepolitihka birra – èuovvu beavdegirjji.

Oslo, gielda- ja hálddašanlávdegottis, cuoŋománu 1.b. 2009

Tore Hagebakken

jođiheaddji

Torbjørn Røe Isaksen

ságadoalli

